

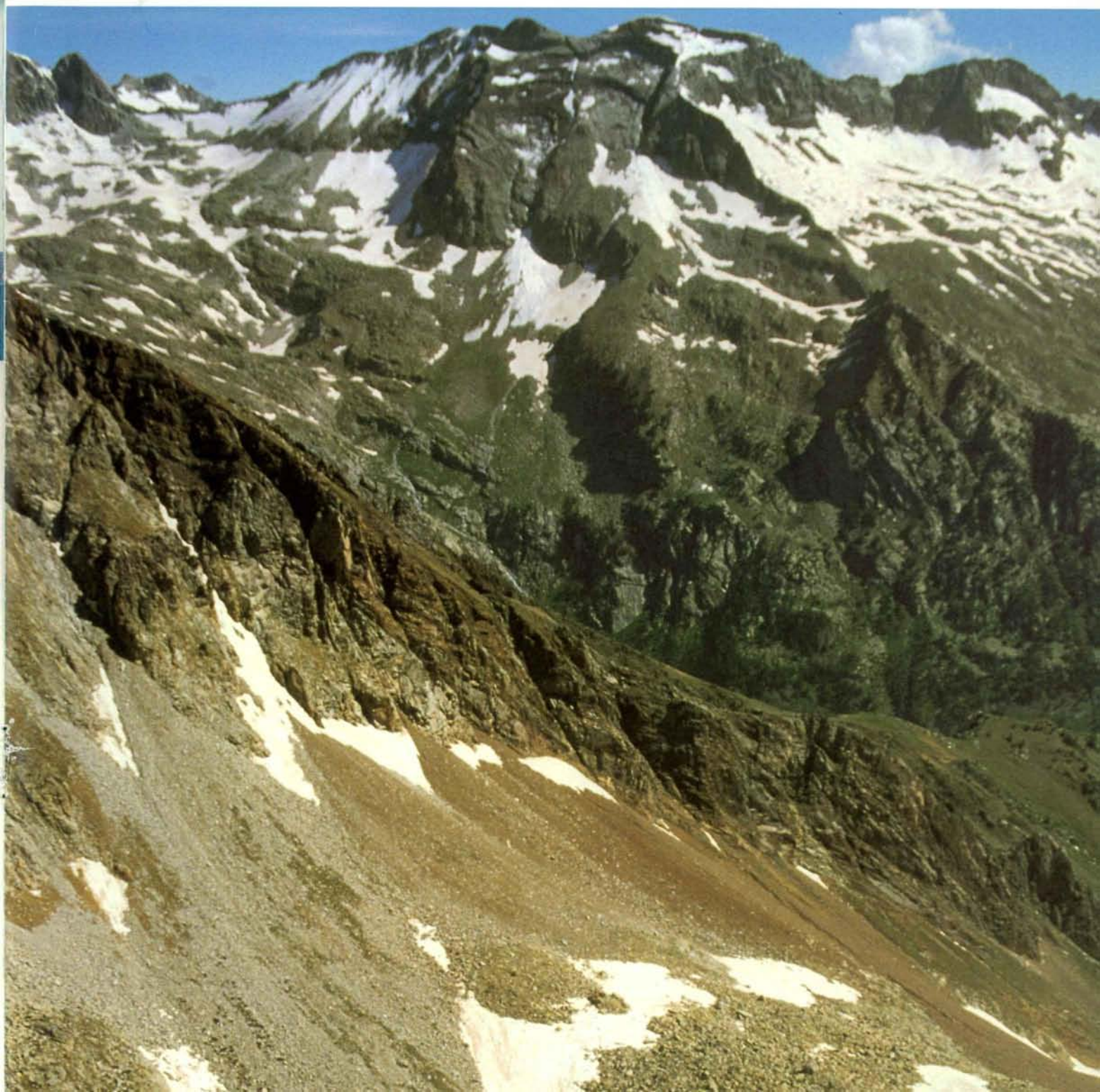
Núm. 850

DESEMBRE 2003

4 €

MUNTANYA

COL·LECCIÓ

GUIES DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

SERRA DE FINESTRES

LES MEDES — LA BARROCA

LLUÍS WILLAERT I GARCIA

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Volum 14 de la col·lecció de guies del Centre Excursionista de Catalunya

Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Ausiàs Marc, 92-98 08013 Barcelona
Tel. 93 245 03 03
Web: pamsa.com

Redacció, administració i publicitat:
Paradís, 10 pral. 08002 Barcelona,
tel. 93-315 23 11, fax 93-315 14 08,
adreça electrònica: cec@cec-centre.org,
web:www.cec-centre.org

Director: Josep Nuet i Badia,
adreça electrònica: nuet@arrakis.es

Secretari: Joaquim Bordons

Consell de redacció: Francesc Beato,
Joaquim Bordons, Francesc X. Gregori,
Josep M. Panareda, Miquel Rafa,
Josep M. Sala

Corrector lingüístic:

Eulàlia Nuet i Badia

Cartògraf i dibuixant:

Armand Ballart

Dissenyador i maquetador:

José Nuet i Badia

Publicitat: Adolf Garcia, Exclusives
Publicitàries, tel. i fax. 93-237 95 01

Fotomecànica: Sorrosal, SA.

Impressió: IMGESA, Alarcón, 138.
08930 Sant Adrià de Besòs

Dipòsit legal: B. 545 - 1958
ISSN: 0212 - 2111

Preu d'aquest exemplar: 4 euros (IVA inclòs)

Preu de la subscripció anual: 22 euros
(IVA inclòs) (sis exemplars).

A l'estranger: 32 euros

Comanda de números endarrerits a la
redacció de la revista.

La revista MUNTANYA és membre de

A.P.P.E.C
ASSOCIACIÓ
DE PUBLICACIONS
PERIÒDIQUES
EN CATALÀ

Els articles publicats a MUNTANYA expressen l'opinió dels seus autors. La revista MUNTANYA, editada pel Centre Excursionista de Catalunya es publica sense cap finalitat lucrativa. El *Copyright* dels articles, tant de la part literària com de les il·lustracions, és propietat dels autors respectius. Per tant, és absolutament prohibit la reproducció total o parcial, per qualsevol sistema, dels articles de la revista MUNTANYA sense permís escrit dels propietaris del *copyright*.

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

Entitat declarada d'utilitat pública

Any CXXVII, Vol. 107, Núm. 850, desembre 2003

Portada: L'estany de Montidiego des del pic de Turmo.

Al fons, els pics de la Baquo.

Foto: Josep de Tera i Camins

Editorial: Els anys quaranta 222

Ramon Arabia, un excursionista històric,
per Carles Albesa i Riba 223

Toponímia de la zona d'Ordesa,
per Fernando González del Campo i Román 231

Pic de Turmo,
per l'estany de Vaticiells,
per Josep de Tera i Camins 236

Megalitisme al Moianès.
Els dòlmens de Castellterçol,
per Lluís Vidal i Vilaró i Carme Vila i Orriols 240

Les plantes ruderals i arvenses d'origen tropical,
per Valentí González 245

Botànica a Barcelona, 4:
l'arbre de l'amor,
per M. dels Àngels Sagrera i Marigó 250

Impressions d'una pujada a Sant Jeroni de Montserrat,
per Estanislau Tomàs 252

El castell de Carmencó,
per Agustí Jolis i Felisart 254

En record de Pere Acarín i Sala,
per Nolasca Acarí i Tusell 255

Vies d'escalada,
a cura d'Armand Ballart 257

Notícies, llibres & mapes 259

Normes de publicació de MUNTANYA

Els autors que vulguin publicar els seus treballs a la revista MUNTANYA han de tenir present el següent:

Els articles cal que siguin inèdits i escrits correctament en català, en suport magnètic o en el seu defecte a màquina. Se'n presentarà una còpia en paper a doble espai en fulls de mida DIN A4, deixant uns marges d'un parell de centímetres. Els articles, d'un màxim de sis fulls, negociables, aniran encapçalats pel títol que l'autor proposa i portaran a continuació el nom dels autors. No portaran notes a peu de pàgina. Els peus de les il·lustracions i el nom de l'autor aniran escrits a part, precedits

d'un número que es repetirà a la fotografia o dibuix corresponent.

Per a facilitar la correcció dels originals, no utilitzeu el subratllat en els textos que vulgueu publicar. Tampoc no utilitzeu codificacions ni lletres diferents en els arxius informàtics.

Els mapes, dibuixos i gràfics haurien de ser dibuixats correctament amb tinta xinesa sobre paper blanc o en format digital (CDR o AI).

Les fotografies, en nombre de sis a dotze per article, en diapositives, còpies de paper color o blanc i negre brillant o format digital (JPG o TIFF amb resolució de 300 ppp i una mida mínima de 150x100 mm), cal que siguin ben exposades i amb bona definició.

Els anys quaranta

La mort, el passat mes de novembre, del veterà i estimat consoci Agustí Jolis i Felisart ens ha portat a la memòria el record d'una etapa en la vida del Centre —especialment la dels primers anys quaranta del segle passat—, en la qual calgué fer molts equilibris perquè, passada ja la guerra civil, l'entitat pogués continuar la seva trajectòria esportiva, cultural i social, bé que sensiblement amortida per les circumstàncies.

De seguida després d'aquells tres anys terribles, està en el record de tots la dèria dels guanyadors per eliminar qualsevol signe de catalanitat i, en especial, per la persecució de la llengua catalana. En aquest cas el moviment excursionista, tan identificat amb uns signes d'identitat encarriladors de la nostra vida col·lectiva cap a la consciència nacional, havia de sofrir forçosament la repressió, més evident encara en el cas del Centre Excursionista de Catalunya, per la seva condició d'entitat capdavantera.

Per sort, però, el Centre trobaria efectius paraigües protectors que li permetrien aquells anys, i en espera de temps mi-

llors, anar fent via sense estridències.

En primer lloc, fou un encert l'elecció d'un president, Lluís de Quadras i Feliu, membre d'una gran família molt lligada des de sempre a la vida del Centre, l'amor indubtable del qual pel país i l'entitat quedava «compensat», davant els ulls dels que en aquells moments devien aprovar l'elecció, pel fet de tenir un germà no malvist pel règim. I, en segon lloc, l'entrada, poc temps després, d'un grup de socis que saberen camuflar els seus ideals per Catalunya amb la seva procedència d'unes organitzacions juvenils oficials que els permetien donar una aparença conservadora poc suspecta de desafecció al règim establert.

A la presència i la mà esquerra del president Lluís de Quadras i a aquests socis benemèrits, degué en gran manera el Centre poder anar fent i superar petits (o no tan petits) entrebancs que quedarien com a fets anecdòtics: un parell d'invasions del local per elements, diguem-ne, incontrolats i que sortosament no passarien d'embrutar el vestíbul de l'entitat amb uns quants «Arriba España» i altres

pintades. Cal completar aquest record amb un afegitó: el fet que, probablement, si la invasió dels brètols incontrolats no passà a més, va ser per la decidida actitud d'un personatge entranyable, el conserge Generoso, un home procedent de llunyanes terres peninsulars, però tan enamorat del Centre que no dubtà a fer front als invasors assegurant-los, davant de testimonis que encara en poden donar fe, que per a fer malbé el local «antes tendrían que pasar por encima de mi cadáver».

Sortosament, tot això és aigua passada i, com diu l'escriptor Joan Triadú, moltes circumstàncies, entre elles la tenacitat del món excursionista i el bon fer dels directius de les entitats, obligaren progressivament el règim a aflluixar els ressorts, i l'excursionisme va fer com el saltamartí, que quan se'l deixa anar recupera la posició inicial.

Hem volgut dedicar aquestes ratlles a aquesta etapa poc comentada de la vida del Centre, com un homenatge més als qui, com l'Agustí Jolis, van saber treballar per Catalunya i l'excursionisme en unes circumstàncies tan difícils i complexes, que avui són difícils d'entendre per a les generacions que no les van viure.

Ramon Arabia, un excursionista històric

Carles Albesa i Riba

Ramon Arabia és una figura cabdal de l'excursionisme primigeni i, paradoxalment, és de les més poc conegudes.

Eudald Canivell, un dels sis fundadors de la primera entitat excursionista, va escriure al butlletí (juliol de 1921) de la Secció d'Excursions de l'Ateneu Enciclopèdic Popular: «Com un fet providencial, amb la primera proposta de socis [de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques] hi eren inclosos dos noms que després han estat gloriósament assenyalats en l'excursionisme: en Ramon Arabia i Solanas, anys ha extingit (potser fins oblidat) i en Cèsar August Torras, l'actual figura que presideix amb just títol la Lliga de Societats Excursionistes».

Aquesta frase de Canivell és premonitòria del que històricament havia de succeir amb aquests dos personatges: oblit injust en el cas d'Arabia, reconeixement unànim i merescut en el cas de Torras.

Hi ha una circumstància que pot explicar la diferent consideració que han rebut ambdós. Malgrat que Torras només era dos anys més jove que Arabia, li sobrevisqué vint-i-un anys, el període més fructífer de la seva activitat excursionista (només cal recordar que l'any 1902, el de la mort d'Arabia, és quan Torras és elegit per primera vegada president del Centre Excursionista de Catalunya i quan publica la primera de la seva sèrie de guies).

Quin era el perfil excursionista i humà d'Arabia?

Diversos diccionaris enciclopèdics en donen una pinzellada biogràfica, no sempre exempta d'errors.

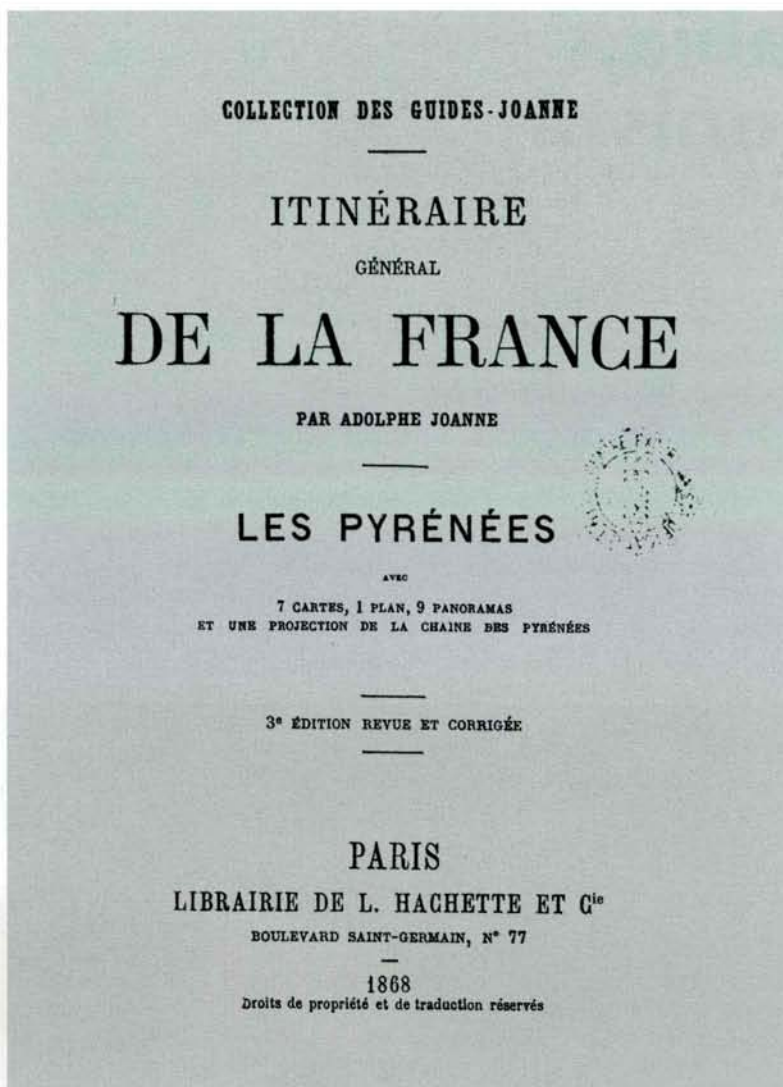
La Gran Enciclopèdia Catalana (GEC) és segurament el que en fa una síntesi millor, si bé també conté algun lapsus. Diu així: «Ramon Arabia i Solanas (Mataró, Mares-

me 1850 - Barcelona 1902). Promotor de l'excursionisme català. Fou membre de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques. Soci fundador de l'Associació d'Excursions Catalana [per error diu Associació Catalana d'Excursions], n'exercí la presidència (1879-84) [el cert és que cessà en el càrrec el juny del 1883]. Dirigí el butlletí de l'Associació i publicà nombrosos treballs. Dugué a terme una extraordinària campanya de difusió i publicitat de l'excursionisme per tot el país. Partidari de les relacions amb clubs alpins i estrangers, les inicià i les fomentà assistint a diversos congressos. Fou especialment important el seu impuls en la campanya de reconstrucció del monestir de Ripoll».

Ramon Arabia i Solanas (1852-1902). Retrat a l'oli original d'Agudé de la Galeria d'excursionistes catalans il·lustrats de la sala d'Actes del Centre Excursionista de Catalunya.

Portada de la
guia d'Adolphe
Joanne de tot el
Pirineu, editada
a París el 1868.
Aquesta era
una de les guies
més utilitzades
pels pioners de
l'excursionisme.

És a partir d'aquesta breu notícia biogràfica que es bastirà la present semblança de Ramon Arabia.

Dades personals

Tot i haver nascut a Mataró, a tres anys es traslladà amb la família a viure a Barcelona, on el pare fundà una escola. Estudià a la Universitat de Barcelona, i a dinou anys és llicencià en filosofia i lletres. Dotat de gran facilitat per les llengües, obtingué el títol d'interpret jurat dels idiomes francès, italià, anglès i alemany. També dominava el portuguès i el llatí. Fou cap de comptabilitat de l'empresa Ricart i Cia. —fàbrica d'estampats que ocupava més de dos-cents treballadors— i director literari del col·legi que regien les seves tres germanes al carrer de la Portaferriassa.

Arabia no tenia gaire salut. Ell mateix diu que a vint-i-cinc anys, quan ni tan sol coneixia l'existèn-

cia de l'alpinisme, es traslladà a Suïssa i recobrà, a les seves muntanyes, la salut perduda. Al llarg de la vida tingué diverses recaigudes; enlloc no s'especifica la seva malaltia i, si bé l'estada a Suïssa pot fer pensar en una afecció pulmonar, el cas és que en el certificat de defunció es fa constar una congestió cerebral com a causa de la mort.

Arabia va ser un de la quarantena de socis dissidents de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (ACEC) que fundaren, a finals del 1878, l'Associació d'Excursions Catalana (AEC), entitat de la qual es pot dir que fou el primer president efectiu, ja que el que ho fou formalment (Josep Fiter) dimití vint-i-cinc dies després de ser elegit.

Partidari de les relacions amb els clubs alpins

Aquest és el clíxé que normalment s'ha associat a la persona

d'Arabia. És un clíxé cert, però cal complementar-lo dient que la posició d'Arabia era atípica entre els excursionistes de l'època.

Quin va ser el procés que el conduí a ser un cas singular dins l'excursionisme vuitcentista?

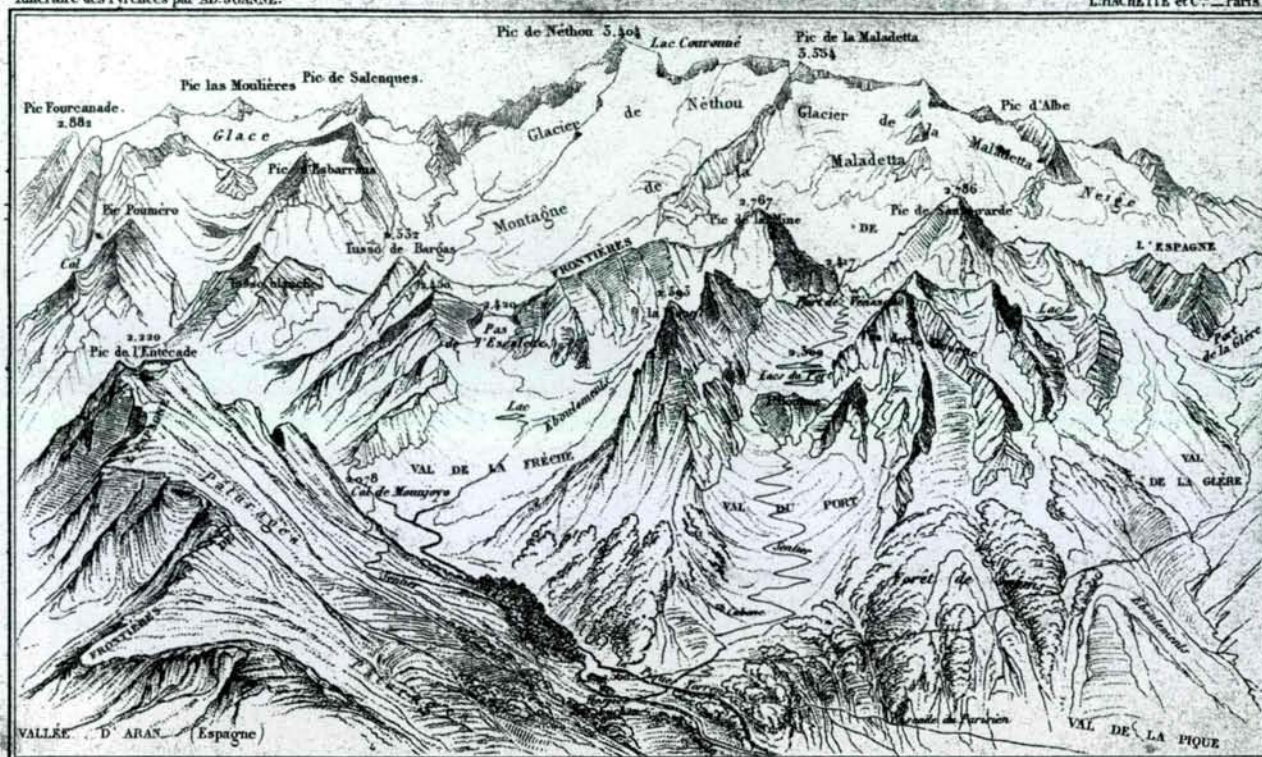
Linici cal situar-lo l'estiu de l'any 1878, quan Arabia visità particularment l'Exposició Universal de París, certamen al qual participà l'ACEC amb l'exhibició de quatre quadres que contenien un resum de les seves activitats, la llista de socis, alguns dibuixos i heliografies fets durant les excursions i el reglament de l'entitat en versió catalana i traducció francesa i anglesa, que per cert era obra d'Arabia. En aquest viatge, Arabia entrà en contacte amb directius dels clubs alpins europeus, que, coincidint amb l'exposició, celebraren el seu primer congrés. El poliglòtisme del nostre personatge n'afavorí la relació.

El 31 de març de 1879, Arabia pronuncia una conferència a l'AEC, la nova entitat de la qual ocupava la presidència, amb el títol *Els clubs alpins i les associacions d'excursions*. Era la primera vegada que es parlava d'alpinisme a Catalunya (el text de la conferència el va publicar la revista *La Renaixença* i posteriorment aparegué en un opuscle de més de mig centenar de pàgines).

En aquesta conferència, Arabia considera que l'alpinisme elitista i exclusivament esportiu dels anglesos, que confonen els mitjans amb el fi, ha estat superat per la resta de clubs europeus, que practiquen un alpinisme que «si té molt d'higiènic, té molt més encara d'instructiu i de moralitzador». El seu model és l'alpinisme suís, molt semblant al que es practica a França i Itàlia. Com a transició entre els clubs alpins i les associacions excursionistes catalanes assenyalava l'existència d'entitats que «no es proposen com a únic o preferent objecte l'estudi i exploració de les muntanyes, o sia la part geogràfica, sinó també les tradicions, monuments, cançons i llenguatge, o sia la part històrica i etnogràfica de l'encontrada», i observava que la majoria han sorgit en regions que en altres temps tingueren «existència política més o menys independent i encara avui parlen llen-

MONTAGNE DE LA MALADETTA ET HAUTE CHAÎNE DE LA VALLÉE DE LA PIOUE.

Itinéraire des Pyrénées par AD. JOANNE.

L. HACHETTE et Cie — Paris.

Dessiné d'après nature par Victor Petit.

Grave les Montagnes par Gerin; la Lettre par P. Roussel.

gua pròpia, conserven el caliu dels records i el foc de les aspiracions». I esmenta com a exemple l'Associació Hongaresa dels Càrpats i el Club d'Excursions de la Bohèmia Septentrional.

Quatre mesos després, l'agost de 1879, assisteix a Ginebra, com a president de l'AEC, a la Conferència Internacional dels Clubs Alpins (era el nom oficial del segon congrés internacional d'alpinisme).

La primavera de l'any següent, pronuncia unes conferències sobre alpinisme, que tractaven de material, tècnica, vestuari, alimentació, relació amb els guies, etc., el text de les quals, publicat al butlletí de l'AEC, pot considerar-se com el primer minimanual d'alpinisme escrit entre nosaltres.

Pocs mesos després, l'agost de 1880, assisteix a la Reunió Pirineïsta de Luz i Gavarnia, organitzada pel Club Alpí Francès i la Societat Ramond. Aquesta vegada ho fa en companyia de cinc consocis i coincideix en la reunió amb altres quatre socis de l'entitat rival, l'ACEC, entre els quals hi havia el seu vicepresident, Torras. Sembla com si els de la Catalanista no volgues-

sin perdre el tren de l'alpinisme, que a casa nostra pilotava Arabia.

Un dels actes d'aquesta trobada va ser l'ascensió col·lectiva al Mont Perdut, on pujaren dinou excursionistes acompanyats de quatre guies i vuit portadors. Arabia va ser l'únic dels catalans que formà part de l'expedició, ja que la resta de compatriotes, segons paraules seves, «uns per descurt natural, altres per no estar segurs de les seves forces, altres per desconèixer el terreny, no es decidiren a inscriure's fins a última hora, quan ja les llistes estaven tancades».

Aquesta és la primera ascensió d'un català a un tres mil dels Pirineus. Quins altres cims notables per l'altitud o la dificultat consten en l'història muntanyenc d'Àrabia?

El butletí de l'AEC informa en dues ocasions que Arabia ha fet als Alps «varies ascensions interes-sants» i «algunes notables ascensi- ons», però sense precisar-ne el nom. Arabia mateix diu que l'any 1880 hagué de desistir, a causa del mal temps, de pujar al Mont Rosa entre altres cims alpins. En una altra avi- nentesa, parlant de Suïssa, recorda que «ha pujat a no pocs de sons cims

eternament glaçats», i en la ressenya que fa de la seva ascensió al Mont Perdut diu que «fins aleshores, no havia fet altres grans ascensions que les dels Alps».

Les úniques ascensions alpines de les quals hi ha constància explícita són la de l'Altels (3.634 m) i la del Balmhorn (3.712 m). Ell mateix les esmenta de passada, sense precisar-ne l'any –vagament diu cap al 1880–, en una narració que amb el títol d'«Una cacera als Alps» publicà pòstumament al *Bulleti del Centre Excursionista de Catalunya*.

Un paràgraf d'aquesta narració és molt útil per a conèixer el pensament d'Arabia. En efecte, «Una cacera als Alps» explica una anècdota succeïda durant un intent frustrat de pujar al Wildstrubel. Dos companys de cordada d'Arabia tingueren problemes: un patia de mal de muntanya i l'altre tingué por. Aquest darrer, un gran col·leccionista de papallones, en descobrí una d'extraordinària quan ja començava a retrocedir i s'havia desencordat. En veure-la s'oblidà de la por, deixà de tremolar i, amb una valentia temerària, es llançà a perseguir-la fins que aconseguí caçar-

Croquis del massís de la Maladeta i de les muntanyes del seu entorn. De la tercera edició de la guia d'Adolphe Joanne de 1868.

Mapa de la guia d'A. Joanne en la seva tercera edició de l'any 1868, on es representen els massissos de Posets i Maladeta i les poblacions de Bagnères de Luchon i Benasc.

la. La narració conclou així: «...l'home més poruc, quan té el que en nostre llenguatge casolà en diem els catalans una ceba, es torna valent i és capaç de grans coses. En la vida de les nacions, de les cebes se'n diuen ideals, i els pobles que no en tenen viuen morint i, lluny d'agafar papallones, esdevenen les papallones que els altres agafen».

Quant a la manca d'informació sobre les ascensions alpines d'Arabia, actualment aquest silenci sorprèn força, però cal tenir en compte que l'excursionisme primigeni anava majoritàriament per altres camins.

Els dos exemples següents són ben il·lustratius al respecte. Quan Arabia pronuncià les conferències sobre alpinisme ja esmentades, se sentí obligat a justificar el tema elegit —parlar d'alpinisme en una entitat excursionista!— dient «que si pot semblar impropri als qui judiquen el catalanisme per son aspecte purament extern, no ho serà mai per als que l'interpretin com el conjunt dels esforços fets per la millora i el progrés de Catalunya, [on] pot interes-

sar saber què s'ha fet per conèixer els Alps, i aplicar la lliçó fins a aconseguir que amb bons mapes, bones guies, vies de comunicació, etc., s'atregui a nostra terra part d'aquell milió i mig d'estrangers que l'any passat deixaren a Suïssa de 50 a 75 milions de duros».

I encara l'any 1891, quan Arabia escriu sobre una presumpta ascensió del rei Pere II al Canigó, ho fa en aquests termes: «Qui havia de dir que després de tan bescantar, aquí, alguns catalanistes, l'alpinisme per foraster, ens sortís ara nostre gran monarca essent-ne el primer adepte, el vertader precursor».

L'activitat muntanyenca d'Arabia fou, però, curta, sens dubte a causa dels problemes de salut que sovint l'afectaven. Tot i així, va ser única en l'excursionisme de l'època i ell és el paradigma indiscutible de la voluntat d'homologar l'excursionisme català amb el que es practicava a tot Europa. Més d'una vegada havia dit que la noble causa de l'alpinisme era la causa pròpia de l'AEC aplicada a Catalunya.

Les tres opinions següents poden

cloure aquesta breu referència a la faceta muntanyenca de Ramon Arabia. Una és la visió d'un nen (Antoni Pach, fill del conserge del Centre Excursionista de Catalunya) que va conèixer Arabia ja als seus últims anys i que mig segle després va escriure: «No obstant els meus pocs anys, destaca, ben gravada entre els records de la meua infància, la figura aristocràtica de Ramon Arabia, a qui admirava com a un colós que havia pujat a cims solament accessibles a les àligues».

L'altra la consigna Canivell en l'article ja esmentat: «A l'impuls que Arabia sabé infondre a l'excursionisme —el sentiment exacte del qual havia assimilat millor que nosaltres— hi afegí el que hi mancava: quelcom d'esport de muntanya».

La tercera la va expressar Cels Gomis, autor de la necrologia d'Arabia, en aquests termes: «Per a Arabia l'excursionisme consistia en alguna cosa més que anar-se a embadalir davant de quatre pedres ennegrides per la mà del temps; sense que això vulgui dir que menyspreés els veritables monuments del pas-

sat, com ho proven tots els seus treballs a favor de la restauració del monestir de Ripoll».

Impulsor de la reconstrucció del monestir de Ripoll

La intervenció d'Arabia en la campanya de reconstrucció del monestir de Ripoll és un altre dels trets que destaca la referència biogràfica de la GEC.

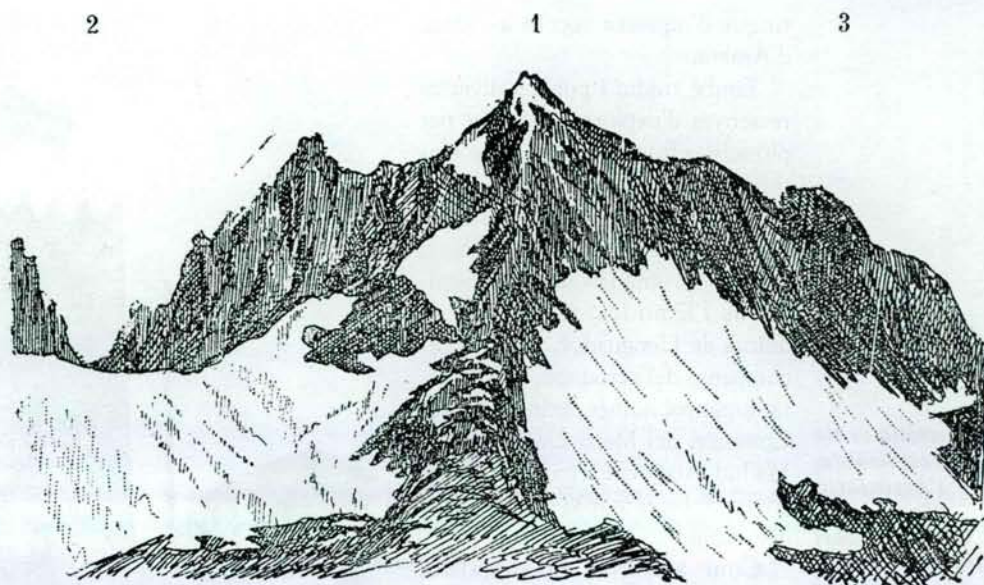
El juliol del 1877, Arabia pujà al Puigmal. Durant el viatge d'aproximació va parar a Ripoll per visitar les ruïnes del monestir i fer-ne algun dibuix. L'estat de deterioració del monument el colpí profundament.

El mes següent va llegir a l'ACEC (encara no s'havia produït l'escissió) la ressenya de la visita a Ripoll. Entre altres coses digué: «Abans de parlar d'aquesta glòria catalana llevem-nos la barretina. Si per la nostra vergonya ha estat profanada i jau avui bàrbarament destruïda, alçant contra nosaltres terrible acusació... jurem solemnement treballar per a sa restauració».

I tanmateix ho va complir. Convencé els seus consocis, va publicar la conferència al periòdic *La Renaixensa*, obtingué la col·laboració de la Unió de Corporacions Científiques, Literàries, Artístiques i Econòmiques de Barcelona i, una vegada sensibilitzada l'opinió pública, s'obrí una subscripció per a deturar-ne l'enrunament i iniciar-ne la reconstrucció.

Tot anava bé; els fons recaptats eren lliurats a la Junta de Restauració existent a Ripoll, fins que l'any 1882 la Comisión Provincial de Monumentos Históricos i Artísticos de Gerona desautoritzà les obres de consolidació fetes i arribà a dubtar de la bona fe dels gestors ripollencs. Les controvèrsies que aquest assumpte originà repercutiren negativament en la recaptació de donatius i dolgueren molt a Arabia, el qual arribà a dir «que és perniciosa la influència que escampa sempre en nostra terra tot allò que està més o menys empetat de burocràcia i de vida oficial».

Quan l'any 1886 el bisbe de Vic, Josep Morgades, assumí la resta-

ím. 37.—Lo Mont-Perdu, vessants del S. O.— 1, Mont-Perdu (3.352 m.)—
2, Coll del Cilindro (3.070 m.)—3, Soum (cim) de Ramond (3.248 m.)—
(De un croquis de D. R. Arabia y Solanas.)

ració del monestir, el primer donatiu que rebé van ser 500 pessetes que restaven en poder d'Arabia procedents de l'antiga subscripció.

En celebrar-se, el 1893, les festes de consagració del cenobi restaurat, Arabia declarà «que els excursionistes hi podien concórrer no pas com a col·laboradors, sinó com a precursors i iniciadors de la restauració, que sense ells, junt amb el metge ripollenc Eudald Ragner i l'historiador del cenobi Josep M. Pellicer, no s'hauria pogut fer, ja que l'enderrocament del monument hauria estat total».

Director del Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana i autor

Un tercer aspecte del nostre personatge que destaca la GEC és el de director del *Butlletí de l'AEC* i autor de nombrosos treballs.

Això és cert, però a la direcció del *Butlletí* cal afegir-hi la de totes les altres publicacions de l'entitat, que exercí durant tretze anys, fins a la constitució del Centre Excursionista de Catalunya el 1891. Per cert que ell sempre s'havia mostrat partidari de la fusió de les dues entitats excursionistes, si bé havia d'arribar a passos comptats, «feta en els cors

abans que es declari de paraula».

Si el butlletí de l'AEC sorprèn pel seu contingut i presentació, que supera, com reconeix l'historiador de l'excursionisme Josep Iglésies, el de l'entitat rival, l'ACEC, l'aparició del primer anuari va merèixer elogis unànimes com, per exemple, el que li dedicà el Club Alpí Francès (destacable per la seva procedència): «No creiem que cap societat alpina, fins les més cèlebres, hagi publicat fins ara un conjunt de treballs més interessants, sembla com una vertadera explosió de treball, de viatges, d'estudis, d'investigacions».

A la publicació dels dotze volums del butlletí i els dos de l'anuari, cal afegir-hi els sis títols de la «Col·lecció folklòrica» i altres set més de caràcter divers, que sumen més de cinc mil pàgines impreses.

Cal fer esment també d'una secció fixa titulada «Revista de periòdics», apareguda al *Butlletí de l'AEC* a la darrereria del 1883, que Arabia signava amb la sigla RAS. La secció era una mena de repertori bibliogràfic, un buidat sistemàtic d'articles apareguts sobretot fora de Catalunya, que a vegades anaven acompanyats d'opinions breus. També hi comentava llibres. Una mitjana de dues-centes referències anuals, moltes d'elles extretes de publicacions estrangeres, era el con-

Dibuix del Mont Perdu fet a partir d'un croquis de Ramon Arabia, publicat al primer volum de l'Anuari de l'Associació d'Excursions Catalana (1881) per a il·lustrar l'article on explica la reunió pirinenca que organitzaren la Société Ramond i el Club Alpin Français a Lutz i Gavarnia, l'estiu de 1880.

tingut d'aquesta secció a càrrec d'Arabia.

També traduí i publicà diverses ressenyes d'exploracions fetes per pirineistes francesos al vessant meridional dels Pirineus.

Com a artífex d'aquesta eclosió editorial, Arabia va ser guardonat, l'any 1884, amb la Carta de Distinció de l'Exposició Geogràfica de Tolosa de Llenguadoc, màxima recompensa del certamen, que a l'Estat espanyol només obtingué ell i la Comisión del Mapa Geológico, de Madrid. Així mateix fou distingit pel govern francès amb el títol d'*officier d'académie*.

Com a autor, la signatura d'Arabia és, després de la d'Artur Osona, la que més vegades apareix als butlletins, anuaris i memòries dels primers vint-i-cinc anys de l'excursionisme català.

Propagandista de l'excursionisme

Una darrera faceta relativa a Arabia que esmenta la GEC és haver dut a terme una extraordinària campanya de difusió i publicitat de l'excursionisme per tot el país.

Tanmateix era una activitat ben

original, inspirada probablement en una notícia que Arabia devia haver llegit en alguna publicació alpina italiana, ja que en el butlletí de l'AEC de maig-juny de 1882 diu que un alpinista italià —Giuseppe Corona— es dedicava a recórrer el seu país pronunciant conferències de divulgació alpina. I afegeix: «No podria fer-se quelcom igual en nostra Catalunya? No és solament a Barcelona, sinó principalment fora d'ella, on convé que nostres consoci facin propaganda de la idea excursionista».

El suggeriment va ser ben acollit per l'AEC, que acordà iniciar una tanda de conferències de propaganda excursionista fora de Barcelona, la realització de les qual s'havia de confiar a diversos socis.

En total se'n feren sis, si bé —probablement per falta d'oradors disposats a intervenir-hi— totes anaren a càrrec d'Arabia, el qual, de mitjan 1882 a mitjan 1883, parlà a Breda,

Vic, Manresa, Igualada, Figueres i Tortosa, on donà a conèixer els objectius de l'excursionisme, les coincidències i discrepàncies amb l'alpinisme i la tasca portada a terme per l'AEC, adaptant en cada cas el discurs a les peculiaritats de l'auditori.

A Tortosa, per exemple, explicà les raons que havien induït l'AEC a adoptar el català com a idioma oficial de l'entitat, mentre que a Breda insistí sobre la necessitat d'evitar la devastació dels boscos montsenyencs i de replantar-los i explotar-los racionalment.

En aquesta darrera conferència Arabia es mostrà premonitori quan digué que «el Montseny, tan a prop de Barcelona i tan favorablement situat entre dos carrils, està destinat a ser, ara més que en el temps antic, el vertader parc de muntanya de la capital».

Arabia va ser el divulgador per excel·lència de l'excursionisme pri-

A instàncies de Ramon Arabia, l'Associació d'Excursions Catalana, obrí una subscripció pública per contribuir a la restauració del monestir de Ripoll.

A la dreta, el monestir de Ripoll, durant les festes de consagració del nou cenobi, l'any 1893.

A sota, Pica baptismal del monestir de Ripoll, ofrena del Centre Excursionista de Catalunya.

migeni; el seu propagador infatigable, segons paraules d'Artur Osona; qui tingué més enginy i constància per a popularitzar-ne la idea, en opinió del canonge Jaume Collell, director de *La Veu del Montserrat*.

Seria una omisió imperdonable no esmentar altres aspectes de l'activitat excursionista d'Arabia com, per exemple, els següents: explorador del Montseny, folklorista i catalanista.

Explorador del Montseny

Si bé la descoberta excursionista del Montseny s'inicià amb la coneguda guia d'Artur Osona publicada l'any 1879, cal atribuir a Arabia el projecte d'exploració integral del massís, que va promoure des de la presidència de l'AEC i que dirigí personalment sobre el terreny.

Lacord d'aquesta entitat, de començament del 1880, de declarar el Montseny camp oficial de les seves excursions s'inspirava en el clubgebiet que el Club Alpí Suís tenia establert per a sistematitzar les excursions dels seus membres. Sense perjudici de la llibertat de cadascú, es pretenia donar una certa unitat a les excursions socials per obtenir-ne més profit.

De la primavera del 1880 a la de l'any següent, es feren quatre sortides d'exploració del Montseny (catorze dies en total) en les quals participaren quinze socis de l'AEC. L'únic que assistí a totes va ser Arabia.

Els exploradors anaven proveïts d'instruments diversos, com ara baròmetres de mercuri i aneroides, termòmetres, rellotges de precisió, etc. (fins i tot una cadena de vint metres per a amidar la llargada dels camins). La bona voluntat del grup era evident. Segons l'acta d'una de les excursions, en un moment donat, «mentre dos dels excursionistes s'ocupaven de la lectura dels instruments, un tercer prenia apunts del paisatge, un altre estudiava la constitució geològica del terreny i el darrer recollia tradicions i llegendes de boca del guia».

Els resultats de l'exploració es limitaren, però, a la recomanació de quatre rutes tipus per a recórrer el

massís, la instal·lació d'un termòmetre de màximes i mínimes a l'ermita de Santa Fe, l'amidament de vuit itineraris amb poc més de 36 km, l'inventari de 33 espècies vegetals recol·lectades als voltants del santuari de Sant Segimon i la determinació de 25 cotes del massís, que venien a corregir les generalment sobrealcades que donava Osona. Per cert que l'altitud assignada a moltes d'aquestes cotes són molt semblants a les que actualment dona l'Institut Cartogràfic de Catalunya.

Folklorista

Un antropòleg actual, Llorenç Prats, considera que Gomís, Maspons i Arabia són «els tres noms tal vegada més decisius en l'evolució del folklore excursionista a la Catalunya de final de segle XIX» i destaca la tasca callada i constant d'Arabia en la implantació de la recerca folklòrica en les entitats excursionistes.

La convocatòria adreçada, el 1885, a un ampli grup de persones interessades, socis o no de l'AEC, que donà lloc a la constitució, dins l'entitat, de la Secció de Folklore Català—el primer grup dedicat a la recerca folklòrica—es féu a partir d'un suggeriment d'Arabia, el qual va redactar personalment el projecte de reglament de la nova secció.

També el folklorista Joan Amades, en un treball pòstum, qualifica Arabia de promotor del moviment folklorista, malgrat que no va escriure —com recorda— cap llibre ni va fer cap recull a fons sobre la matèria i només alguns treballs de poca extensió.

Recordem que Arabia dirigí la col·lecció de l'AEC titulada «Biblioteca Popular del Folklore Català», en el pròleg del volum quart de la qual exposa el seu concepte del folklore a Catalunya, i indirectament de l'excursionisme, que apareixen, als seus ulls, sense substantivitat pròpia, amb uns trets que donen «un

MISCELÀNEA FOLK-LÒRICA

PER LOS SRS.

*Almirall, Arabia, Bosch de la Trinxeria,
Brú, Cortils y Vieta, Gomís,
Maspons y Labrós, Roca y Cusi, Segura (Pbre.)
y Vidal de Valenciano (G.)*

BARCELONA

LLIBRERÍA DE ÁLVAR VERDAGUER

RAMBLA DEL MITJ, NÚM. 5

1887

Portada de la Miscel·lània Folk·lòrica, el quart volum de la Biblioteca Popular del Folklore Català, col·lecció que dirigia Ramon Arabia.

Una làmina que representa el circ de Gavarnia, del llibre *Souvenirs des Pyrénées* de Víctor Petit.

aspecte especial al folklorisme català, subordinat com el mateix excursionisme, del qual tan essencialment participa, al moviment general d'estudi, depuració i reivindicació de tot el nostre, que anomenem catalanisme».

Catalanista

El catalanisme d'Arabia tenia la seva expressió pràctica en l'excursionisme, que per a ell era un mitjà de regeneració física, moral i intel·lectual dels que el practicaven i, també mediatament, de regeneració de la societat.

Per a Arabia, l'objectiu del catalanisme era fer bons catalans, ciutadans amb consciència de pertànyer a una comunitat amb identitat pròpia —única manera que nostra nacionalitat sobresurti amb entera independència, però dintre sempre de la nacionalitat espanyola— i corresponia a l'excursionisme, mitjançant la investigació del passat, l'estudi del present i la preparació de l'avenir, d'ajudar a aconseguir-ho. L'excursionisme era, doncs, una branca del catalanisme. Arabia precisa que «bo és mirar endarrera per veure el que ens han deixat els nostres avis digne de conservar-se, però ho és també, i de moment potser més imprescindible, mirar endavant

i posar-nos al mateix nivell de les nacions que figuren en primer terme en la via del progrés».

Enfront del que ell anomena «bany literari catalanista que ens inunda», sosté que les forces vives del catalanisme no poden ser tan sols els escriptors, sinó també els artistes, científics i fins i tot els industrials, comerciants, obrers i altres persones que treballen pel bé del país.

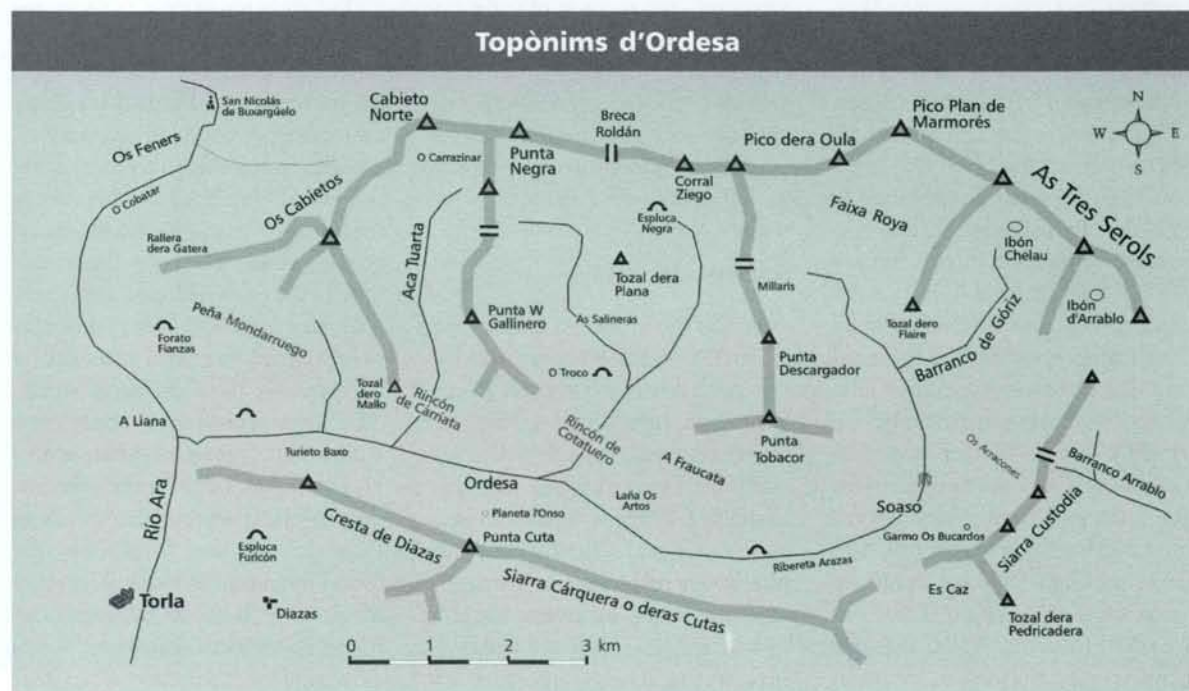
Arabia fou vicepresident —junt amb el comediògraf Frederic Soler, més conegut per Pitarrà—, del I Congrés Catalanista, celebrat a Barcelona, l'any 1880, sota la presidència de Valentí Almirall. En aquest congrés defensà la necessitat de preocupar-se per l'educació dels infants en català, per a evitar les dificultats pedagògiques que comporta l'ensenyament en una llengua estrangera com és la castellana.

Un aspecte important de la personalitat d'Arabia la va destacar Cels Gomis, autor de la seva necrologia, amb aquestes paraules: «home eminentment pràctic i de grans coneixements, va comprendre de seguida que per a fer quelcom de profit era necessari deixar de banda tot el que divideix els homes, ço és, la política i la religió, per ocupar-se solament del que els uneix, l'amor a l'art, a la ciència, a la terra que els ha vist néixer [...] i mercès al seu

geni atractiu i a la seva constància va aconseguir aplegar dins d'aquella associació [l'AEC] homes de les més oposades idees polítiques i de creences religioses del tot contràries, però estretament units tots ells pel vincle de llur indiscutible estimació a la terra catalana».

Tanmateix la neutralitat religiosa i política que Arabia infongué a l'AEC era un reflex del seu tarannà obert i tolerant, refermat en la germanor internacional i interconfessional que visqué en les seves relacions amb els clubs alpins. És significatiu que la primera vegada que parlà d'aquestes entitats destaqués l'abraçada que uní, al Congrés d'Alpinisme de París (1878), dos dels alpinistes assistents: l'abat Bugniot, «francès i catòlic», i el pastor Freundler, «suís i protestant». I no és menys significatiu que en l'acte de col·locació del retrat d'Arabia a la Galeria d'excursionistes il·lustres del Centre Excursionista de Catalunya, fos l'agnòstic Cels Gomis l'autor de la necrologia del catòlic Ramon Arabia, tot fe, segons el panegirista.

L'actuació excursionista i ciutadana d'Arabia fou molt més àmplia i polifacètica. Una biografia seva figura publicada al volum 33 de la «Col·lecció de l'Arxiu Bibliogràfic Excursionista» de la Unió Excursionista de Catalunya.

A dalt,
l'Oula Marmoré
des del Col des
Sarradets,
plena de boira
(oula=olla).
D'esquerra a
dreta, els
Marmorés del
Cul Chicot, el
Pico Plan de
Marmorés i el
Pico dera Ula
(olla).

A baix,
el riu Arazas al
seu pas per
Ordesa, des del
mirador de
Calzil Arruego.
Al centre de la
fotografia,
a dalt,
la Pradera;
a baix, la Laña
Caballo.

«bruguerar», i *angi-*, «pastiu»). Per la seva part, **Garona** equival a riu, com el gascò *garouna* —cf. potser el biscaí *garo*, «mullat»—, i pot contenir una arrel indoeuropea **g^wor*, «gola», o potser l'arrel preindoeuropea **kar*, «pedra» —assimilada pels celtes pirinencs—, i un preromà, potser cèltic, **omna*, «riu». A la vall de Gistaín / Chistau encara es diu *garona* als rabeigs pregons d'un riu.

Ja fora del parc, a l'oest, tenim la vall de **Bujaruelo** / Bal de Buxargüelo (del llatí *Buxus*, «boix») que voldria dir «boxeada petita» (*Boucharo* en el gascò de **Gavarnie** / Gabarnia). A propòsit, aquest topònim seria contracció de Gabe Arnia, de forma que Gave de Gavarnie, riu de Gavarnie, podria ser una triple tautologia (*gabe* és un mot gascò emparentat amb el preromà **gab* / **kab*, «torrent»; i el també preromà **am* equivaldria a «riu»; cf. per exemple, l'Arno a Itàlia). També Os **Cabietos** (Gabetous en francès) procedirien

de **kab* —de què serien diminutiu plural—, més aviat que dels *gabets* gascons («nerets»). I tocant a la Garganta de **Escuaín** / Garona Escuaín, rep el nom del poble on comença, que recorda el sufix èuscar *-aín*, «possessió, altura», i tal vegada un antropònim preromà o paraules basques com *aska*, «barrenc», i *esku* -«mà», i «til·ler» en biscaí (*tella* en altaronès; cf. el poble de Tella al SE d'Escuaín).

Sobre els rius

Si ens fixem ara en els rius que recorren les valls, a la part occidental del parc apareix el preindoeuropeu **ara*, «riu»: un d'aquest nom baixa per les valls de Buxargüelo i Broto (cf. l'aragonès *arba*, «riu», l'esmentada rel **arn*, i la paleoeuropea **or-*, «moure»). També l'**Arazas**, afluent per l'esquerra de l'**Ara**, que baixa per la vall d'Ordesa, pot tenir l'arrel **ara* (cf. potser el riu Arases, antigament Araïça, que prendria

nom de la vall d'Araitz [Azpiroz, Navarra]; i tal vegada el gascò *ar*, «penyal», i l'arrel basca *har-*, «pedra» [el gascò té un fort substrat èuscar]). En canvi, a l'altre extrem del parc, regant la vall de Pineta, tenim el **Cinca** / La Zinca, paraula que pot ser que vingui del celtosorotàptic *king*, «caminar», o estigui emparentada amb mots bascos com *zinga*, «llac», i *zintzur*, «gorja». També hi ha els seus afluents per la dreta, els rius Yaga (a la vall de Puértolas / Bal de Puertolós) i Vellós / Bellos (a la Garona Añisclo). Potser **Bellos** està relacionat amb el muntanyès de Liébana *vejo*, «barranc», *hoz* (*belio* al 1066) o amb topònims bigorresos com la Houn («font») de Beliou (vall de Lesponne), que diuen que recorden el déu preromà del sol Abelios. Quant a **Yaga**, podria ser fruit de la diftongació d'una /e/ breu, freqüent en aragonès —cf. *yara*, «(ell) era»— i amagar un Ega paral·lel al riu homònim navarrès (potser relacionat, entre altres mots, amb el basc *egal*, «vessant»). Finalment, més amunt del Rincón de Carriata és curiós, entre els hidrònims, **La Catuarta** / A Catuarta, que és alteració d'Aca Tuarta (cf. el gascò *àga*, «curs d'aigua», i el Barranco l'Augua de la Balle Berde [del llatí *aqua*, «aigua»]). Es repetiria *in situ* en el més modern Auguas Tuartas, «aigües tortes».

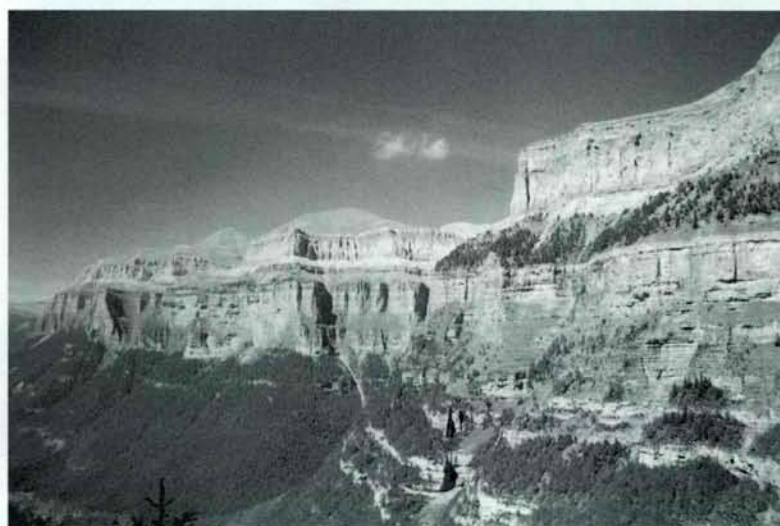
Sobre la muntanya

Pujant la muntanya, trobem, entre altres, cims com el **Mondarruego** (Mond'arruego), que vol dir mont roig (del llatí *mons*, -ntis, «muntanya», i *rubeus*, «vermell»). En altaronès és freqüent posar una vocal, dita protètica, davant la /t/ inicial —com en castellà, basc i gascò— i sonoritzar la /t/ després de /n/. La Punta O **Gallinero**, més coneguda per pic de Salarons, podria referir-se a alguna au com el gall —*gall fer* a Torla— o la *gallina ziega*, «becada», que visqués al Barranco Gallinero; o potser al *gallín*, «calitja» en aragonès. I la Punta **Tobacor**, que en principi prendria nom de la zona dita Tabacol / Tobacor, que forma el sud del Monte Arruebo / Morrón de Tobacor, tal vegada es relaciona amb l'aragonès *toba*, «cova excavada en pedra tova» (potser

d'un preindoeuropeu **tob-* / **tab-*, «buit», «barranc»...; cf. el Barranco Cuchareta / As Tobas, al nord de la Garganta de los Navarros / Estrecho de los Nabarros, i les *cuevas* Frachinal i d'Os Chigüerres a la Canal Tobacor que baixa pel sud de la Punta Tobacor). Així mateix, *touo* vol dir cavitat en gascó (cf. el català *tou* i el castellà *toba*, versemblantment del llatí vulgar *tōfa*, «turo»). Ara bé, al nord-oest d'Escuin hi ha també el topònim Tabacoy / As Tabacors; és freqüent l'alternança entre /a/ i /o/, i sembla que el mot ibèric *tauacca* significà «torre» o «puig fortificat». Així mateix, la paraula *tabac* —probablement de l'àrab *tabbāq*—, abans de designar les fulles de la tabaquera ha donat nom a Espanya a plantes medicinals com l'arnica (tabac de muntanya).

Sobre les penyes

A més a més, hi ha a la contrada orònims menors que semblen relatius a penyes i roques: verbigràcia el circ o Rincón de **Carriata**, i Sambizienda / As Carriatas de la vall d'Anyisclo. Ambdós poden emparentar amb l'arrel esmentada **kar*, el català *carriga* (canaleta rosta de clapissa) i potser el gascó *carrü* en l'accepció de llit de curs d'aigua (cf. per exemple, el *quer* català, «penya», el gascó i altaronès *garrot*, ídem, i el gascó *carrot*, ídem). Així mateix, a la Garona Escuin tenim O **Lenar** d'a Balle, mot col·lectiu que prové del preromà cèltic **l(ag)ena*, «llosa» (cf. el català *llenat*). En canvi, malgrat la seva aparença (llatí *cos*, *cotis*, «pedra dura», o preromà in-

A dalt, d'esquerra a dreta, el Mond'arruego, la Punta W Gallinero i, en primer terme, el Barranco As Ollas des del SE (Faixa Pelay).

doeuropeu **kota*, ídem), el circ o Rincón de **Cotatuero** no parla d'un lloc on abunden les pedres (català *còdol*), sinó en forma de collada (llatí *collum*, «coll»), com revelen els immediatament superiors Collatuero Baixo i Collatuero Alto (cf. el gascó *cot*, «coll», i les *cotatas* que hi ha al sud-est de Torla, entre As Sierras, la Punta Juan Borra, el Pico Ferrer i la Punta Pericón; el pas de /-ll-/ llatina a /-t-/ és freqüent en gascó i altaronès).

Sobre les coves

Per la seva part, les coves, a més de *cueva* (llatí vulgar *cova*), tenen bastants denominacions: la **Gruta de Casteret**, per exemple, és en el romanç de la zona l'Espluga Negra (llatí vulgar **speluca*, «espluga»); a l'oest de la penya Mondarruego i per sobre de Fianzas hi ha el **Forato Fianzas** (del llatí tardà *foratus*, «perforació»); curioses són les tautologies **Espluga Furicón** (una d'elles

al nord-est de Torla; un *foricón* és en aragonès un forat petit [llatí vulg. *furicare*, «furgar»]); i a la zona mitjana de Collatuero (per sobre del Rincón de Cotatuero), tenim O **Troco** —del llatí popular **traucium*, probablement d'origen preromà (cf. el francès *trou*, «forat») — i A **Grallera**, topònim que es repeteix a Catalunya i sembla que s'ha d'entendre originalment com a niu de gralles (llatí *gracula*, «gralla»).

Sobre els estanys

En canvi, a l'inrevés de les coves, a causa de la naturalesa calcària de la zona, no hi abunden els estanys: al nord-oest de Pineta hi és el Lago de Pineta / **Ibón de Marmorés** (del preromà **ib-*, «aigua»; cf. el basc *ibai*, «riu», i el gascó *iou*, «llac»). A les Tres Sorores / Tres Serols («les tres germanes», del llatí *soror*, *sororis*, «germana»), tenim els **ibones Helado** / Chelau (del llatí *gelare*, «gelar») i d'**Arrablo** (paraula potser emparentada amb el gascó *arràbie*, «rost», i que ha donat també nom a d'altres topònims al voltant del Barranco Arrablo [afluent per la dreta del Bellos], com la Torre de Góriz / Murrión d'Arrablo). I, sense ser exhaustius, al nord-est de Buxargüelo tenim l'**Ibón de / dera Lapazosa**, que pren nom d'A Lapazosa, que el sustenta pel sud-oest (*lapaza*, en gascó *labassa*, vol dir si més no «paradella» [cf. el català *llapassa*, del llatí *lappa*, ídem], però *labassa* designa també, a l'altra banda dels Pirineus, una llosa relliscosa i brillant [del precèltic

A baix, la Punta Tobacor des de la Punta deras Escaleretas (Mon Perdito). A la part baixa de la fotografia, a l'esquerra, A Monesma, i, més amunt, la Faixa Os Cubilars i la Faixa dero Señor.

A dalt, el Rincón de Cotatuero, des de la Faixa Pelay. Al fons, d'esquerra a dreta, la Picalayuala (Pico Bazillac), la Breca Roldán i la Punta Corral Ziego. A la dreta, en primer terme, els Canarells (les canaletes).

A baix, l'Ibón de Marmorés des del Mon Perdido, tancat per la Tuca Roya i els Marmorés de Pineta. A l'altra banda el circ d'Estaubé i, al fons, els pics de Campbieil.

*lapp-, «pedra plana»; cf. el català *claper*, amb conservació de la /k/ inicial indoeuropea)).

Així mateix, entre els topònims més coneguts d'Ordesa hi ha el **Tozal del Mallo** / dero Mallo, La Fraucata / A Fraucata, el circ de Soaso / Rincón de Suaso i el Barranco de Góriz. El primer, un altre tautotopònim («puig del turó»), procediria probablement, per comparació, d'un suposat preromà hispànic *taucia, «rabassa» (cf. l'aragonès *toza*, «soca», i el català *tossa*) i del preindoeuropeu *mala, «roca» (cf. entre altres el gascó *malh*, «penyal», i l'alnavarrès *maila*, «precipici»). A **Fraucata** podria provenir del llatí hispànic *fragum, «zona trencada» —cf. el català *frau*, «congost», i el galleg *fragata*, «fondalada»—, o bé d'una rel preromana indoeuropea com la llatina (*bhreg, «trencar»). De fet, al lloc on es llegeix A Fraucata en el mapa del parc a escala 1:40.000 de l'editorial Prames, hi ha uns

enormes blocs de pedra, despresos d'antic i penjats sobre el balç. Quant al Rincón de **Suaso**, pren nom del gran prat, Suaso, que hi ha immediatament a sota (un *soaso* [de *so aso*, «sota aso»?] és, en altaronès, la part del *puerto* on creix la millor herba per al bestiar; cf. potser el riu *Aso*, afluent per la dreta del Bellos, a la veïna vall de Vió / Ballibió i el basc *aitz*, «penya»). I pel que fa a **Góriz**, tal vegada procedeix també de la rel *g^uor, «gola» —a la Bal de Puertolás hi ha un congost dit A Gáriz i un barranc anomenat La Gáriz—, o està emparentat amb paraules basques com *gora*, «alt», *goi*, «cim», i *gara*, «altura» —amb alternança /o/-a/-, o *gorri*, «vermell», «pelat» (cf. la variant *gori*, «vermell roent»).

Sobre la vegetació

Quant a la vegetació, per exemple, el Pico de **Bernatuara** / Punta Sandaruelo, al nord-est de

Buxargüelo, deriva de la Bernatuara que està als seus peus, mot col·lectiu que sembla relacionat amb l'albarniz borde (*Rhamnus alpina*), arbust de flors grogues, fruits blaus i fulles semblants a les del faig, però més grosses (en alguns indrets de Catalunya potser és el vern bord [del cèltic *uerna*, «vern»]). Al sud-oest dels Ibons de la Larri —zona de Pineta—, el Pico **Chinipro** / Punta Sierra Chinipro al·ludeix als ginebres (llatí *Juniperus*). I la Loma de los **Sestrales** (Sestral Alto i Sestral Baxo), a la part sud-est de la vall d'Añisclo, potser fa referència a una herba per al bestiar: la siestra o sestra (cèstre en gascó i *sistra* en català).

Sobre els animals

També els animals estan ben representats: respecte als mamífers salvatges més coneguts, a l'est del Murrión d'Arrablo tenim, per exemple, el Grau deros **Sarrios** («isards»; potser d'un iberobasc *izar; cf. l'euscar *sar* i el gascó *sàrr*, ídem). Al vessant oest del Barranco Borrué, al sud de la Punta Acuta (Cuta) d'Ordesa, el Pinar dero **Lopo**, del llatí *lupus*, «llop». A l'oest de la pujada de la Senda de los Cazadores, la Planeta l'**Onso** (del llatí *ursus*, «ós»). I al sud-est del Rincón de Suaso, el Garmo os **Bucardos**, paraula d'origen preromà —possiblement cèltica—, de l'arrel *buc, «cabró» (cf. el gascó *boucardoù*, «cabra pirinenca», l'altaronès de la zona *buco*, «boc», i potser el basc *ardí*, «ovella»). Quant a *garmo* (de nou potser la rel *kar-, més un sufix preromà), és un esperó petri de difícil accés amb herba a dalt (cf. per exemple, l'asturià i el muntanyès *garma*, «rost»).

Sobre l'home

Finalment, també l'acció de l'home, sobretot com a ramader, és ben visible a molts llocs: a Ordesa, per exemple, tenim *lañas* o *lanas* —prats dalladors al fons d'una vall— com les Caballo i Pascualé (del celta *landa, «lloc pla i desocupat»; cf. el gascó *lane*, ídem, i en general el germànic *land* «terra»).

OFERTA D'ESQUI 2003-2004

Adreça electrònica: pedraneu@menta.net

Urgell, 95 bis - Tel. 93 453 50 01

08011 Barcelona

CONJUNT ESQUÍ DE MUNTANYA

ESQUÍS • FIXACIÓ • MUNTATGE

295 €

PEDRA NEU o CAMPAMÀ

LLOGUEM: ESQUÍS DE MUNTANYA - PELLs DE FOCA -

RAQUETES - GRAMPONS - PIOLETS - BASTONS.

MUNTATGE D'ESQUÍS I FIXACIONS - REPARACIÓ: TRESC - BOTES - GATS

Tenim cura del manteniment d'esquís i fixacions

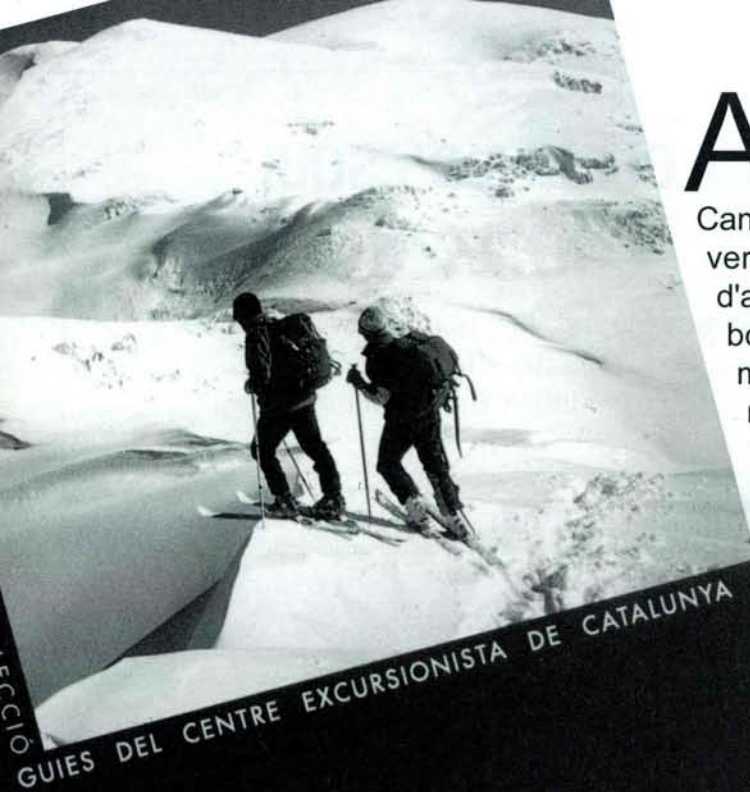
Hipólito Lázaro, 34 - (Metro Joanich) - Telèfon 93 219 14 16 - 08025 Barcelona

El Vostre Especialista en: Esquí i muntanya

Qui Coneix Bé Aconsella Bé

Aquestes dues guies enriqueixen el coneixement que es té d'uns territoris amb una llarga tradició excursionista. La vall de Núria i el massís del Canigó esdevenen a l'hivern paratges curulls de neus verges que faran fruir tot muntanyenc desitjós d'aventurar-se a recorre'ls amb esquís. De la mà de dos bons coneixedors del terreny, anireu descobrint, mentre obriu traça, un món de possibilitats: els refugis, alguns força nous; recorreguts inèdits; travessies que no oblidareu; amanit tot amb unes bones dosis d'informació sobre l'anàlisi de la neu i el risc d'allaus. Tot plegat forma una eina valuosa que permetrà planificar amb antelació les vostres sortides d'una manera més segura i eficaç.

LA VALL DE NÚRIA

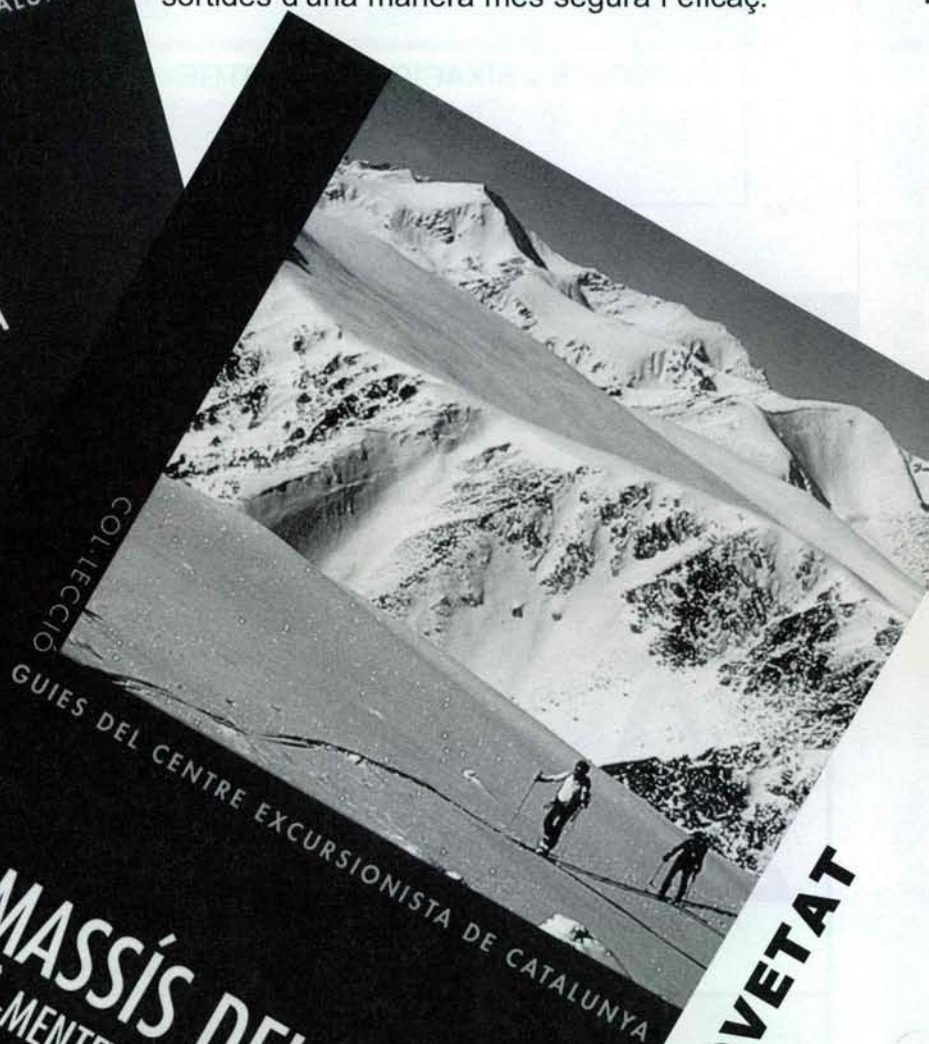
BALANDRAU-TAGA-PUIGLLANÇADA

(EXCURSIONS AMB ESQUÍS)

MANEL BROCH I GUIMERÀ
FRANCESC XAVIER GREGORI I PONS

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

MIDA NATURAL

EL MASSÍS DEL CANIGÓ

CARANÇÀ-MENTET-COSTABONA

(EXCURSIONS AMB ESQUÍS)

MANEL BROCH I GUIMERÀ
FRANCESC XAVIER GREGORI I PONS

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

NOVETAT

**Les
trobareu
a les
llibreries
del ram.**

Per sobre de Cotatuero, *mallatas* («mallades»; del llatí *macula*, «malla»), com les Sarrate i Barrau (cognoms toponímics). I As *Salineras* d'aquesta última zona (del llatí *salinae*, «salines») són lloses on es dona sal a les ovelles per a completar la seva dieta (o sigui, sales, com les *salieras* gascones i les *salegas* castellanes).

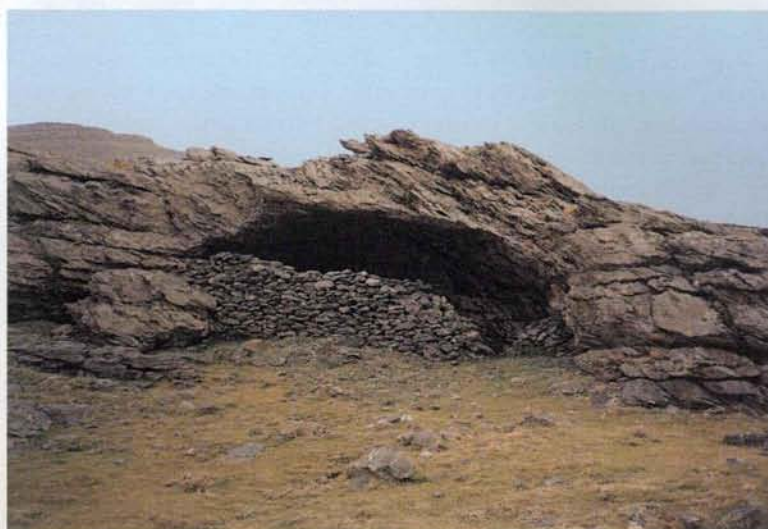
Afegeixo una breu bibliografia per si vols conèixer millor la toponímia de la zona, petita història onomàstica de les seves valls. Tant de bo aquestes línies serveixin per a revifar entre nosaltres els noms d'Ordesa i el món que designen: rius, valls, muntanyes, plantes, animals, homes.

Bibliografia

- Rafael ANDOLZ: *Diccionario aragonés*, 4a ed., 1993.
- Francho BELTRÁN: *Pirineo Aragonés. La magia de sus nombres / A maxia dos suyos nombres*, 1996.
- Marcellin BÉROT: *La vie des hommes de la montagne dans les Pyrénées racontée par la toponymie*, 1998.
- Luis BUISÁN: *Cómo eran y vivían los Pastores del Pirineo*, 1999.
- Mapa 1:25.000 i *Guía del Parque Nacional de Ordesa y Monte Perdido*, Edit. Prames, Centro Nac. de Información Geográfica i Parque Nac. de Ordesa, 2000.
- Simin PALAY (dir.): *Dictionnaire du Béarnais et du Gascon modernes*, 1961.
- Gerhard ROHLFS: *Diccionario dialectal del Pirineo aragonés*, 1985.
- Jesús VÁZQUEZ: «Toponimia de Sobremonte (Huesca)», I-VII, dins: *Homenaje a Amigos de Serrablo* (1989), *Alazet* 3, 5 i 7, *Archivo de Filología Aragonesa* (AFA), XLVIII-XLIX (1993), *Anuario de Estudios Filológicos*, XVII (1994)...
- Jesús VÁZQUEZ: «Para un corpus de toponimia tensina», I-II, a: AFA, L (1994)...
- Rafel VIDALLER: «Distribución y nombres populares d'especies animales y bexetals: preba de relacions», dins: F. Nagore, F. Rodés, Ch. Vázquez: *Estudios y rechiras arredol d'a luenga aragonesa y a suya literatura*, Autas d'a I Trobada, 1999.

A dalt, al fons de la vall, els plans de La Larri des del Mon Perdido. Els envolten, d'esquerra a dreta, el Pico La Capilla, El Tormacal, Las Blancas i la Punta Sierra Chinipro.

A baix, cova de pastors en una mallata (Planeta Millaris).

Vocabulari

arruebo, *roi*: vermell, roig
arto: espinal, arc de tanques
bar-, *bat-*, *bache*, *bachi-*: vall
baziero: circ, coma
bozo: clot
[a]brinzón: espècie d'erició molt baix
burguil: pleta natural; paller
caixicar, *caixigar*: roureda, rovira
calzil, *canzil*: peu d'un cingle, cingle?
carrazina: pedregar?
carronera: arc
castiecho, *castieto*: castell
chinestral: ginestar
chunco; *chungar*: jonc; jonquera
churro: sallent, salt d'aigua
crapa; *crapera*: cabra; cabrera
cuasta: costa, pendent
cucuruza: cim, capcer
escarrón: auró blanc, arrugat
estacho, *estallo*: lot de bestiar; pleta
estiba: pastura d'estiu
fau, *fabo*: faig
felcaral, *felquera*: falguerar
frachinal, *flaixins*: freixeneda

fuande, *fuen*: font
fueba, *foya*: clota, (topon.) foia
gueda, *bueda*: terme, límit
guerdios: ordis, ordiar
latre: feixa (arable?) en un vessant?
liana; *lenera*: llosa, (top.) llana; llo-sera
mochera: moixerar
monesma: serral?, penya ampla?
mosquera: amorriador, (top.) mosquera
paco, *opaca*: bac, obaga
panar: pendent aterassat per a cereals
pazín, *pazina*: obac, obaga
pen(n)a, *pera*, *pietra*: penya
pozina, *pozino*, *omprio*: ombriu, bac
pueyo, *pui*; *puzet*: puig; putxet
ralla: rocall; serral; rost
saco, *[ar]racón*: coma, circ, racó
sarra, *siarra*: serra
sarrón: espinac o lliri salvatges
sigüerre, *chigüerre*: el-lèbor, baladre?
tasca: pastura de muntanya
trucho, *troco*: cova, esplugu
zillar, *zillo*: balç, timba
zuca: tuca

Pic de Turmo, per l'estany de Vaticiellles

Josep de Tera

Aquest relat és d'una d'aquelles sortides on ho creies tot perdut per culpa del temps, però a base de constància i de saber canviar d'objectiu, aconseguies gaudir intensament d'una excursió inicialment no projectada.

Aquesta vegada parlaré d'una excursió, feta gairebé a l'atzar, que em va deixar plenament satisfet. L'ascensió al pic de Turmo per l'estany de Vaticiellles [Batisiellles, en aragonès] és d'aquelles sortides on ho creies tot perdut per culpa del temps, però a base de constància i de saber canviar d'objectiu, aconseguies gaudir intensament d'una excursió inicialment no projectada.

El dia 8 de juny de 1997, després d'esperar més d'una hora dins el cotxe que parés de ploure, començo a caminar per la pista de la vall

d'Estós; el cel s'ha obert una mica i ja no plou, circumstància que aprofito per a intentar arribar fins al bonic pla que es troba uns metres més amunt de l'estany inferior d'Escarpinosa, on, dalt d'un petit turó, hi ha una cabana metàl·lica.

No cal explicar detalls d'aquest camí, conegut per tothom; només cal dir que vaig arribar a l'indret previst amb la capelina al damunt, perquè a mitja pujada va començar a ploure de nou.

Afortunadament, aquesta vegada la pluja no fou gaire intensa i va

durar poc. Així, doncs, al cap de poca estona d'estar dins la tenda ja vaig poder sortir a estirar les cames i a gaudir de l'esclat de la primavera. Hi havia un racó del prat cobert de flors blaves de tal manera que, si t'estiraves a terra, veies el prat de color blau en lloc del verd habitual.

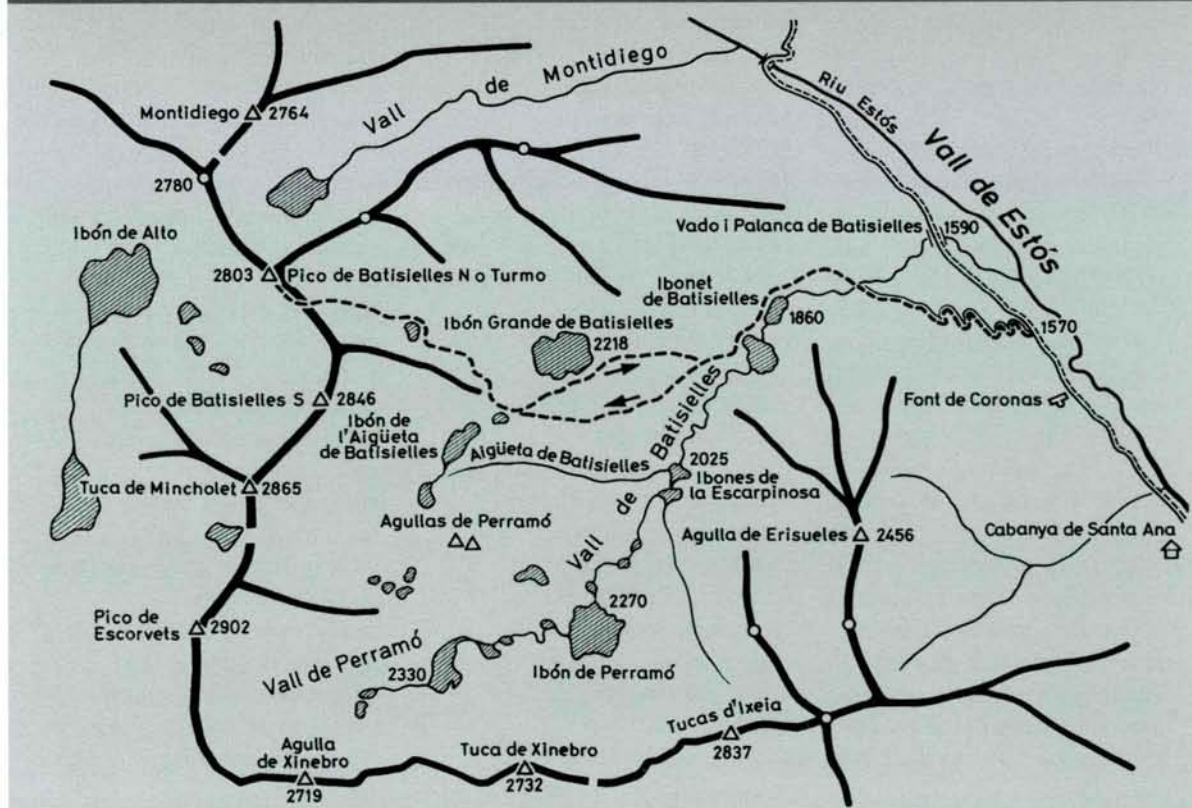
Del que no podia veure res era del meu objectiu real: les tuques d'Ixeia, perquè les nuvolades les tapaven completament. Només volia comprovar la quantitat de neu de la canal per saber si era prudent pujar-hi sol, però els núvols estaven disposats a no deixar-m'ho veure.

D'indrets alternatius nous en tenia ben pocs, ja que a la quarta tuca d'Ixeia i a la tuca del Xinebro ja hi havia pujat, així com també al Gran Tuc de Perramó i de Vaticiellles; fou d'aquesta manera com va anar sorgint la idea de pujar al pic de Turmo per l'estany de Vaticiellles.

Feia temps que m'havia fixat que l'esmentat estany té una alta coma tancada pel pic de Turmo. D'aquesta coma no se'n veu l'acabament, perquè gira a l'esquerra i un estrep n'amaga la part final (amb el pic de Turmo inclòs), i tampoc no hi ha descrit cap itinerari.

Descartada ja la pujada a les tu-

Itinerari al pic de Turmo

ques d'Ixeà, perquè amb un temps insegur no volia arriscar-me a entrar en una canal una mica difícil i amb un fort pendent final, vaig decidir anar a l'estany de Vaticiells, des d'on, si el temps millorava, podria pujar al pic de Turmo, i si no, sempre podria anar fins al peu de les agulles de Perramó i voltar-les per a tornar per l'estany de Perramó.

A les sis del matí trec el cap fora la tenda i puc comprovar que totes les muntanyes estan tapades pels núvols; desmoralitzat, torno a ficar-me al sac.

A les set torno a repetir l'operació i comprovo que el temps ha millorat una mica; estic fart d'estar dins la tenda i, amb una lleu esperança, em dispenso a sortir. Almenys arribaré a l'estany de Vaticiells!

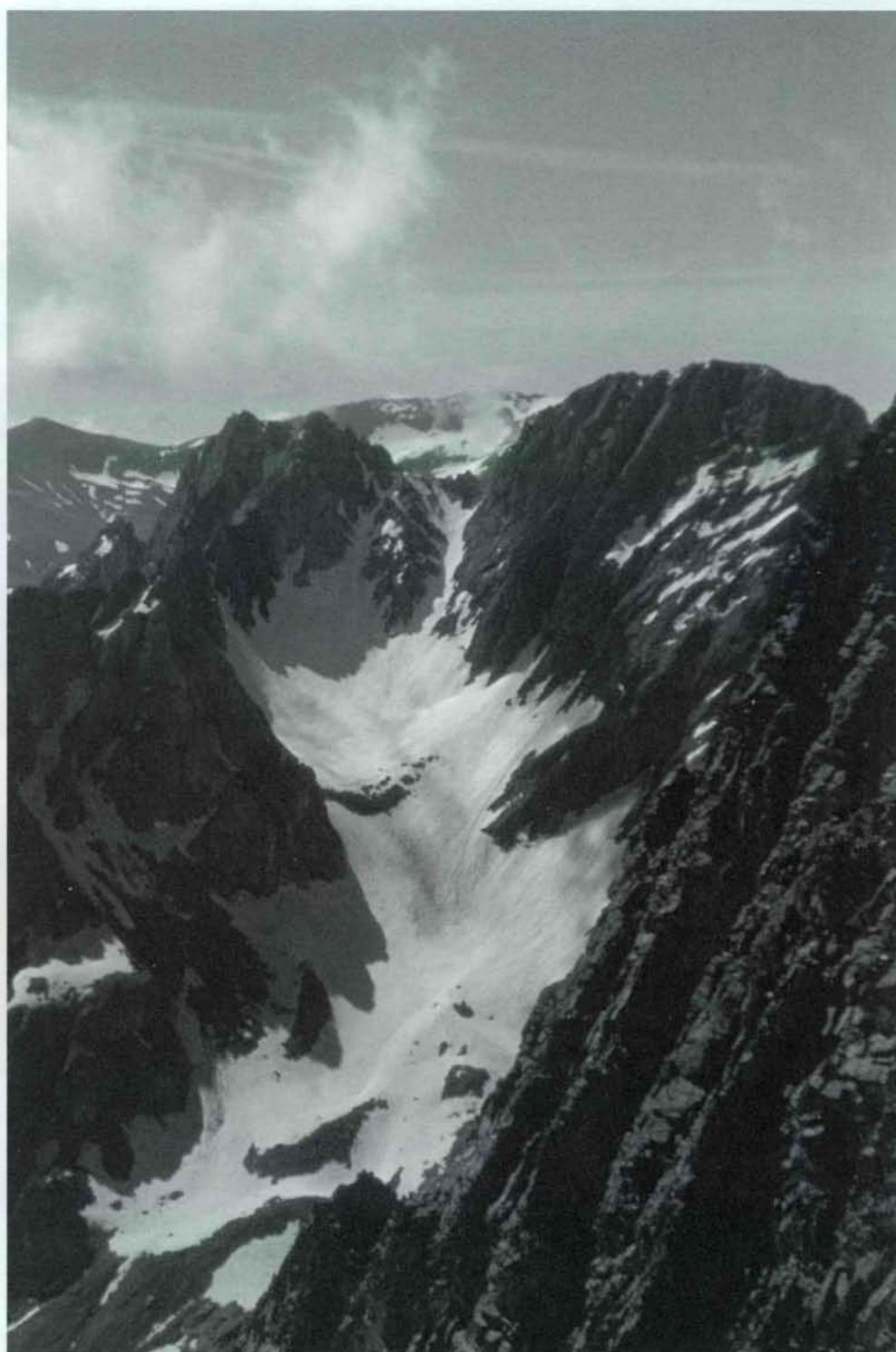
Vint minuts més tard ja m'estic enfilant pel camí de l'estany d'Escarpinosa i poc després intueixo la desviació vers el de Vaticiells (la cruïlla de camins cal intuir-la, perquè els dos camins van paral·lels durant una estona, separats per molt pocs metres de desnivell).

Com a gat vell i coneixedor del terreny, arribat al barranc de Vaticiells, prescindeixo del corriol que s'hi enfila i en segueixo un altre que flanqueja per situar-se al peu de les agulles de Perramó. A mig flanqueig també el deixo per pujar pel dret; d'aquesta manera quedo situat directament al capdamunt de la gran graonada que tanca l'estany.

A mesura que pujava, el temps anava millorant, i ara només queda amagada pels núvols la punta del massís del Perdiguero, i a estones ja queden destapades les tuques d'Ixeà; la canal per on pensava pujar està completament plena de neu.

Finalment, arribo al gran replà superior de l'estany de Vaticiells i ja puc dir sense embuts que està quedant un dia extraordinari. L'estany queda força enfonsat a la meua dreta i les agulles de Perramó s'alcen amb tota la seva majestuositat a la meua esquerra. En aquest bonic indret faig una llarga aturada per recompondre idees i per contemplar el gran panorama de què ja puc gaudir per tots costats.

La coma per on haig de pujar és

ja molt evident, primer cal flanquejar per sota un estrep que es desprèn del pic de Vaticiells S; aquest flanqueig em deixa ja dins de la coma esmentada.

En arribar aproximadament a la cota 2.550 em trobo en un indret molt bonic, amb un estanyol, que anomenaré estany superior de Vaticiells.

L'indret és tan bonic i el dia tan nítid que decideixo fer-hi l'aturada de l'esmorzar. Són les nou i vint, i la llum encara és molt adequada per a

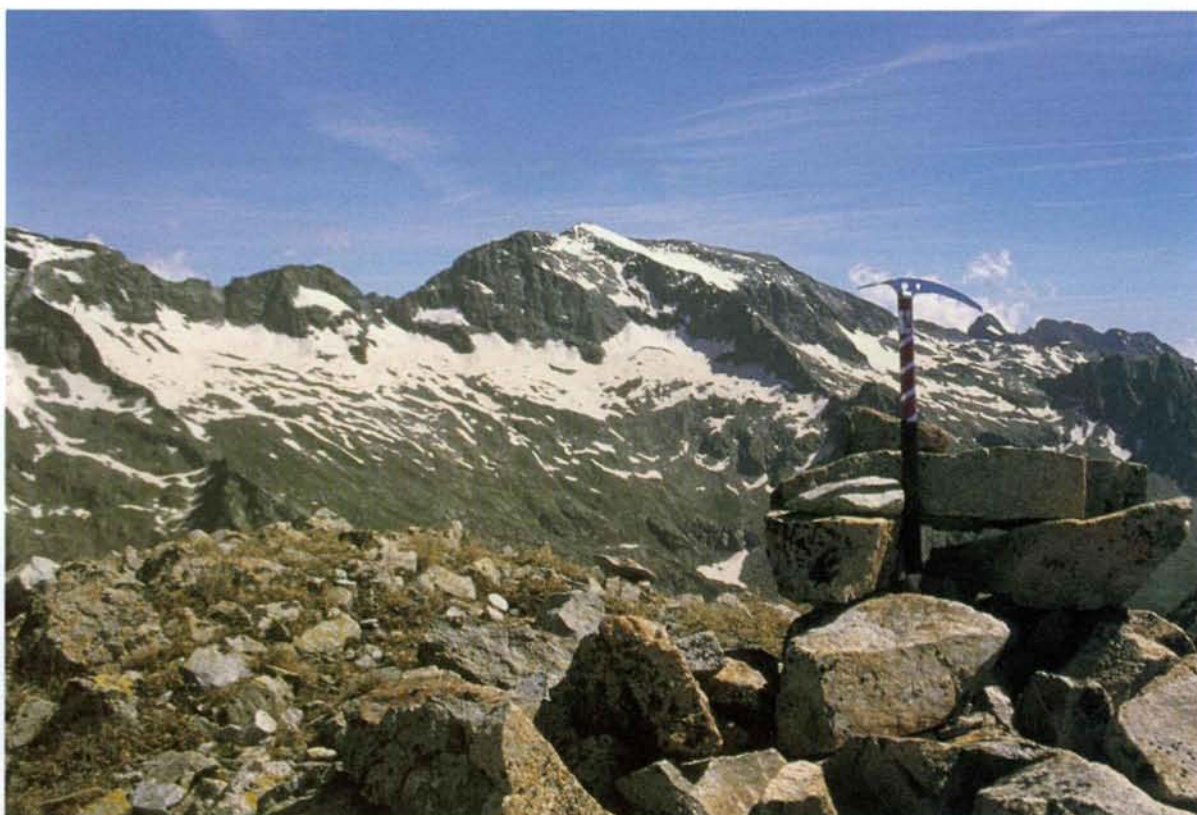
poder fer fotografies boniques. El massís de la Maladeta ja està pràcticament lliure de núvols i molt aviat ja no en quedarà cap.

L'estanyet, d'aigües completament blaves, està situat en una petita balconada i amb alguna congesta que hi posa un toc de color blanc, llum i contrastos que m'obliguen a reprimir-me una mica, ja que faria fotografies a tort i a dret.

Mirant en direcció contrària al massís de la Maladeta puc distingir ja el pic de Turmo i el coll de

Les tuques d'Ixeà des del pic de Turmo.

**A dalt,
el Perdiguero
des del pic de
Turmo.**

**A baix,
l'estany de
Vaticielles des
de l'estanyet
superior de
Vaticielles; al
fons, la vall de
Cregüenya.**

Vaticielles; la pujada a aquest coll no presenta cap mena de dificultat i sembla un pas molt lògic per a unir la vall de Vaticielles amb la vall dels ivons Altos del Forcau, competint perfectament amb el coll de la Plana; però del coll de Vaticielles, que jo sàpiga, no n'hi ha cap mena de referència.

Després de gaudir de l'indret de l'estanyol, enfilo la pujada vers l'amagat coll de Vaticielles (amagat perquè no es veu fins que arribes a l'estanyol). Pujada típica del Pirineu, consistent en tartera, algu-

na congesta i el pendent final una mica més pronunciat.

Total: 35 minuts més i ja sóc dalt al coll de Vaticielles (2.750 m). La vista panoràmica experimenta un canvi sobtat: si ja era dilatada mirant al massís del Perdiguero i de la Maladeta, ara queda ampliada als Posets, que s'alcen davant mateix.

Si des del coll ja es té aquest panorama, què es veurà des del cim? Vull saber-ho aviat, i per això, quasi inconscientment, em trobo pujant al cim.

Al pic de Turmo o de Vaticielles N, de 2.806 m, hi arribo a dos quarts d'onze, és a dir, tres hores i un quart (amb parades incloses) després d'haver sortit de la tenda.

El pic de Vaticielles S, situat a l'altre costat del coll, m'està desafiant des del primer moment que he assolit el cim, però s'hi està tan bé, dalt del pic de Turmo, que no accepto el repte; d'aquesta manera aprofitaré tot el temps de pujar-hi per a estar-me aquí.

Detallaré a continuació alguns dels cims que puc contemplar, perquè vosaltres mateixos us feu una idea de la magnitud de la vista panoràmica: Posets, Llàntia, Turets, Gran Perramó, Gran Vaticielles, Bardamina, Montidiego, Bachimala, Forca i pics de Claravida, Gias, Gorgs Blancs, Arlaud, Baco, Portilló d'Oò, Perdiguero, Bom, Mall Plané, Mall Barrat, Mall Pintrat, Ixea, Estós, tots els del massís de la Maladeta, Vallhiverna, Salvaguarda i Mina.

Mirant avall, destaquen les verdors de les valls d'Estós i d'Escarpinosa, i l'amagat i solitari estany de Montidiego o de Turmo, així com tota la sèrie d'estanyols que hi ha als peus dels Posets.

És un cim on no pots descansar, perquè t'obliga a estar dret i a anar-

te girant per aprofundir en cada punt cardinal: com més estona mires un determinat sector, més coses hi descobreixes; hi ha estanyols, cims o colls que en un primer cop d'ull no veus, i és a base de posar-hi més atenció que t'adones que també hi són, i d'aquesta manera t'autoexamines de geografia pirinenca, perquè cims planers des d'un vessant són completament punxeguts des de l'altre. Per posar un sol exemple, el mateix pic de Posets, que des de l'est és un cim en forma de trapezi, des del sud és un cim en forma de triangle.

Les obligacions mundanes m'obliguen finalment a abandonar aquesta excepcional talaia; però per tornar al coll de Vaticiells faig una curta marrada vers el nord, ja que vull veure la ruta d'accés al pic de Turmo des de l'estany de Montidiego, perquè del cim estant no n'he vist cap de fàcil; però només baixar uns quants metres del cim i avançar seguint la carena en l'esmentada direcció apareix una canal que fàcilment permet assolir la cubeta de l'estany. Una vegada resolt aquest interrogant, giro novament vers el coll de Vaticiells tot mirant-me el desafiant pic de Vaticiells S, pensant que així tindrè una excusa per a tornar a trepitjar aquests indrets, ja que, pel fet de quedar orientat al sud és un bon objectiu per a pujar-hi a començament de temporada.

La veritat, però, és que vaig venir a aquesta zona disposat a refer completament la guia de Posets del Centre Excursionista de Catalunya; no sé si ho vaig aconseguir, però aquestes valls que envolten els Posets em van captivar. I ara no me'n puc moure!!

Refaig tot el camí de pujada, fent novament una parada especial a l'estany superior de Vaticiells perquè ara s'han de tornar a repetir les fotografies, ja que la claror del migdia ha fet canviar totes les tonalitats.

Finalment, arribo a la tenda a la una i cinc i al cotxe a tres quarts menys cinc de tres. Ahir el deixava pràcticament sota la pluja, i avui el retrobo sota un sol que estavella les pedres!

Menció especial mereix la gran

allau que hi ha hagut aquest hivern just abans de la resclosa d'Estós, més concretament per la torrentera que hi ha una mica abans; tot el fons de la vall està cobert d'una gruixuda capa de neu, que he calculat aproximadament d'entre quinze i vint metres (i suposo que ja se'n deu haver fos molta). Si aquesta allau hagués caigut dins l'embassament, és a dir, uns pocs metres més amunt, l'onada hauria deixat el poble de Benasc amb l'aigua fins al nas!

Horaris

De l'aparcament de la vall d'Estós a l'estany inferior de Vaticiells: 1 h 45 min

De l'estany inferior de Vaticiells a l'estany de Vaticiells: 1 h 10 min

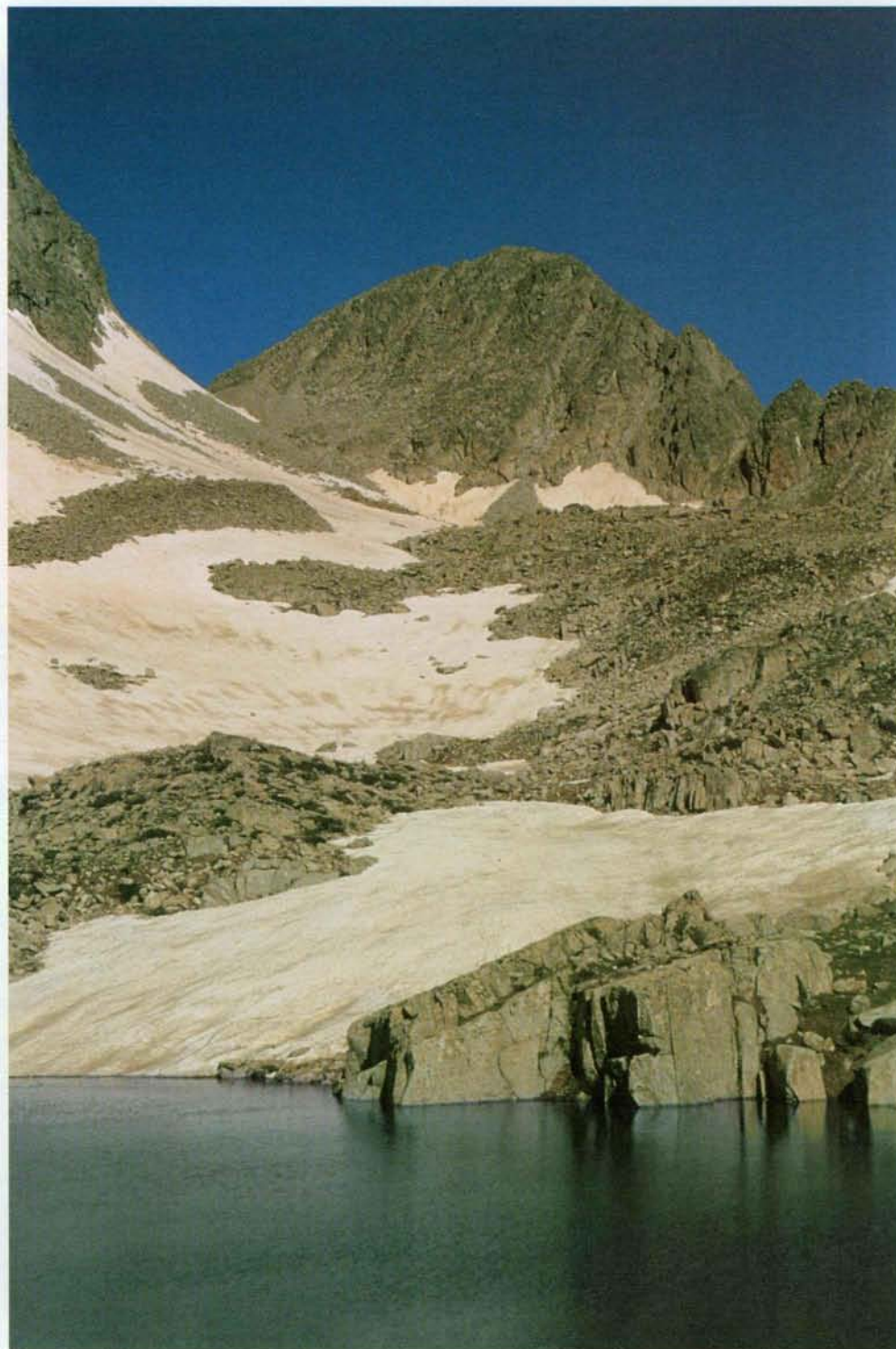
De l'estany de Vaticiells a l'estanyet superior de Vaticiells: 35 min

De l'estanyet superior de Vaticiells al coll de Vaticiells: 35 min

Del coll de Vaticiells al pic de Turmo: 15 min

Total: 4 h 20 min

El pic de Turmo des de l'estanyet superior de Vaticiells.

Megalitisme al Moianès. Els dòlmens de Castellterçol

Lluís Vidal i Vilaró
Carme Vila i Orriols

Som a l'època dels grans reptes, on tothom intenta assolir objectius cada cop més importants: grans muntanyes, grans viatges, curses difícils, meravelloses ascensions tècniques... Això ens fa oblidar alguns indrets, als quals, per propers i senzills, no donem gaire importància.

La caminada que avui us proposem és quasi una «matinal», que pretén reivindicar una mica l'excursionisme científic i que es podria complementar amb la visita al Museu de Moià i a les coves del Toll, important jaciment arqueològic que comprèn des d'una ocupació inicial com a hàbitat al Paleolític Mitjà, fins a posteriors fases alternades d'hàbitat i d'enterrament durant tot el període Epipaleolític,

Neolític fins a l'Edat dels Metalls (Calcolític-Bronze Inicial).

Els qui disposin del mapa Moianès de l'Ed. Alpina de l'any 1990, poden llegir l'apartat d'arqueologia del llibret, on s'explica amb detall tant la descoberta i posterior investigació de les coves del Toll i d'altres de la comarca, així com la presència de dòlmens, alguns d'ells totalment desapareguts.

Anem, doncs, a caminar.

L'itinerari

Sortim de Castellterçol, just de davant de la casa natal d'Enric Prat de la Riba, actualment petit museu monogràfic de l'insigne polític, vers l'esquerra pel carrer del Quadró, passem davant de l'església de Sant Francesc, on ja veiem a la dreta un senyal de GR, i arribem a la carretera de Granera fins als rètols indicadors del GR-177. D'allí tirem a la dreta, tot deixant el poble per una pista de terra, en direcció W, seguint el GR cap al coll de Sant Fruitós (14 min).

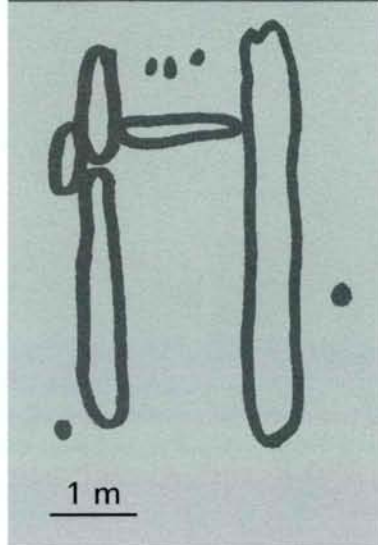
Poc abans d'arribar al coll i al pal indicador del GR, trenquem a la dreta seguint un senyal groc de PR, en direcció nord, vers la Ginebreda i la Fàbrega. El camí, en suau baixada, ens porta a una cruïlla de tres camins (12 min). Prenem el de l'esquerra (330° NW). Poc després (4 min), tenim un camí a la dreta; nosaltres continuem en forta pujada per l'esquerra. Trobem un caminó a la dreta (6 min); proseguim per la pista cap a l'est fins a un vial planer que ens arriba per l'esquerra (4 min).

Mantenim la mateixa via (330° NW). A l'esquerra uns camps de conreu disposats en terrasses; passats sis minuts deixarem una pista

**El dolmen de
Mas Clamí**

Megàlit de Mas Clamí

a la dreta que va a la Miranda. Continuem vers el NW (290°); nou minuts després veurem a la dreta les ruïnes del mas Clamí (mas Claroi en alguns mapes) i entrarem en un bosc d'alzines i pi roig. A tres minuts, en una corba a la dreta i després de deixar a la dreta dues pedres naturals on algú ha volgut imitar un dolmen, trobem un senyal groc en un pi a l'esquerra i prenem un viarany orientat al S (200°), durant uns vint-i-cinc metres. Allí hi ha el **dolmen del Mas Clamí** (800 m).

Hi haurem estat 58 minuts i haurem caminat uns tres quilòmetres.

Notícia del dolmen del Mas Clamí

Fou excavat per Josep Colomines al voltant de l'any 1953 i publicat per aquest en la revista Ampurias, vol. XV-XVI; més tard Ricard Batista i Noguera el reexcava i publica l'any 1961. Els materials trobats en l'excavació són al Museu Municipal de Moià.

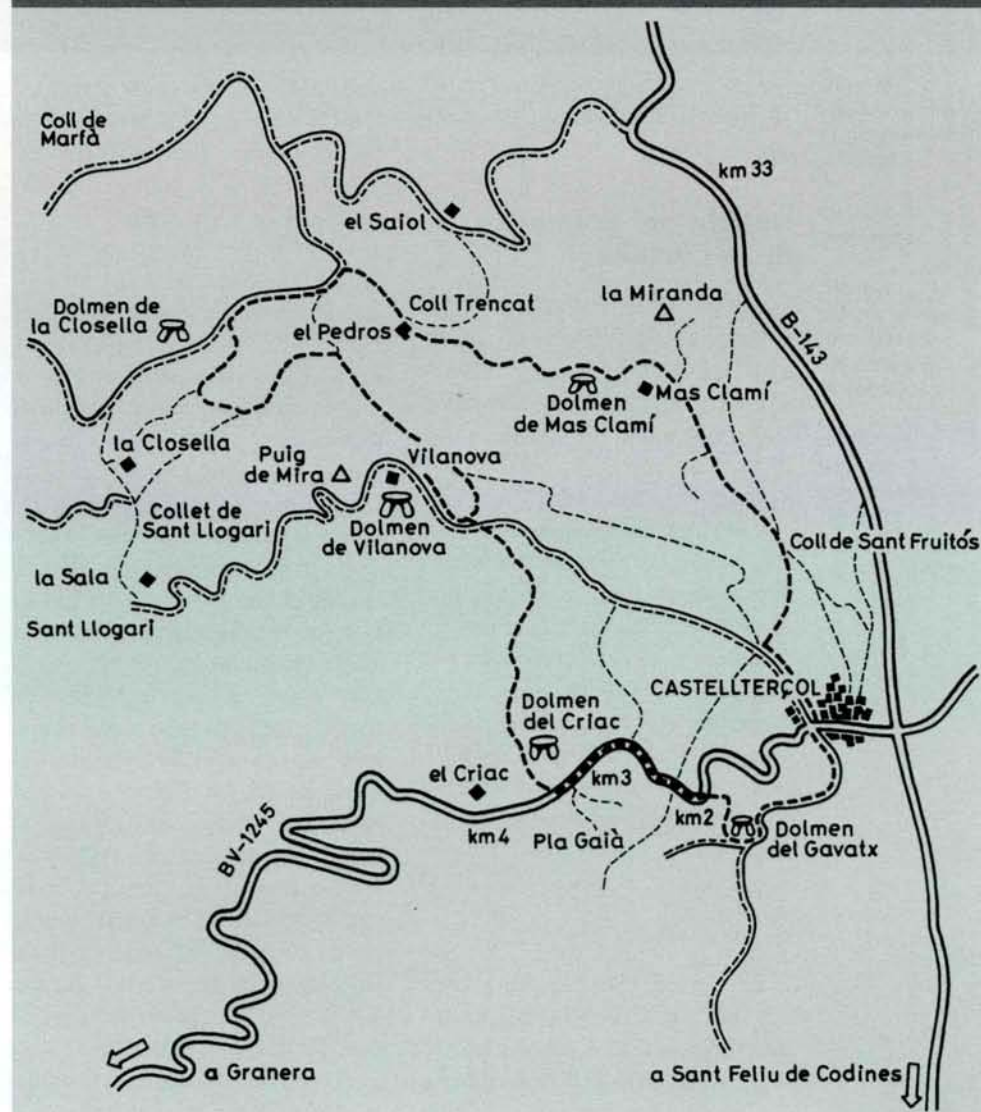
Antigament classificat com a «cista rectangular cerrada», podria ser molt bé una cista del tipus arca, amb entrada de vestibul-pou, perquè les seves grans lloses fan suposar que la de coberta seria massa gran per a retirar-la cada cop que hi hagués una nova inhumació; tanmateix, la gran estructura del túmul, que està reforçat pel sector NW per una paret de pedra seca que salva el desnivell del terreny, indi-

ca una construcció més complexa que una senzilla cista. De les restes òssies trobades es dedueix que hi foren sebollits almenys vuit cadàvers en enterraments successius. Si la considerem una cista amb entrada per desplaçament de la llosa superior, és datable en el Neolític Final - Calcolític (2500-2000 aC). Si es considera la possibilitat que sigui una cista de tipus arca, amb entrada de vestibul-pou, la situaríem vers el Calcolític - Bronze Antic o Inicial (2200-1800 aC). Sembla que fou reutilitzada fins al Bronze Mitjà (al voltant del 1500 aC).

Continuem per la mateixa pista, on trobarem una cruïlla a la dreta (19 min). Seguim el camí en pujada encarats al NW (300°) fins a la masia del Pedrós, a coll Trencat (3 min), on a tocar de la casa surt un antic caminet a l'esquerra.

Proseguim per la pista vers el NW (310°); a nou minuts hi ha una desviació a la dreta, continuem un minut fins a la casa del Pujal, on hi ha una cruïlla de quatre camins. Tirem recte cap al SW (240°); trobarem algun senyal groc de PR i el sender fa una mica de baixada. A deu minuts hi ha una desviació: cal prendre el camí de la dreta en direcció W (220°), que comença planer i després s'enfila fins a situar-nos al cantell mitjà de la petita cinglera molt desgastada que forma el vessant soléll de la muntanya. Caminem uns deu minuts fins a identificar a la nostra esquerra, sobre el cantell, un considerable amuntegament sorrenc, resultat de l'excavació del dolmen, sota uns pins, que amaga la cambra sepulcral. Som davant del **dolmen de la Closella**, o Crusella en alguns textos (630 m).

Ruta als dòlmens de Castellterçol

**A dalt,
ubicació del
dolmen de la
Closella.**

**A la pàgina
següent,**

**a dalt,
situació de les
restes del
dolmen de
Vilanova;**

**a baix,
el dolmen
del Criac.**

Fins ara hem caminat una hora i 50 minuts i hem recorregut uns set quilòmetres.

Notícia del dolmen de la Closella

Excavat sense resultat per J. Sala i Molas de Vic, i publicat per primer cop a La Prehistòria catalana de P. Bosch i Gimpera l'any 1919 i, posteriorment, per J. Colominas i J. Gudiol l'any 1923. Fou reexcavat i publicat per Ricard Batista l'any 1961.

Catalogat tradicionalment com a cista rectangular tancada, podria considerar-se com a cista megalítica, amb accés per desplaçament de la llosa de coberta, perquè l'esveltesa de les lloses laterals no sembla adequada per a aguantar el pes d'una coberta gaire feixuga. La manca de restes de la llosa de coberta fa difícil esbrinar amb exactitud la realitat. Amb tot, podria situar-se la seva cronologia en el Neolític Final - Calcolític (2500-2000 aC).

Tornem per la mateixa senda fins a la cruïlla anterior (8 min). Ara tirarem a la dreta en direcció SW (230°). Més endavant (7 min) hi ha un encreuament; tombem a l'es-

querra en suau pujada cap al S (180°). Veurem algun senyal groc de PR i al cap de sis minuts arribarem a un collet amb un gran pi, on trenca un caminó a la dreta.

Continuem recte cap a l'E (100°). Deixarem (4 min) un sender a la dreta i trobarem algun senyal de PR; el nostre camí ara fa baixada. A uns dotze minuts tindrem una senda a l'esquerra, al cap de sis minuts més, una casa en ruïnes a la dreta i, més enllà (3 min), un altre casalot enderrocat. Prosseguim durant nou minuts el suau descens fins a una cruïlla amb pals indicadors de GR, en el lloc anomenat Xargall de Pedrós, cal prendre el camí a la masia de Vilanova, tot seguint el GR, és a dir, a la dreta, vers el SE (210°). Al cap de dos minuts trobarem un encreuament de quatre camins, immediatament passarem una riera, pujarem una mica i veurem uns camps de conreu a l'esquerra. Arribem fins als següents pals indicadors del GR, a l'indret anomenat pla de la Gana. Seguirem en direcció a Vilanova, girant a la dreta cap al NW (330°). La masia de Vilanova queda a uns sis minuts.

Per a trobar el dolmen cal situar-se en el collet abans de la casa, on a

la dreta s'intueix un viarany encairat al NW (320°), que puja vers el turonet que està tocant a la casa de pagès. A uns trenta metres, sota un pi jove, hi ha les restes del dolmen de Vilanova (660 m).

Hem caminat uns dotze quilòmetres i mig, aproximadament, i hi hem esmerçat tres hores i quatre minuts.

Notícia del dolmen de Vilanova

Fou descobert i excavat amb uns resultats molt escassos per l'equip de Ricard Batista i Noguera, i publicat l'any 1961. Ja aleshores només eren visibles les restes del túmul i s'intuïa el clos sepulcral on devia haver estat la cista. Destruït totalment d'antic, és de suposar que era una petita cista formada per quatre o cinc lloses. La seva datació cronològica és molt dubtosa, perquè podria pertànyer ben bé al grup d'enterraments en fossa del Neolític Mitjà - Final (al voltant del 3000 aC) o ésser una cista del Neolític Final - Calcolític (2500-2000 aC). Les minses troballes arqueològiques aconseguïdes durant l'excavació no permeten adscriure'l a cap grup cultural prehistòric.

Tornem pel mateix camí a l'encreuament anterior, del pla de la Gana (4 min) i prenem la pista a la dreta vers el SE (120°) en direcció a Castellterçol i Granera, tot seguint el GR. Al cap d'un quart trobarem un camí a la dreta i poc després una pista a l'esquerra. Nosaltres hem de continuar sempre per la pista principal encarats al S. De tant en tant veurem algun senyal del GR i algunes marques blaves i blanques. Quan haurem caminat uns disset minuts arribarem al **dolmen del Criac** (780 m). Fa 3 h 40 min que caminem i hem fet uns catorze quilòmetres i mig.

Notícia del dolmen del Criac

La primera notícia d'aquest dolmen és de l'any 1935, quan el Sr. Solé de Castellterçol el va visitar i possiblement profanar, excavant-lo sense cap mètode científic. Publicat per J. Maluquer de Motes: «El Dolmen de Criach en el término de Castelltersol», Ampurias

1947, fou reexcavat i publicat per Ricard Batista l'any 1961.

Està considerat com una cista megalítica, bastida possiblement en el Neolític Final - Calcolític (2.500-2.000

aC), això no obstant, podria qualificar-se com a cista de tipus arca, amb entrada per vestibul-pou, perquè la pedra que sembla pertànyer a la coberta és massa feixuga per a ser desplaçada

cada cop que hi havia un nou enterrament, cosa que «modernitzaria» la seva cronologia, situant-la en ple Calcolític - Bronze Inicial (2.200-1.800 aC). Sembla que s'hi efectuaren nou o deu enterraments en inhumacions successives, i que fou reutilitzada fins al Bronze Mitjà (vers el 1500 aC). Hom parla d'un altre dolmen proper, assenyalat com a destruït ja en l'obra de Ricard Batista.

Després baixarem (5 min) fins a la carretera que va de Castellterçol a Granera (BV-1245), tirarem a l'esquerra cap a l'E en direcció a Castellterçol fins al km 2 (30 min); allí cal mirar en direcció S (150°), on veurem una línia elèctrica amb pals de fusta i un camí molt visible. Hem d'anar a cercar aquest camí de la manera següent: continuarem per la carretera un centenar de metres, fins a uns indicadors de corba perillosa (3 min), baixarem pel talús, a la dreta de la carretera, davant d'un pal elèctric de fusta numerat amb la xifra 15, tombarem a l'esquerra i, a uns tretze metres, girarem a la dreta en direcció S (180°), agafant la pista que baixa; quatre corbes més avall (5 min), som al lloc que vèiem des de la carretera. D'ací, quan s'està a punt d'entrar als camps de conreu, just sota la línia elèctrica, caldrà descobrir un caminó d'herbei trepitjat no gaire clar, que surt encarat al SW (230°) vers la capçalera d'una petita torrentera. Seguirem cap al S (170°), sempre per l'es-

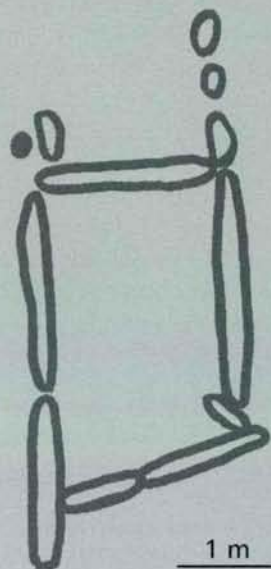
querra del torrent, per sota uns pins, fins a creuar-lo i arribar a una pista (4 min), que cal prendre a l'esquerra cap a l'E durant uns quaranta metres, passant per sota una línia elèctrica amb un pal de ciment a l'esquerra. Vint metres més endavant, tombem a l'esquerra i prenem un caminet que s'enfila vers l'W (1 min); allí des d'aquest pal de ciment es veu a l'E una torre metàl·lica, a vint metres al S de la qual hi ha el dolmen del Gavatx, tot tapat per mates de boix. Hi anirem per un senderó que puja al NE (60°) per les feixes (3 min), tot superant un rocam d'uns cinc metres de desnivell que queda per sobre la pista.

Des del dolmen del Criac hem trigat uns quaranta-vuit minuts, i en total hem caminat 4 h 31 min, en un recorregut de 17 km.

Notícia del dolmen del Gavatx

El dolmen del Gavatx (750 m) fou descobert per gent de Castellterçol l'any 1957 i va ser excavat i publicat per Ricard Batista el 1959 i 1961. Es tracta d'una cista megalítica tancada, semblant a les de la zona. Datada al Neolític Final - Calcolític, això és, 2500-2000 aC. Sembla que es va utilitzar repetides vegades, separant mitjançant empedrat les tres fases d'inhumacions resultants, les restes antropològiques trobades fan pensar en un mínim de catorze individus enterrats. Podria haver estat

Megalit del Gavatx

reutilitzat fins al Bronze Mitjà, al voltant del 1500 aC.

Ara, per a anar a Castell terçol només cal tornar a prendre la pista (2 min), a la dreta i seguir-la 1,1 km fins a sortir de nou a la carretera de Granera, just davant del pal indicador del GR-177, on hem sortit del poble (15 min). Haurem gaudit de la caminada durant 4 h i 48 min, tot recorrent uns divuit quilòmetres, aproximadament.

Bibliografia

- Joan FLORESTA, Eulàlia GISPert. Moianès. Editorial Alpina. Granollers, 1990.
- Ricard BATISTA NOGUERA. *Sepulcros megalítics de la Comarca del Moyanès. Corpus de Monumentos Megalítics, fascículo 1*. Instituto de Prehistoria y Arqueología de la Diputación Provincial de Barcelona. Barcelona, 1961.
- Lluís PERICOT GARCIA. *Los sepulcros megalítics catalanes y la Cultura Pirenaica*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas - Instituto de Estudios Pirenaicos. Barcelona, 1950.
- Maria Àngels PETIT i MENDIZÁBAL, Joan SURROCA i ARISA. *Els nostres orígens: la Prehistòria del Moianès*. Patronat del Museu de Moia. Ajuntament de Moia. Moia, 1996.

Ubicació del dolmen del Gavatx

Les plantes ruderals i arvenses d'origen tropical

Valentí González

Les plantes ruderals i arvenses constitueixen un grup d'espècies moltes vegades marginat pels mateixos botànics, que prefereixen l'estudi de la vegetació dels hàbitats ben conservats des d'un punt de vista natural i bandegen tots aquells ambients alterats o producte de la mà de l'ésser humà.

La vegetació ruderal és aquella que es desenvolupa en aquells ambients que s'han creat gràcies a l'acció pertorbadora de l'ésser humà. És la vegetació que viu als carrers de les poblacions, als solars abandonats, a les ruïnes, als marges de les carreteres i camins, a les teulades de les cases, etc. Una de les característiques d'aquests ambients és l'elevada concentració de nitrogen que conté el sòl; és per això que moltes d'aquestes plantes ruderals també són anomenades plantes nitròfiles. La vegetació arvense està constituïda per aquelles plantes que viuen als conreus i als prats artificials. Són espècies que competeixen amb les plantes cultivades i que són anomenades, erròniament des d'un punt de vista biològic, *males herbes*. El seu desenvolupament en els conreus ocasiona grans maldecaps als pagesos, que lluiten amb totes les seves forces per eradicar-les. Aquesta mena de «croada» contra aquests vegetals ha ocasionat la rarificació o gairebé l'extinció d'alguna espècie.

Dintre de l'extens món de les plantes ruderals i arvenses que tenim a casa nostra, hi ha un grup d'espècies força particular, i de vegades desconegut, constituït per un bon nombre de vegetals vinguts de llocs molt llunyans i que han aconseguit naturalitzar-se en la nostra terra. Són les plantes ruderals i arvenses d'origen tropical.

La presència de vegetals d'origen exòtic o tropical a les nostres con-

trades pot sorprendre el neòfit, però aquest quedarà bocabadat quan tingui una lleugera idea de la gran

quantitat d'espècies novingudes que viuen als nostres hàbitats.

Diferents estudis demostren que a la flora ibèrica hi ha unes 637 espècies tropicals repartides en 102 famílies: gairebé el 12% de la flora peninsular. A la flora catalana s'han comptabilitzat més de 460 espècies exòtiques que es reparteixen en 100 famílies. Les famílies amb més nombre d'espècies foranes són les compostes, amb un 15% del total; després vénen les gramínies, amb un 9%; les crucíferes, amb un 7%; i les papilionàcies, amb un 5%. La gran majoria de les plantes exòtiques, gairebé un 41%, desenvolupen tot el seu cicle vital durant l'època favorable de l'any, és a dir, són espècies anuals. L'àrea geogràfica originària més comuna de les espècies tropicals és Amèrica, amb un 40% del total, seguida d'Europa i Àsia,

Cenchrus incertus, és una gramínia originària del sud-est dels Estats Units. Es creu que va ser introduïda a Europa durant la Segona Guerra Mundial. Hi ha molt poques localitats on es coneix l'existència d'aquesta espècie. El delta del Llobregat és una d'elles, on viu als sòls sorrencs ruderalitzats. Les seves flors estan tancades per un involucre globós i espinós, molt útil per a la disseminació de les llavors.

Dibuix: © Marta Parramón, 2003

estat considerades factors fonamentals per a entendre el transport de vegetals d'un lloc a un altre del planeta.

Les zones litorals amb una elevada densitat de població constitueixen les principals vies d'entrada; tradicionalment, són les zones on els focus de comerç són més actius. També les àrees de regadiu de les comarques amb agricultura intensiva són importants receptors. La importació de llavors per a la sembra o per al consum humà constitueix una via importantíssima d'entrada de noves espècies. Molt sovint les espècies exòtiques vénen barrejades amb les llavors que es faran servir per al conreu, amb el farratge per al ramat o amb l'adob dels camps. Moltes llavors poden haver arribat adherides a la pell, a les plomes o a la llana d'animals domèstics, a les sabates o a la roba dels éssers humans.

Totes aquestes consideracions

ens indiquen que la proporció d'espècies exòtiques que viuen en un país concret depèn sobre manera del seu grau de desenvolupament. De fet, als països europeus i del nord d'Àfrica, hi ha una correlació positiva entre la densitat d'espècies tropicals i l'extensió de les vies de comunicació i l'existència de grans ports, aeroports i d'importants metròpolis.

Característiques de les zones ruderals i arvenses que permeten l'entrada i la implantació de les espècies tropicals

Gran part de les espècies exòtiques que viuen a les nostres contrades formen part de les comunitats ruderals i arvenses. Després hi ha una petita part que es fa als ambients litorals, als boscos de ribera i a les zones humides. En les comu-

El dibuix representa la llapassa borda (*Xanthium echinatum*), una composta d'origen americà que s'ha naturalitzat a les zones ruderals.

L'Araujia sericifera és una asclepiadàcia originària del sud-est d'Amèrica. A dalt hi ha les flors i, a baix, els fruits grossos en forma de pebrot o de petita carabassa, a l'interior dels quals es desenvolupen unes llavors amb una plomall sedós.

amb un 34%, encara que n'hi ha un nombre elevat de les quals es desconeix l'origen. Aquests números poden haver canviat força a causa de la constant entrada als nostres ecosistemes de propàguls exòtics.

Mecanismes d'introducció

El factor principal que afavoreix l'entrada d'espècies foranes a les nostres contrades són els moviments humans que des de temps remots es produeixen constantment, tant per raons comercials com pel desenvolupament de la societat en general.

L'ésser humà actua com a vector de disseminació d'espècies foranes d'una manera conscient o inconscient, encara que moltes vegades només actua modificant les condicions ambientals de manera que se'n facilita la implantació.

Ja des de l'època dels romans i dels grecs hi ha hagut introducció d'algunes espècies foranes procedents de la part oriental d'Europa, Àsia i nord d'Àfrica, però des del descobriment d'Amèrica va haver-hi un salt, tant qualitatiu com quantitatiu, en el trànsit de vegetals i, a més, vam començar a tenir-ne constància. El procés s'ha accelerat a mesura que les rutes comercials s'han estès. A més del comerç, les guerres i les migracions també han

Dibuix: © Marta Parramón, 2003

nitats forestals, arbustives, rupícòles i aquàtiques són molt rares; possiblement, la duresa de les condicions ambientals i l'oposició que fa la mateixa vegetació nativa no permeten el seu desenvolupament.

Les comunitats ruderals són llocs molt alterats on hi ha una presència humana molt forta i constant, per tant, l'entrada de propàguls d'espècies exòtiques pot ser força important.

Les pertorbacions que fa l'activitat de l'ésser humà donen lloc a espais lliures de vegetació que poden ser aprofitats per les plantes exòtiques. En aquests espais buits hi ha poca competència vegetal, molts nutrients i molta llum; en definitiva, hi ha molts recursos que són aprofitats per les plantes tropicals per a desenvolupar-se. De la mateixa manera, els camps de conreu són hàbitats periòdicament pertorbats pels tractaments agrícoles i ofereixen molts espais buits aptes per a ser colonitzats per espècies foranes.

Les comunitats de ribera també estotgen una elevada quantitat d'espècies exòtiques perquè combinen l'existència d'una alta freqüència de pertorbacions amb una gran disponibilitat d'aigua i nutrients. A més a més, podem afegir com a factors que incrementen la possibilitat de la implantació d'espècies exòtiques, l'arribada de propàguls mitjançant

el corrent fluvial o la presència de ramats que aprofiten les pastures dels marges dels rius. Bons exemples són els trams finals dels rius Llobregat i Besòs, on s'han fet estudis que demostren que el 20% de la flora que hi viu és exòtica, amb un

recobriments del terreny de gairebé el 50%.

A més, un altre factor que afavoreix el desenvolupament de la flora exòtica als nostres hàbitats és la manca que hi ha d'herbívors específics.

El dibuix ens mostra el blauet (*Centaurea cyanus*), una composta originària probablement d'Europa oriental, que des de temps molt antics i gràcies al comerç dels cereals es va estendre pels sembrats de tota la regió mediterrània.

A dalt, *Oenothera glazioviana*, una onagràcia d'Amèrica del Nord.

A baix, el seneci del Cap (*Senecio inaequidens*), una composta de l'Àfrica del Sud introduïda a Europa, involuntàriament, amb el comerç de la llana.

Fotografia: © J. Nuet Badia, 2003

Els arrossars

Els arrossars constitueixen un tipus de conreu especial per a les comunitats arvenses del nostre país. Tant el conreu com la mateixa planta, l'arròs, són originaris d'Àsia; per tant, és fàcil d'entendre que un bon grapat d'espècies exòtiques arven-

ses hagin pogut envair aquest ambient.

La comunitat de jónçara i ammanà (Cypero-Ammanietum coccinae) va ser abundant anys enrere, però actualment està molt limitada per l'efecte dels herbicides. És una comunitat de plantes palustres d'origen tropical, moltes d'elles anuals, que es desenvolupen als camps d'arròs, a l'estiu i a la tardor, abans i després de la collita.

La periodicitat de la comunitat ve lligada a la del conreu de l'arròs. La fase màxima de desenvolupament de l'associació és ben entrat l'estiu i coincideix amb el màxim desenvolupament de l'arròs, és a dir, al setembre, abans de la sega. Està formada per diferents espècies, la gran majoria d'elles foranes i de distribució reduïda i molt limitada als arrossars, entre les quals destaquen l'ammània (*Ammania* sp.), la jónçara (*Cyperus difformis*), l'alfabeguet (*Bergia capensis*) i la panissola (*Echinochloa crus-galli oryzoides*).

Característiques de les espècies exòtiques que permeten la seva implantació a les nostres contrades

L'entrada d'espècies tropicals és un fet constant en la nostra societat. Un nombre molt elevat de propàguls i de llavors d'espècies foranes entren als nostres ecosistemes,

però tan sols una petita part aconsegueix desenvolupar-s'hi i donar lloc a un individu adult. D'aquest grupet només una proporció molt baixa s'implanta amb èxit al seu nou hàbitat i es reproduïx. Per tant, les espècies foranes que s'han inventariat fins al moment són, simplement, una petitíssima part de totes les que han pogut arribar a les nostres latituds, ja que la gran majoria desapareixen, principalment, perquè no suporten el clima de l'àrea d'introducció.

Les espècies foranes que han aconseguit implantar-se als nostres hàbitats acostumen a tenir moltes d'aquestes característiques: poden germinar i viure en condicions molt variades; acostumen a tenir una fenologia floral més avançada que les espècies natives de la comunitat que envaeixen; tenen un creixement ràpid; tenen un sistema de pol·linització generalista; tenen una autocompatibilitat reproductiva que permet una reproducció amb èxit, encara que la població sigui reduïda o hi hagi un dèficit de pol·linitzadors; tenen un elevat èxit reproductiu, és a dir, fan moltes llavors amb una alta taxa de germinació i un bon creixement de les plàntules; finalment, tenen capacitat de reproducció vegetativa.

La naturalització d'espècies exòtiques pot augmentar la riquesa florística d'una regió. Però, de vegades, unes poques de les que han aconseguit naturalitzar-se als nostres hàbitats s'expandeixen, ocupen grans extensions i produeixen, finalment, una invasió, desplaçant fins i tot les espècies autòctones. En aquest moment, aquestes espècies foranes estan posant en perill la conservació de l'ecosistema. La capacitat que tenen algunes de les espècies foranes per a envair no depèn únicament de les seves característiques, sinó també del grau de pertorbació de l'ecosistema receptor.

L'impacte de les invasions i el seu control

L'impacte pot ser a diferents nivells: *genètic*, si s'hibrida amb una espècie nativa; *individual*, si pot

disminuir la capacitat reproductora o de creixement de les espècies natives; *poblacional*, si les poblacions natives de l'ecosistema receptor redueixen la seva taxa de creixement i es poden veure desplaçades, i *paisatgístic*: si s'homogeneïtzen els paisatges dels espais naturals. També l'impacte pot ser més complex i modificar el funcionament de l'ecosistema, per exemple, si l'espècie invasora altera el cicle dels nutrients, com farien algunes plantes fixadores de nitrogen; o si es tracta d'una espècie molt inflamable o que produeix molta fullaraca i, per tant, augmenta el risc de propagació d'un incendi; o si es tracta d'una planta amb substàncies tòxiques per als herbívors i s'alteren les relacions tròfiques, etc.

Hi ha quatre mètodes de control de les plantes invasores: manual, mecànic, químic i biològic. El control de les invasions passaria en primer lloc per un control de l'activitat humana que afavoreix la invasió. Les actuacions a realitzar haurien de tenir molt en compte les característiques de l'ecosistema. A més, s'ha de pensar que el procés d'eliminació de l'espècie invasora pot comportar una pertorbació en l'ecosistema més dràstica que la mateixa invasió. Per exemple, és molt freqüent que en el cas dels mètodes manuals i mecànics es produeixi l'alteració del sòl, en els mètodes químics (herbicides) pot haver-hi problemes ambientals, etc.

Els principals mètodes que es fan servir per a eliminar les espècies exòtiques són el manual i el mecànic, però el primer és poc eficient i el segon té moltes vegades problemes per la inaccessibilitat d'algunes àrees. Els mètodes químics, a part de provocar problemes mediamambientals, acostumen a ser cars.

A partir dels anys vuitanta es va començar a fer servir el control biològic, que consisteix en la introducció d'un herbívor especialista que prové de la regió d'origen i que sigui capaç de consumir l'espècie problemàtica. Possiblement, és el mètode més eficaç a llarg termini, però requereix una recerca prèvia llarga i costosa, que inclou la identificació dels organismes de control

biològic en el lloc d'origen, un període de quarantena, assaig de l'efectivitat en condicions controlades, etc. A Austràlia hi ha experiències que demostren que pot tenir èxit, però també hi ha exemples que demostren que el desenvolupament d'aquest mètode sense un bon estudi previ pot provocar un problema més greu encara que la mateixa invasió inicial.

El control de les invasions vegetals té molt d'èxit quan s'intenten eradicar petits focus, però no pas quan el problema ja és molt important. Actualment, per al control de les invasions es recomana fer servir diferents mètodes alhora, amb un estudi previ molt acurat de les possibles conseqüències, però és en el camp de la prevenció on s'haurien d'invertir grans esforços.

Definicions

Adventícia: espècie al·lòctona d'introducció involuntària i que no es troba naturalitzada, bé perquè fa poc que s'ha introduït o bé perquè no troba les condicions adequades per a naturalitzar-se, de manera que apareix i desapareix d'una manera inconstant o temporal.

Al·lòctona: espècie introduïda, voluntàriament o involuntàriament, per l'ésser humà en una àrea biogeogràfica determinada i diferent de la seva àrea de distri-

bució natural (= exòtica, tropical, forana).

Antropocòria: procés de disseminació de propàguls vegetals en què l'agent disseminador és l'ésser humà.

Arqueòfita: espècie al·lòctona introduïda en èpoques prehistòriques o històriques, però abans de finals del segle XV.

Autòctona: espècie que creix d'una manera natural en una regió determinada des d'abans de l'aparició de l'ésser humà, o bé que hi ha arribat sense la intervenció d'aquest, a causa d'un canvi de la seva àrea de distribució natural (= nativa, espontània, indígena, aborigen).

Naturalitzada: espècie al·lòctona d'introducció voluntària o accidental, que apareix constantment en una regió, es propaga pels seus propis mitjans i es comporta com si fos una espècie autòctona.

Neòfita: espècie al·lòctona introduïda a partir del segle XVI fins a l'actualitat.

Sinantròpica: espècie autòctona o al·lòctona, la presència i distribució de la qual és afavorida per l'activitat humana. És una espècie que s'estén gràcies a l'acció de l'ésser humà.

Subespontània: espècie al·lòctona d'introducció voluntària que s'escapa sovint dels llocs on es cultiva.

A la pàgina anterior, a dalt, *Arctotheca calendula*, una composta originària de l'Àfrica del Sud.

A baix, el ricí (*Ricinus communis*), una euforbiàcia originària d'Àfrica Central. Fa unes flors unisexuals en una inflorescència molt característica de color vermell.

A sobre, el pa de cucut articulats (*Oxalis articulata*), originari d'Amèrica del Sud, que s'ha naturalitzat en les zones ruderals dels sòls humits del litoral català.

Botànica a Barcelona, 4: l'arbre de l'amor

M. dels Àngels Sagrera i Marigó

Un nou capítol d'un treball dedicat a conèixer les espècies botàniques exòtiques que trobem a la ciutat.

Descripció botànica

Nom llatí: *Cercis siliquastrum*.

Família de les cesalpiniàcies (leguminoses).

Etimologia del nom científic: el nom del gènere *Cercis* deriva del grec *Kerkis*, utilitzat per a designar una espècie indeterminada, probablement un àlber; i *siliquastrum*, format per la veu llatina *siliqua* –garrofa, llegum– i el sufix llatí *-astrum*, que indica semblança imperfecta o inferioritat.

Noms populars: arbre de l'amor, arbre de Judes, arbre de Judea, garrofer bord (abusivament) (català); árbol del amor, árbol de Judas, árbol de Judea, ciclamor, algarrobo loco (castellà); arbore do amor, olaia (gallec); judasen arbola, judasko arborra (èuscar).

Arbret caducifoli, de fins a uns deu metres d'alçària, de capçada baixa, habitualment amb la cúpu-

A dalt, unes branques ben florides de l'arbre de l'amor.

A baix, una branca amb fulles i les tavelles del llegum.

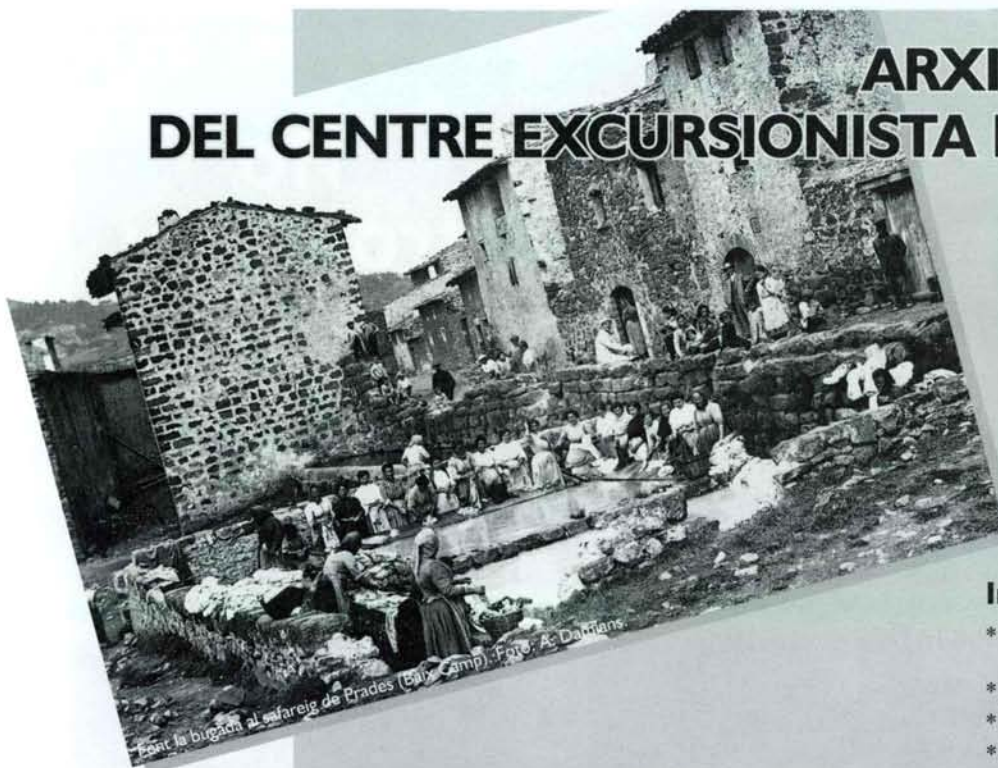

la descentrada cap a un costat del tronc, branques flexuoses, d'escorça llisa, les més joves de les quals agafen un color vermellós; de vegades creix amb diferents troncs irregulars i l'escorça de primer llisa i després finament clivellada i bruna; fulles glabres de 7 a 12 cm, enteres, en disposició alterna, de contorn circular (orbicular) o en forma de ronyó (reniforme), a la base en forma de cor i arrodoni-

des o fins i tot escotades a l'àpex (l'extrem superior), les joves amb tonalitats porpra i el pecíol vermellós, gairebé tan llarg com el limbe (part laminar de la fulla); les flors hermafrodites, pedunculades, d'uns dos centímetres, papilionades, amb deu estams lliures, el calze vermell i corol·la rosada, neixen en fascicles, en nombre de tres a sis, sobre les branques velles i el tronc. Aquest fenomen, anomenat cauliflor, és freqüent en els arbres tropicals, però rar en els de les nostres latituds. El fruit, d'uns deu centímetres de longitud, pren diferents tonalitats, des del verd, passant pel vermell i finalment marró, quan ja està sec, que s'obre en dues valves en forma de llegum, prim, aixafat i amb nombroses llavors negres.

© Text i fotografies: M. dels Àngels Sagrera i Marigó, 2003.

ARXIU FOTOGRÀFIC DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

L'arxiu fotogràfic del Centre conté col·leccions de fotografies des de 1886 d'una gran diversitat de temes, com ara aeronàutica, arqueologia, arquitectura, carrers de Barcelona d'abans de la Reforma, esports, fauna, folklore, geografia física i econòmica, pobles i indrets de Catalunya, del Pirineu aragonès, d'Espanya i d'altres països del món. A més de fotografies estereoscòpiques i autocrom.

Instal·lacions i serveis:

- * Sala de treball per a ordenació i classificació de material.
- * Sala de conservació i arxius d'originals.
- * Laboratori.
- * Equip de tractament digital de les imatges: digitalització, retoc fotogràfic, gravació de CD ROM.
- * Servei de còpia i ampliació.
- * Reproducció de positius paper.
- * Reproducció de transparències positives blanc i negre.
- * Còpia i reproducció de negatius.

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA/Arxiu fotogràfic

Carrer del Paradís, 12. 08002 Barcelona

Tel. 93-315 23 11, fax 93-315 14 08

adreça electrònica: cec@cec-centre.org

Horari d'atenció al públic:

de dilluns a divendres de 10 a 14 h i dimarts i dijous de 18,30 a 21 h

La revista inclou:

- * Itineraris d'excursions a peu, en bicicleta tot terreny, en esquís.
- * Articles sobre alpinisme.
- * Reportatges sobre muntanyes i països llunyans.
- * Articles sobre història i fets de l'excursionisme.
- * Dossiers i treballs sobre medi ambient i defensa de la natura.
- * Informació sobre llibres, guies i mapes que surten al mercat.
- * Vies d'escalada.

MUNTANYA publica sis números de cinquanta-dues pàgines (Din A4), impreses sobre paper ecològic de qualitat, en color i en blanc i negre.

La primera revista
excursionista catalana

MUNTANYA

Membre de l'Associació de Publicacions Periòdiques en Català (APPEC)

OT ALLÒ QUE US INTERESSA

Més de 70 revistes d'abast nacional estan associades a l'APPEC.

Per a més informació: APPEC Rambla de Catalunya, 10, 1 er.

08007 Barcelona Tel. 412 76 28 Fax: 317 83 86

Ho trobareu a les revistes en català

A.P.P.E.C
ASSOCIACIÓ
DE PUBLICACIONS
PERIÒDIQUES
EN CATALÀ

INFORMACIÓ GENERAL
INFANTIL I JUVENIL
CULTURA
RELIGIÓ
POLÍTICA
PEDAGOGIA
AGRICULTURA I RAMADERIA
ESPORTS
MÚSICA
ARTS PLÀSTIQUES
TEATRE I CINEMA
CIÈNCIA I TECNOLOGIA
ENTRETENIMENTS
HISTÒRIA
FOLKLORE
SATÍRIQUES
ARTS DECORATIVES

Retalleu aquesta butlleta
i envieu-la a MUNTANYA
Centre Excursionista
de Catalunya,
Carrer del Paradís, 10 pral.
08002 Barcelona,
o al fax 93 315 14 08.

Cognoms _____
Nom _____
Adreça _____
Població _____ Codi postal _____
Se subscriu a la revista MUNTANYA (sis números l'any), a partir de l'any _____,
amb la quota anual de _____ € (IVA inclòs).
Barcelona, de de Signatura _____

Pagament per banc o caixa

Senyors del Centre Excursionista de Catalunya
Els prego que, d'ara endavant, el rebut anual de subscripció de la revista MUNTANYA
sigui presentat a:
Banc / Caixa _____
Agència _____ núm. _____
Adreça _____
Població _____ Codi postal _____

Número de compte corrent
Número de llibreta d'estalvi
Nom del titular del compte o llibreta _____

Signatura _____

Barcelona, de de

Usos i propietats de l'arbre de l'amor

Aquesta espècie, originària de l'àrea mediterrània oriental, és cultivada com a ornamental en moltes altres zones. La fusta no és de bona qualitat, perquè es torça amb facilitat i es fa malbé a la intempèrie. La llenya és un bon combustible. El fullatge i els fruits constitueixen una bona ramalla (conjunt de rames que són tallades pels pastors per a donar-les al bestiar, especialment quan no pot sortir a pasturar a causa del mal temps). Els brots amb fulles, amb els quals s'obté un color marró grisós molt constant, s'han utilitzat per a tenyir fibres vegetals. Les flors tendres, segons el botànic Josep Quer i Martínez (Perpinyà, 1695 – Madrid, 1764), es mengen a l'amanida, i en alguns llocs escabetxaven els botons florals amb vinagre com es fa amb les tàperes. Els fruits s'empraven en medicina popular com a astringent.

L'arbre de l'amor

La confusió entre Judea i Judes, produïda erròniament, ha fet pensar, segons la tradició, que Judes Iscariot, el conegut personatge bí-

blic, es va penjar entre les branques d'aquest arbre i que per això restà torçat.

En tenim a la majoria de parcs i en alguns carrers. De tota manera, cal dir que barrejat amb d'altres espècies és esplèndid, però si se'l col·loca en fileres, com últimament, ai las!, perd intensitat.

A la primavera, aquest simpàtic arbret es presenta impactant de bel·lesa, amb un vestit nou d'atractives flors que s'arrapen a l'arbre nu des de la mateixa fusta. Apareixen en els llocs on l'any anterior hi havia fulles i poden començar la floració soles o amb altres fulles noves, d'un verd molt tendre i un aire juganer, que ja posicionen els llocs de les flors per a l'any següent.

Els llegums, que resten a l'arbre durant tot l'hivern, segueixen el cicle d'estacions a través d'un seguit de boniques coloracions.

Una troballa que ens entusiasma de debò fou l'arbre de l'amor blanc a Montjuïc, al jardí d'aclimatació. Cal anar-hi: és un regal de la natura.

En trobareu un altre de magnífic al parc de la Ciutadella. Hem comprovat que, només en un parell de dies, la voracitat de les boniques cotorretes, molt superior a

la dels ocellets que han foragitat, redueix ràpidament les flors. Inqüestionablement, són depredadores.

Cada primavera visitem el de l'Escola Industrial, més petit que l'anterior, que posseeix, però, un encant molt especial. Viu al costat mateix de la base d'una preciosa xemeneia, mostra i testimoni d'un passat industrial i social importantíssim de la nostra història. Quan l'arbre floreix, sembla que l'acaroni i, malgrat la seva vulnerabilitat, li digui: «no passis ànsia, no deixaré que et destrueixin».

A dalt, un detall del tronc amb algunes flors que hi floreixen.

A baix, un aspecte general de l'arbre de l'amor.

Bibliografia

- Història natural dels Països Catalans*. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1988.
- Oriol DE BOLÒS i altres: *Flora manual dels Països Catalans*. Edit. Pòrtic, 2a edició. Barcelona, 1993.
- Paola LANZARA i Mariella PIZZETTI: *Árboles Grijalbo*, 2a edició. Barcelona, 1979.
- Ginés LÓPEZ GONZÁLEZ: *Guía de Incafo de los árboles y arbustos de la Península Ibérica*. Incafo, 5a edición. Madrid, 1995.

Impressions d'una pujada a Sant Jeroni de Montserrat

Estanislau Tomàs

Relat de l'excursió en solitari al cim més alt de Montserrat en la qual l'autor ens confessa que no coneix la muntanya. A través dels seus ulls i de la seva ploma podem veure com percep la combinació de novetat i de tradició, de solitud i de multituds en una muntanya emblemàtica, situada a una hora d'una urbs de més d'un milió d'habitants.

Avui —11 de setembre de 2002— tinc l'oportunitat de fer algun cim proper a Barcelona, quan la previsió meteorològica és pràcticament immillorable.

Després de dubtar entre tornar al Pedraforca, o potser al Puigmal (no assolit la primera vegada per mal temps) o fer les Agudes al Montseny, m'he decidit a anar a Montserrat, perquè fa temps que penso que ha de ser força interessant endinsar-se en el massís rocós, tant per l'especial fesomia d'aquesta muntanya com per la seva història.

Així, doncs, amb un equip reduït, però amb càmera i binocles, surto de la ciutat a quarts de vuit,

un xic sorprès, ja que el dia no s'aixeca tan net com s'havia pronosticat. Efectivament, l'aproximació a la muntanya la faig, de fet, sense veure-la: les boires espesses l'oculten. Pujo per Collbató, resseguint la carretereta a peu de roques, veient els contraforts esgraonats i la vegetació regenerada pràcticament del tot, després del gran incendi de fa uns quants anys en aquesta part de la muntanya.

Arribo a l'aparcament del Monestir cap a dos quarts de nou i força gent ja hi va pujant.

Avui és un dia ben especial, perquè a banda de celebrar-se la diada de l'Onze de Setembre a Catalunya, és el primer aniversari

de l'atemptat terrorista de Nova York que tant ha afectat la situació internacional. Recórrer les antigues ermites de dalt de tot, tot buscant una mica de tranquil·litat pot ser un bon contrast.

La idea és fer la pujada fins a Sant Jeroni passant per les ermites de la Tebaida (Santa Creu, Sant Dimes, Sant Benet, etc.) i baixar després més directament pel camí antic o pel camí nou de Sant Jeroni. Per tant, inicio la pujada per l'escalinata de la font del Portal, sentint el fort soroll que ja en aquesta hora fan les màquines de les obres de construcció de l'estació superior del nou cremallera que avancen a bon ritme.

Però el cas és que, un cop passat el Pas dels Francesos, no sé trobar el trencall que ha de portar cap a les ermites i, després d'un fort pendent i centenars de graons, em vaig ficant ja cap al torrent, seguint totalment el camí antic de Sant Jeroni, que transcorre en bona part endinsat en la frondositat del bosc.

No deixo de pensar en les innumbrables vegades que els monjos i eremites devien haver fet aquests camins amunt i avall, d'una manera molt més contemplativa, sens dubte. I me'ls imagino amb sandàlies i hàbit, segurament amb barba, com els autèntics habitants vernacles d'aquesta muntanya. És com si en l'ambient encara s'hi respiri tot això. O potser només és qüestió d'imaginar-ho.

Les boires no s'aixequen, encara que confio que quan hagin pujat totes les de la plana, finalment es podran veure les torres de roca i els cims de l'entorn.

Quan el camí surt ja de la boscúria i desemboca al camí nou que puja per la serra de les Pappars, s'arriba de seguida a l'ermita de Sant Jeroni, tancada i amb el seu porxo lateral que pot servir de bivac.

I ja immediatament, la pujada final per una llarga escalinata, per la carena, fins al cim. Encara sempre dintre dels núvols, que passen a força velocitat. Una bona rosa dels vents i taula d'orientació serveix per a imaginar tot el que ens envolta a la rodona, des de l'Aneto fins a Mallorca. Ha de ser merave-

llós en un dia net i clar. Malhauradament, veiem, els que som al cim, que darrere les boires més lleugeres hi ha núvols més densos i ja dubtem que puguem veure gaire cosa. De sobte salten sobre la plataforma, d'un a un, fins a cinc excursionistes que han pujat per la via ferrata, amb el seu casc i la baga d'assegurança. De fet, aquesta sorpresa em deixaria la llavor de la curiositat per a iniciar-me al cap d'un any en aquest terreny de les vies ferrates. Potser també per a defugir d'alguna manera els camins massa concorreguts?

I a poc a poc el cim es va omplint de gent. També n'hi ha que arriben corrent, cosa que s'ha posat tant de moda darrerament.

Finalment el cel es destapa una mica i podem contemplar els cims del coll de Migdia i la torre de comunicacions situada a l'antic edifici superior del funicular que pujava des de Santa Cecília.

Converso amb un altre «solitari» com jo i, casualment, resulta que tots dos hem estat al mateix temps, fa unes tres setmanes, a Breuil-Cervinia. Ell coneix, però, millor que jo els indrets d'aquesta muntanya de Montserrat i me'n fa alguns comentaris.

Li comento les meves intencions de fer la baixada fins al pla de la Trinitat i ell es queda acabant el rodet de fotos de boira.

Per fi trobo el trencall que m'ha de portar a la serra de les Lluernes i a les ermites, i arriba el que jo esperava: poder viure una mica la tranquil·litat i la solitud de la muntanya. Ningú, absolutament ningú no passa per aquest camí, ni de pujada ni de baixada, mentre que tant el camí nou com l'antic són dues «rambles». Per tant, ara és quan hom pot gaudir més profundament, observar les formes màgiques d'aquestes roques, la vegetació... i els diversos escaladors que hi ha pertot arreu. I curiosament, amb els binocles als ulls, fins i tot es poden seguir les seves converses, com si aquest estri, a més d'apropar-ne la imatge, n'ampliés el so. Em distrec, doncs, veient les angúnies i alegries dels que estan penjats a les parets verticals, força a prop.

Després del Cap de Mort i de

deixar el camí que puja a l'ermita de Sant Antoni, s'arriba ben a prop del Cavall Bernat i, després, al peu del cim de Sant Salvador, on també hi ha dos escaladors al mig de la paret.

El camí, a part de ser bastant fressat, està força ben marcat amb els senyals grocs. De totes maneres, veient que no hi passa ningú, cal vigilar, especialment en les proximitats del cim de Sant Salvador, per a arribar al coll i baixar pel bon camí cap al pla de la Trinitat. Al collet, entre la Prenyada i l'Elefant, faig un mos per restablir forces. Després ja es baixa ràpidament un desnivell d'uns vuitanta metres, entre la Trumfa i el Gat, i apareix per sorpresa la capella de Sant Benet. Deixo a una banda el pla de la Trinitat i les ermites de la Santa Creu i Sant Dimes, encara que les veig de lluny; aquesta darrera construïda estratègicament entre dues roques, quasi inaccessible.

En general, totes aquestes ermites es troben tancades i no sembla que en tinguin gaire cura. Realment, són el senyal d'un temps passat. Però no hi sobraria que les tinguessin en condicions per a ser visitades.

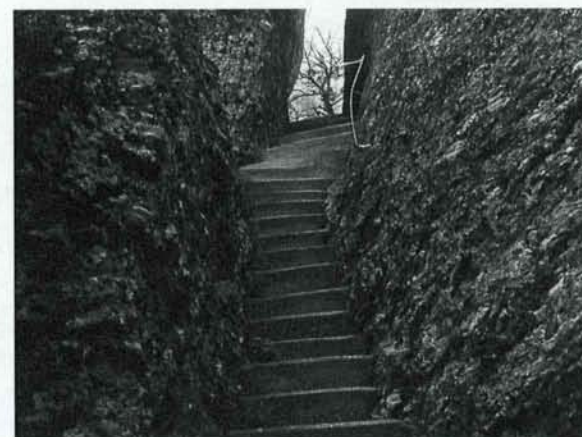
La darrera mirada, entre contemplativa i admirada, de les torres de la Porra, la Punxa, la Cara de la Vella i la Mòmia... i ara sí que l'Elefant té trompa i tot. Realment, els noms són ben trobats i diver-

tits. Des d'aquí se senten les campanes del Monestir i també les veus dels que estan penjats a la paret del cim de Tebes: dues o tres cordades.

I, finalment, la darrera fotografia des de la miranda dels Ermitans, una vista aèria de tot el Monestir i les diverses edificacions, per a tornar a la realitat terrenal d'aquest 11 de setembre.

Em sobta el silenci regnant a pesar de la quantitat de gent que ja s'ha reunit i circula per les places entrant i sortint dels bars i botigues. No m'arribo a la basílica perquè no ha de ser gaire recomanable el xoc entre la solitud viscuda entre les roques de dalt i l'aglomeració d'aquí baix. Ho deixarem per a un altre dia.

Ha estat una excursió senzilla, molt recomanable per la seva singularitat i, especialment, per l'existència de paratges solitaris de gran bellesa.

El castell de Carmençó

Agustí Jolis i Felisart

Notes sobre Vilajuïga i el futur d'aquest castell oblidat però ple d'història que va ser un dels sentinelles de l'Empordà.

Ramon Margineda i Duran
(Barcelona 1883 - Vilajuïga 1972), fundador del balneari de Vilajuïga.

A baix, el castell de Carmençó.

Cap a la part del Pirineu, vora els serrats i arran del mar, s'obre una plana riallera, és l'Empordà.

Digueu, companys, per on s'hi va. Digueu, companys, per on hi aneu. Tot és camí, tot és drecera si ens dem la mà.

(Joan Maragall, «L'Empordà», 1908)

No podent ja anar a trescar pel Pirineu, durant les vacances d'estiu hem anat al poble de Vilajuïga, a l'Alt Empordà, on sempre hem tingut bons records i molts amics del poble, ja que els meus avis materns,

a la primera del segle passat, hi bastiren un xalet per estiuar-hi i prendre les seves famoses aigües. Amb el temps, el xalet passà a l'hereu i, finalment, fou posat a la venda, però es manté encara ben restaurat.

En el terme de Vilajuïga, enlairat en un turó (104 m), als estreps occidentals de la serra de Rodes, s'hi troben les ruïnes del vell castell de Carmençó. Tal com una vellesa digna pot oferir una bella vellesa, també un castell enderrocat pot mostrar una bellesa digna. Amb l'estima de les mans humanes, aquestes pedres disperses tornen a sentir-se estimades, redreçades i situades just al seu lloc.

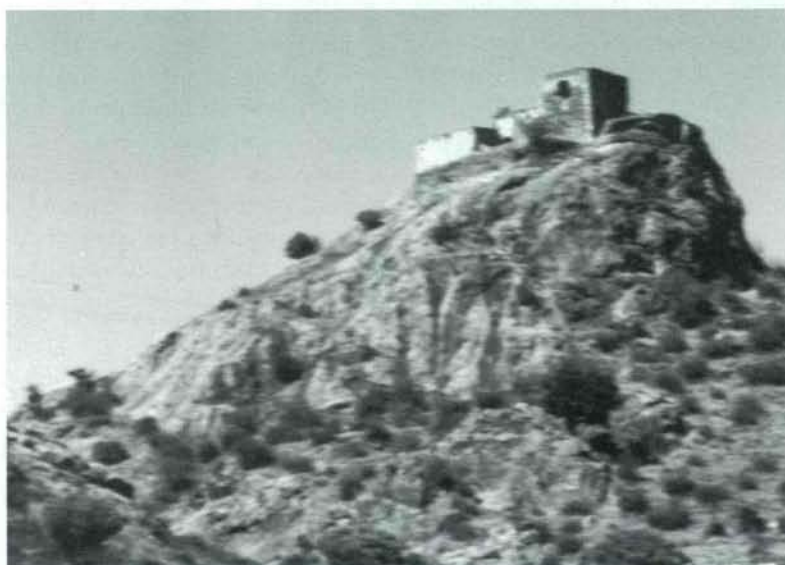
Actualment resta en peu un atrevit projecte dalinià per a col·locar al castell de Carmençó uns tubs d'orgue, perquè la tramuntana els faci sonar i la mateixa natura sigui la mestra del so de la melodia de vent en un espai de no pas més de cinquanta metres.

En aquest terme municipal s'hi troben dòlmens i menhirs de la civilització megalítica catalana, sobre la qual, el 1925, Lluís Pericot va publicar la tesi doctoral. Pere Bosch i Gimpera també es destacà en l'es-

tudi d'aquesta matèria, sobre la qual publicà, entre molts altres treballs «L'etnografia preromana a Catalunya», al Butlletí del Centre (vol. XXXII (1922), pàg. 397. Afegim-hi els interessants *Itineraris dolmènics de Catalunya*, d'Antoni Mañé i Sabat («Llibre de Motxilla», 54, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1996), un aplec d'estudis que ens permet conèixer aquesta civilització dels nostres avantpassats; i també el no menys interessant *Dòlmens i menhirs* (Brau edicions, Figueres 1996), que descriu 111 monuments megalítics de l'Alt Empordà i el Vallespir oriental, set dels quals corresponen al terme de Vilajuïga. Els cinc autors d'aquest llibre són membres del Grup Empordanès de Salvaguarda i Estudi de l'Arquitectura Rural i Tradicional (GESEART).

Parlant de Vilajuïga, hem d'esmentar, sens dubte, la personalitat local de Ramon Margineda i Duran (Barcelona, 1883 - Vilajuïga, 1972), arqueòleg i industrial que, després d'estudiar a Barcelona, s'establí a Vilajuïga, on treballà per impulsar l'explotació comercial de les seves aigües minerals bicarbonatades i fundà el balneari de Vilajuïga. A la vegada, aplegà una important col·lecció arqueològica en el seu domicili, que convertí en un casal museu cultural el 1902. Una plaça del poble porta actualment el seu nom.

L'Alt Empordà, amb la serra de Rodes i el seu atractiu paisatgístic i humà, ens regala les seves meravelles i el franc acolliment dels seus habitants.

© Text i fotografies: Agustí Jolis i Felisart, 2003.

En record de Pere Acarín i Sala

Nolasc Acarín i Tusell

La breu biografia de Pere Acarín, que ens ha deixat fa poc, ens permet recordar alguns aspectes de la seva vida i l'aportació que va fer al Centre i al món de la muntanya.

Pere Acarín i Sala morí l'11 de setembre de 2003. Havia nascut el 23 d'abril de 1909, al carrer de la Fusina de Barcelona, just davant del Born. Pocs anys després la família es va traslladar al carrer de Pujades, gairebé a la cantonada amb el carrer del Comerç, on visqué fins que l'any 1939 es va casar i van pujar a Sant Gervasi. Tota la vida rondà pel barri de la Ribera, excepte uns pocs mesos dels primers anys trenta, que visqué a París, i més tard, quan la difícil i llarga guerra civil el va apartar un temps de Barcelona.

De nen el portaren als escolapis del carrer Ample, més tard va estudiar comerç a l'Acadèmia Cots, on també aprengué francès. A catorze anys començà a treballar en una companyia de filatures al carrer de Trafalgar, d'on recordava que havia d'enviar cablegrames a Galveston (EUA), cosa que el va decidir a estudiar l'anglès, que va

madurar amb els amics del London Club, on també jugava a futbol. A divuit anys entrà a Llotja per negociar farina de manyoc, que en aquell temps s'utilitzava per als aprestos del tèxtil.

La muntanya l'encisà des d'adolescent, quan el seu pare se l'emportà uns quants dies a Montlluís. Als boscos del coll de la Perxa va assajar per primera vegada els esquís i la neu. Poc després va inscriure's a la UEC, on s'inicià en les primeres excursions. Més tard, l'any 1933, es va fer soci del Centre Excursionista de Catalunya, on prosseguí una llarga història de muntanya i escalada al Pirineu, i fou un dels fundadors del CADE. Sempre recordava la inicial companyonia de Lluís Estasen i Albert Munné, amb qui feia traveses de dies, sense gaire avituallament, però portant la càmera de Verascop, que li permeté fer una bona colla de fotografies en vidre. Al Centre va

establir una bona amistat amb Arderiu, Oliveras, Mora, Figueras, Escudé, Mullor, Escayola, Cardona, Andreu, Peradejordi, Guasch, Puntas, Casanelles, Orfila, Guilera, Mosella, Pujol, Gauset, Sagalás, Sala i tants d'altres, amb qui feia muntanya i esquí.

Algunes fites van quedar com a emblemàtiques en la seva memòria. L'any 1932, després d'una travessa desde Colomers cap a l'estany Llóng, arribà al campament de Pompeu Fabra, on l'esperava l'Ignasi Arnalot, i quedà meravellat que en ple Pirineu es pogués trobar un servei de cuina amb l'esplendor d'un bon restaurant. El 1934, junt amb Ignasi de Quadras, aconseguí la primera ascensió d'hivern al Mauberge sortint a mitja nit del refugi de Montgarri, amb esquís, pells de foca i motxilles. El 1946, quan Maspons i Anglèsell fou president del Patronat de la Molina, li va encomanar, junt amb Frederic Gauset, la direcció de la transformació i ampliació del xalet del Centre Excursionista de Catalunya. L'any 1949, com a vicepresident de la Federació Espanyola d'Esquí, fou el director de l'equip espanyol que va participar en la Setmana Internacional d'Esquí del Mont Blanc a Chamonix. Molts anys més tard, el

A dalt, de gran, al costat de les columnes romanes del Centre Excursionista de Catalunya.

A baix, a l'estany Llóng, el 1932, Ignasi Arnalot va fer aquesta fotografia. D'esquerra a dreta: Corominas, Peradejordi i Pompeu Fabra; Acarín al davant.

**A dalt,
al cim de
l'Aneto, el 1934.
Els esquis
porten les
cordes
anteriors a les
pells de foca.**

**A baix,
el 1949 a
Chamonix. Al
centre, amb
l'equip
espanyol
d'esquí.**

1985, va assistir junt amb altres veterans a la inauguració del nou refugi d'Amitges i deixà una petita crònica dels records que li vingueren al cap quan baixava a peu cap a l'estany de Sant Maurici amb Albert Oliveras (Muntanya 738, abril 1985).

El Centre fou un dels principals eixos de la seva vida. Amb noranta-quatre anys seguia assistint a les reunions del dimarts juntament amb Andreu Figueras i Raimon Arderiu, que també ha mort aquest mateix estiu.

Tingué altres centres d'interès, sempre al voltant del seu barri de la

Ribera. A vint-i-dos anys va inscriure's al Club de Natació Barcelona, on va practicar frontó, gimnàstica i natació; mantenir la cita al Natació cada dos dies era sagrat, i més sovint quan li era possible. De gran encara esperava amb ànsia l'anada al Natació per retrobar els amics i submergir-se a la piscina d'aigua de mar; és el que més plaer li donava. La muntanya, els arbres, el sol i el mar foren les seves grans fonts de satisfacció sensual, de les quals no es privà mai i va gaudir fins poc abans de morir.

Per la feina també va establir-se al mateix barri, on hi havia el Born,

i, per tant, era un bon indret per als negocis de queviures. Acabada la guerra, va iniciar un comerç propi, primer al carrer del Rec i més tard al de la Princesa, que amb el temps fou un gran magatzem de venda d'embotits, pernil, conserves i formatge. Va saber endevinar la importància de comercialitzar a l'engròs productes alimentaris que no era fàcil trobar a la ciutat i que ell feia venir de Castella i Extremadura. Li agradava viatjar per aquella part d'Espanya, on anava durant tres o quatre setmanes cap al mes de juny a fi de retrobar els amics d'aquelles contrades i contractar els articles que feia portar a Barcelona. Aquesta estreta relació amb els productes derivats de la carn va fer que els anys vuitanta fos escollit president del Mercat Càrnic i Ramader de Barcelona. Se sentia content els dies de mercat, el dimarts, quan arribava al saló de contractacions de la Llotja, on havia traslladat el mercat que anteriorment es feia a la Rambla, davant l'Hotel Orient. Considerava que la Llotja era la seu històrica del mercat i així s'havia de reconèixer. Poc més tard fou elegit membre numerari del Consolat de Mar, institució més aviat formal, però que significà per a ell el reconeixement a una llarga vida dedicada al comerç amb l'estima de col·laboradors i competidors. El 1991 la Generalitat el va honorar amb la medalla President Macià.

Es va casar amb Maria Carme Tusell, a qui havia conegut en un incident d'esquí a Núria. Han tingut quatre fills, i més tard set nés i un besnét. Amb ell els fills vam aprendre a caminar per la muntanya, compassant la respiració i les cames, a gaudir de la naturalesa, i a saber apreciar els celatges i els núvols.

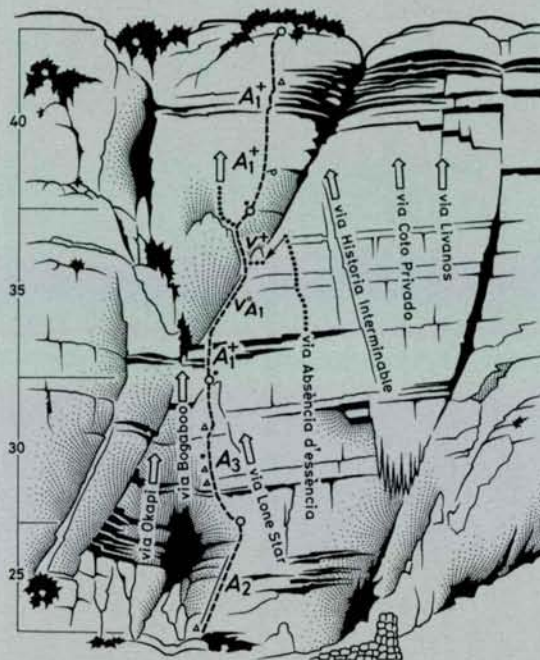
Com s'haurà observat al llarg d'aquesta nota, en Pere Acarín entretingué la seva vida a Barcelona a poca distància de Santa Maria del Mar, basílica que apreciava molt; li agradava passejar-s'hi, sentir-se cobert per les seves voltes gòtiques. Fou un dels primers impulsors del patronat que va afrontar-ne la restauració en els anys seixanta. El 18 de setembre passat hi vam celebrar el seu funeral.

Vilanova de Meià: Pilar del Segre

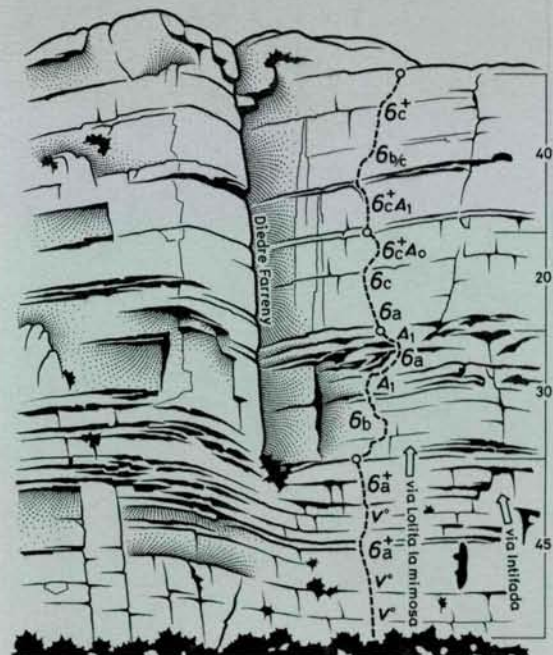
Via «Alta Tensión» (105 m, MD+/A⁴), 1a. asc. 9-XII-2000, per Manuel Sánchez i David Torres. Material: 25 pitons, 3 bongs, 2 ploms, ganxos, aliens i friends.

Vilanova de Meià: Pilar del Segre

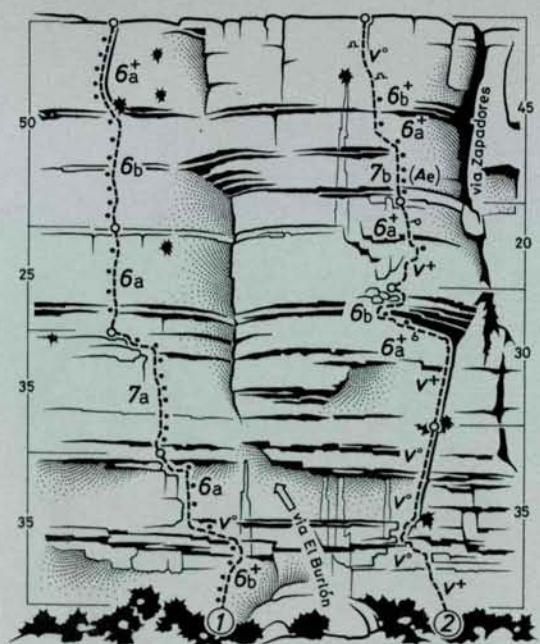
Via «Gravity Zero» (130 m, MD/A³), 1a. asc. 6-XI-1995, per Dominique i Alexandre Brau-Mouret. Material: 30 pitons i 2 ploms.

Vilanova de Meià: Roca Alta

Via «Sputnik» (135 m, ED+/A¹), 1a. asc. 23-III-2003, per Albert Salvadó i Manu Velázquez. Material: 15 pitons, ganxo, tascons, aliens i friends.

Vilanova de Meià: Roca Alta

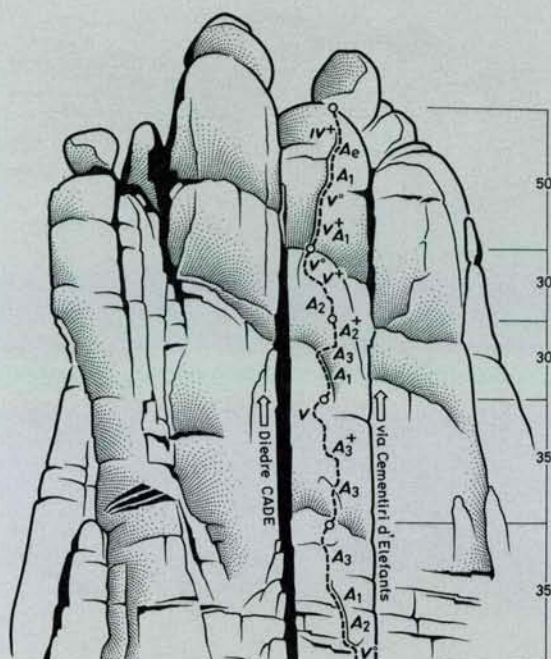
1. Via «Nabo de Pavo» (145 m, ED⁺), 1a. asc. 12-III-2003, per Víctor Sans (sol).

Via «Trinxera» (130 m, ED⁺), 1a. asc. 27-V-2003, per Sergi i Sutri. Material: tascons, aliens i camalots fins al núm. 3.

VIES D'ESCALADA

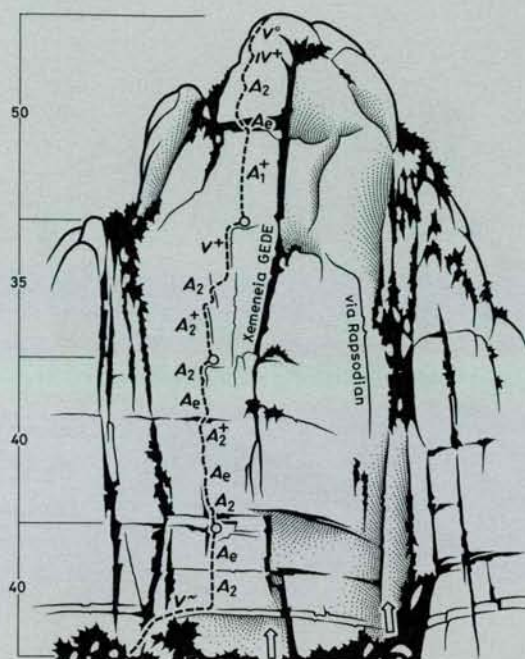
a cura d'Armand Ballart

Montserrat: agulla del Centenar

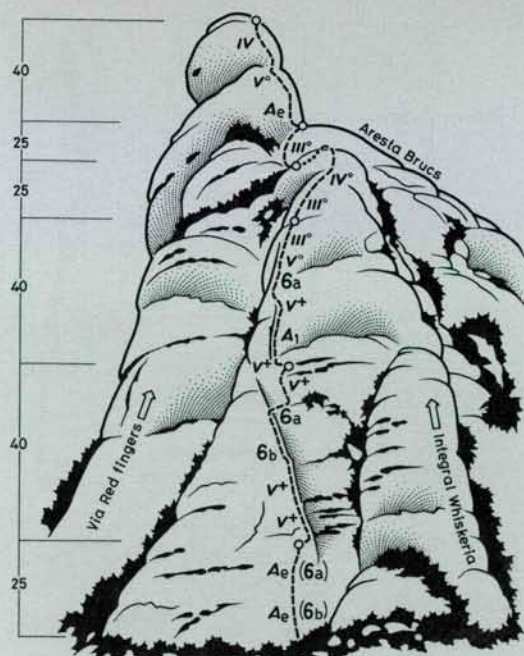
Via «Narinant» (180 m, ED+/A³⁺), 1a. asc. 25-VII-2003, per Amau Garreta (sol). Material: 25 pitons, 20 ploms, algun friend i ganxos.

Montserrat: l'Escorpí

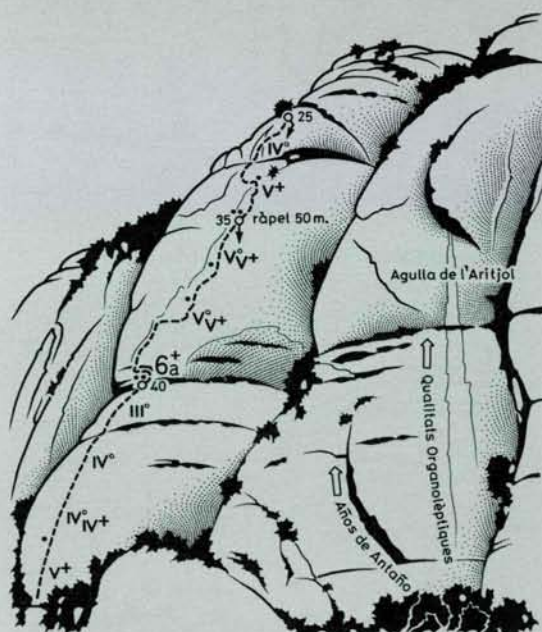
Via «Colibrí» (165 m, MD/A²⁺), 1a. asc. 29-VIII-2003, per Jaume Clotet (sol). Material: 13 pitons, 10 ploms, tascons, friends, ganxos i 12 xapes recuperables.

Montserrat: el Gegant Encantat

Via «Integral M018» (190 m, ED/A¹), 1a. asc. 5-VIII-2003, per Miquel Blanco (sol). Material: 10 pitons, joc de friends (números grans repetits) i 14 cintes llargues.

Montserrat: roca de l'Aritjol

Via «Cloc-i-piu» (100 m, ED⁻), 1a. asc. 19-IV-2003, per Josep E. Castellnou, Gabi Baigual i Armand Ballart. Material: tascons i aliens.

© Dibuix: Núria Ribot, 2003.

La Junta Directiva
del Centre Excursionista de Catalunya
desitja als seus consocis i amics
un bon Nadal i un feliç any 2004.

NOTICIARI

XVI Concurs de Fotografia de temes obligats

Resultat del concurs corresponent al tema «Absis», segons decisió del jurat del dia 2 de juliol, format per Antoni Abel i Bonada, Joaquim Ferràndiz i Rovira, i Hilari Sanz i Gonel:

Apartat blanc i negre: Foto «Barruera», de Roser Romaní, 6,3 punts, guanyadora de l'apartat; «Zamora», de Josefina Garriga, 5; «Barruera», de M. Rosa Campaña, 4,6; «Sant Oïme», de Neus Sánchez, 3,6, i «Pedrinyà», d'Eduard Estrada, 2,3.

Apartat paper color: Foto «Girona», de Josefina Garriga, 5,6 punts, guanyadora de l'apartat; «Sant Sadurní de Rotgers», d'Antoni Ollé, 5,5; «Valldarques», de Roser Romaní, 5,5; «Sant Climent de Taüll», de Neus Sánchez, 5,3; «Pedrinyà», d'Estanislau Torres, 5,3; «Sant Miquel de Taüll», de M. Rosa Campaña, 4,6; «Sant Nicolau», d'Antoni Parellada, 4,6; «Sant Oïme», de David Anglés, 4,3; «Sant Pau», d'Antonio Juan, 3,6, i

«Sant Miquel de Fluvià», d'Eduard Estrada, 3.

Apartat diapositives: Foto «Clermont-Ferrand», d'Eduard Estrada, 5,3 punts, guanyadora de l'apartat; «Santa Maria del Coll», de M. Rosa Campaña, 4,6; «Sant Cugat», d'Antoni Ollé, 4,6; «Seu d'Urgell», de Roser Romaní, 4,3; «Sant Ponç», de Josefina Garriga, 3,6, i «Sant Joan de les Abadesses», de Dora Serra, 3,3.

Resultat total del Concurs de Fotografia de temes obligats 2002-2003

Blanc i negre: Neus Sánchez, 22,3 punts; M. Rosa Campaña, 21,2; Josefina Garriga, 16,9; Roser Romaní, 16,8; Eduard Estrada, 14; Dora Serra, 10,1; Maria Bonet, 9; Andreu Sorrosal, 6; Antoni Borrell, 5,5; Estanislau Torres, 5, i Emili Vicente, 5.

Paper color: Neus Sánchez, 26,7 punts; Josefina Garriga, 22,5; Estanislau Torres, 21,7; M. Rosa Campaña, 21,6; David Anglés, 17; Antoni Ollé, 16,7; Eduard Estrada, 16,1; Antonio Juan, 15,5; Roser Romaní, 15,5; Maria Bonet, 13,9; Dora Serra, 12,6; Antoni Borrell, 10,9; Andreu Sorrosal, 6,1; Montserrat Jacas, 6; Francesc Ramia, 5,1; Emili Vicente, 4,8; Antoni Parellada, 4,6.

Diapositives: Eduard Estrada, 24,9

punts; Roser Romaní, 22,3; Antoni Ollé, 21,1; Josefina Garriga, 21; Dora Serra, 20,5; M. Rosa Campaña, 17,3; Llorenç Gómez, 6,3; Emili Vicente, 6; Andreu Sorrosal, 5,5; Montserrat Jacas, 4,6.

Guanyadors del Concurs de Fotografia de temes obligats 2002-2003

Apartat blanc i negre: Primer premi Neus Sánchez, segon premi M. Rosa Campaña, tercer premi Josefina Garriga.

Apartat paper color: Primer premi Neus Sánchez, segon premi Josefina Garriga, tercer premi Estanislau Torres.

Apartat diapositives: Primer premi Eduard Estrada, segon premi Roser Romaní, tercer premi Antoni Ollé.

Presentació del còmic Rocaguinarda

Al llarg de l'any en el Centre es presenten una bona colla de llibres afins a les nostres activitats, però en el cas del passat dimarts dia 4 de novembre, la cosa fou un xic diferent; tant pel llibre que es presentà, com pel desenvolupament de l'acte.

El llibre és un còmic, per cert molt ben elaborat, que explica la història i

trifulgues del conegut bandoler nyer-ro en Perot Rocaguinarda. Aquest còmic fou publicat en diversos números de la revista "Cavall Fort", però en el cas del llibre que ara es presenta, l'autor Oriol Garcia i Quera, hi ha afegit una introducció, on situa el personatge en el seu temps i el seu lloc, i l'acaba amb la proposta de dos itineraris excursionistes pels paratges on va viure i actuar el bandoler, una nova manera de presentar les rutes excursionistes d'una manera original.

Aquest llibre és el primer que publica Cim edicions, que bàsicament neix amb el propòsit d'oferir llibres de literatura excursionista i de muntanya, una iniciativa que a Catalunya prou falta ens fa. Benvinguda aquesta nova editorial.

Una de les coses que vull remarcar en aquesta presentació és l'organització de l'acte. A més dels parlaments del presentador del llibre, l'escriptor i durant molts anys ànima de la revista «Cavall Fort», Albert Jané; la de l'autor, Oriol Garcia i Quera, de l'editor, Jordi Quera, i del vicepresident del Centre, Josep Martí, tingueren junt a la taula presidencial de la sala d'actes, el gegantó en "En Perot lo lladre", de la parròquia del Pi, que després dels parlaments, davant del nombrós públic que omplia la sala de gom a gom, ens obsequià amb un ball, al so de gralla i timbal, expressament compost per a aquest gegantó. Crec que en la més que centenària vida del Centre, és la primera vegada que un gegant balla a la sala d'actes.

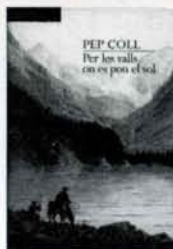
Per cloure aquesta simpàtica presentació, tots els assistents foren convidats amb pa i botifarra, acompanyat de vi negre, per cert etiquetat amb l'escaient nom de Perot.

Tot un encert dels organitzadors d'aquesta presentació.

F. B.

LLIBRES & MAPES

Per les valls on es pon el sol

Pep Coll. Edicions 62. Barcelona 2002, 294 pàgs.

Dins de la bonica col·lecció «El Balanci», Pep Coll, fill de Personada, ha publicat aquesta interessant

novel·la, que, entre altres curiositats i atractius, ens presenta un personatge que va recorrent el Pirineu, des del Port de la Selva a Jaca, i que pel port de Somport passa a la vall d'Aspa, continua per uns quants països europeus, torna per Portbou cap a Barcelona i acaba al castell de Montjuïc. Aquest pelegrinatge dura de 1899 a 1903.

Es tracta d'anar a la recerca de la muntanya on Richard Wagner, idolatrat per molts melòmans barcelonins, situava el santuari del Graal. El protagonista s'enfronta a múltiples perills i, en el seu recorregut iniciàtic de castell en castell, santuaris i monestirs en ruïnes, acompanyant-lo els poetes Verdager i Maragall, va explicant la seva peripècia.

És una novel·la molt ben escrita i a voltes irònica, que vol descobrir-nos el

sentit que encobreix l'insondable misteri del Graal. El recorregut per la seralada dels Pirineus queda detalladament indicat en el mapa que figura a les contraportades del llibre.

J. Bordons

Excursiones en Cazorla y Segura

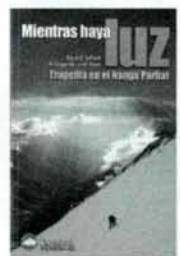
Juan Carlos García Gallego. Desnivel ediciones. Madrid 2002, 118 pàgs., il·l.

El segon volum de la col·lecció «Gufas de Excursionismo» presenta 23 excursions a peu pel parc natural de les serres de Cazorla, Segura i Las Villas, considerat l'espai natural protegit més gran de la Península. D'aquest espai natural n'han aparegut diverses guies i s'hi han dedicat llibres especialitzats, però el volum que ara comentem ofereix la particularitat de ser una guia eminentment pràctica i visual que conté abundant informació dels itineraris, amb la corresponent fitxa tècnica, mapa, perfil i belles fotografies.

Els itineraris descrits són una selecció feta per l'autor, que és un bon coneixedor del parc. Recordem que la gran riquesa paisatgística, ecològica i cultural d'aquest espai el va fer mereixedor de ser declarat per la UNESCO Reserva de la Biosfera l'any 1983.

J. Bordons

Mientras haya luz. Tragedia en el Nanga Parbat

Eduard Sallent. Desnivel ediciones. Madrid 2002, 236 pàgs., il·l.

En aquest llibre, prologat pel conegut alpinista Jordi Pons Sanjines, l'autor ens conta pas a pas el drama viscut, l'estiu de 1997, en l'expedició al Nanga Parbat, un dels vuit mil que més atreuen els alpinistes. Componien l'expedició quatre catalans i un romanès.

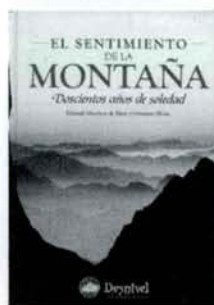
El relat descriu els moments d'aproximació a la muntanya, transmetent totes les sensacions que experimentava el narrador, passant dels moments d'eufòria als problemes i, finalment, a l'angoixa quan la muntanya s'emporta

Un moment de la presentació del còmic sobre Rocaguinarda.

un company i la desesperació aclapara els expedicionaris. Com tantes vegades, la muntanya passa factura sense avisar i es produeix la tragèdia, que fa que el relat esdevingui expectant, fins a arribar a la confirmació del fet indesitjable, quan l'accidentat no contesta a la crida que li fan, sumint els companys en la desesperació i la impotència davant els fets irremediabls.

J. Bordons

El sentimiento de la montaña

Eduardo Martínez de Pisón i Sebastián Álvaro. *Desnivel ediciones.* Madrid 2002, 384 pàgs., il·l.

Durant els darrers anys hem vist l'apari-

ció d'alguns llibres excepcionals que trenquen la rutina de la majoria d'obres que es van publicant arreu sobre excursionisme i muntanyes, en forma de guies, manuals o ressenyes.

Aquesta obra de què ara tractem, que porta el subtítol de *Doscientos años de soledad*, és un d'ells i constitueix una admirable aportació, d'excel·lent qualitat literària, al tema de la muntanya i, específicament, als sentiments que la muntanya provoca en l'home en totes les civilitzacions i, en particular, des de la conquesta dels primers cims a finals del segle XVIII. Ofereix un extens repertori d'opinions i comentaris, en general positius, atribuïts a científics i geògrafs, excursionistes i alpinistes famosos, i també a grans escriptors i immortals poetes de totes les èpoques, que també han admirat la grandesa dels cims i la bellesa dels paisatges, després d'experimentar la calma, la soledat i els silencis que generen.

Els títols dels diferents capítols del llibre poden donar una idea del seu contingut: els precedents remots i pròxims, l'origen del sentiment, els pirineïstes, el profund sentit dels Alps, claus culturals alpines i remotes, el fons del sentiment, les grans serrallades, la mirada actual. En fi, és un llibre captivador i de lectura apassionant, i, al mateix temps, de gran mèrit per l'esforç de recerca que ha representat, en la línia d'alguns altres de la mateixa editorial que recordem haver ressenyat fa poc, com *Naranjo de Bulnes*, *Aneto*, *el monarca del*

Pirineo, *Libro de citas alpinas* i algun altre.

Amb tapa dura, paper brillant, centenars d'esplèndides fotografies, bibliografia bàsica i un complet índex toponímic i onomàstic, és un llibre de gran interès, digne de figurar en les més selectes biblioteques excursionistes.

J. Bordons

Escolars d'excursió

Pilar Lladó i Badià. *Publicacions de l'Abadia de Montserrat.* Barcelona 2002, 156 pàgs., il·l.

Amb el subtítol *Mirar, escoltar, caminar*, aquest nou llibre

presenta un recull d'excursions fetes amb escolars per una mestra que ha complert trenta anys de professió i ha realitzat moltes excursions.

L'autora ha volgut fer una obra especialment didàctica perquè pugui servir de base per als mestres i així els escolars puguin fer excursions amb la suficient preparació, des d'abans de la sortida, durant l'excursió i els posteriors comentaris a l'aula per a treure'n el màxim d'aprofitament físic i cultural, tot ampliant coneixements i estimulant la convivència i el respecte entre els participants envers les persones i la natura.

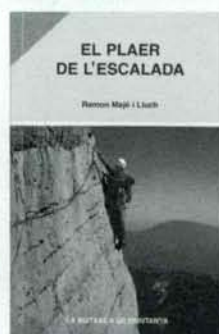
Tots sabem que de la planificació, preparació i realització d'una excursió, en depèn el seu èxit i el més complet gaudi, i l'escola és el lloc idoni per a iniciar-hi els més joves. El coneixement de la geografia de l'entorn és el primer objectiu, i els mapes i la brúixola són els elements bàsics que els aprenents han de saber manejar.

Per a dur a terme el seu propòsit, el llibre presenta algunes excursions a uns llocs geogràfics concrets que serveixen de base: el Montseny, Montserrat, visita a una població petita, i també visites a diverses indústries, a un mercat, etc., però, si es vol, els llocs escollits poden ser substituïts per altres de més avinents.

Amb abundants fotografies en blanc i negre, quadres, gràfics i dibuixos, i acompanyat d'un disquet que conté programes de les excursions base per a mestres, és un llibre complet que s'ocupa de tota la temàtica necessària per a portar a bon terme una excursió amb infants i joves i treure'n el màxim profit.

J. Bordons

El plaer de l'escalada

Ramon Majó i Lluch. *«La Butxaca de Muntanya».* Barcelona 2003. 240 pàgs., il·l.

En aquest sisè volum de la col·lecció, l'autor presenta un re-

coll de 69 vies d'escalada per diferents indrets de Catalunya.

Són unes vies ben equipades que es poden seguir sense gaires dubtes, aptes per als joves que s'inicien en l'escalada i també per als veterans que continuen escalant. Després d'una introducció sobre els diferents conceptes de l'escalada i un mapa de la situació de les diverses vies agrupades per comarques amb les dades tècniques de cada una, el llibre es completa amb els dibuixos de les vies, obra d'Armad Ballart, i amb abundants fotografies.

J. Bordons

El valle de Chistau

Eduardo Viñuales i Kiko Gracia. *SUA Edizioak.* Bilbao 2003. 166 pàgs., il·l.

Formant part de l'excel·lent col·lecció de «Rutas y Paseos», SUA

presenta un volum de vint-i-set excursions per aquest interessant racó del Pirineu aragonès, situat a l'extrem nord-est de l'alt Sobrarb, entre les valls de Bielsa i de Benasc.

La vall de Chistau o de Gistaín (Gistau), regada pel riu Cinqueta, es troba rodejada d'alts cims que voregen o sobrepassen els tres mil metres i l'han aïllat i han ajudat a conservar uns costums i una parla, amb particularitats pròpies, que es resisteix a desaparèixer, entre altres antics dialectes aragonesos.

Per a seguir les excursions, el llibre es divideix en sis sectors: els pobles i bordes, Suelza, Ordiceto, Culfreda, Bachimala, Posets i Cotiella, amb abundants mapes, fotografies en color, fitxes tècniques i requadres temàtics sobre aspectes complementaris. El lli-

bre es completa amb una extensa informació general, allotjaments, càmpings, refugis i albergs, restaurants i bibliografia.

J. Bordons

Excursiones en la sierra y cañones de Guara

Juanjo Alonso. Desnivel ediciones. Madrid 2002. 144 pàgs., il·l.

La bonica col·lecció de «Guías de Excursionismo» de Desnivel, en el seu número 5,

ens presenta trenta excursions per la serra i congostos de Guara, declarats parc natural l'any 1990. Són prou coneguts dels excursionistes i amants dels esports d'aventura els atractius d'aquests indrets del Prepirineu aragonès, situats entre el Somontano i el Sobrarb, que gaudeixen d'una gran varietat d'ecosistemes i d'una geologia excepcionalment accidentada, i tenen una flora i una fauna molt riques.

En tractar d'aquesta guia no podem deixar de fer ressaltar la gran quantitat d'il·lustracions que conté, entre fotografies en color d'excel·lent qualitat, mapes de cada excursió amb la corresponent llegenda, perfil dels itineraris, requadres explicatius d'alguns indrets i una detallada descripció dels recorreguts; tot això contingut en un volum fàcilment manejable i atractiu, eminentment pràctic.

L'excursionisme, l'escalada, el descens de barrancs, l'espeleologia, l'arqueologia i també l'art, poden trobar en aquesta guia una útil i completa informació.

J. Bordons

La Vall Fosca

Joaquim Coca. Viena Edicions. Barcelona 2002. 106 pàgs., il·l.

Heus aquí un altre llibre de

Joaquim Coca dins la mateixa singular i atractiva col·lecció «Històries i Paisatges», en què ens havia obsequi-

at amb *Era Val d'Aran*, publicat l'any 2000. Són uns llibres amb textos en català, castellà i francès, i el de la Vall d'Aran també en aranès.

En el cas present, a través de quaranta-cinc breus capítols, el llibre ens porta per la Vall Fosca, excavada pel riu Flamisell, recordant-nos escenes de la seva gent, dels temps que van transformar la vall en iniciar-se les gegantines obres d'enginyeria per a interconnectar una sèrie d'estanys amb l'estany Gento, per mitjà de túnels i canals, i l'estany Gento a la Central de Cabdella per un canal de prop de cinc quilòmetres i un salt de 836 metres, que van permetre enviar per primer cop a Barcelona la llum directament del Pirineu, a començaments del segle XX, quan el 1914 es va inaugurar la Central. El telefèric que accedeix a l'estany Gento és un dels grans atractius turístics de la vall.

Un text amè i de breus pinzellades, acompanyat d'escollides fotografies i postals de l'Energia Elèctrica de Catalunya, de gran interès per al coneixement de la història i els costums de la vall durant la primera part del segle XX, que cal recordar per la importància que van tenir en el desenvolupament industrial de Catalunya i, molt particularment, en la vida dels habitants de la vall.

J. Bordons

Himalayismo español

Pedro Nicolás. Ediciones Desnivel. Madrid 2002. 232 pàgs., il·l.

Amb la col·laboració de destacats alpinistes espanyols, protagonistes de les tretze expedicions seleccionades en el llibre per la seva representativitat, i un capítol final dedicat al catorzè vuit mil espanyol de José-Luis Mendieta, Ediciones Desnivel ha presentat aquest esplèndid llibre de gran format dins de la col·lecció «Grandes Obras», il·lustrat amb extraordinàries fotografies en color i mapes de cada un dels itineraris.

Els autors dels capítols, alpinistes i escaladors consagrats, ens expliquen les seves experiències i impressions en aquest llibre, que no pretén ser una història de l'himalaisme espanyol, sinó

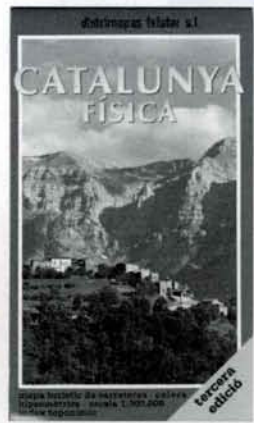
una perspectiva personal i emotiva d'una mostra de tretze assoliments seleccionats i un capítol final dedicat a l'anàlisi del catorzè vuit mil.

El llibre comença amb la primera expedició al Tirich Mir (7.706 m), l'any 1973, protagonitzada pel Centre Excursionista de la Comarca del Bages, que va obrir la porta als vuit mil i es tanca amb l'Everest el 1999. El completa un índex de noms propis que permet trobar fàcilment tots els que figuren en el llibre. En fi, es tracta d'una obra que pot satisfer tots els interessats en les grans gestes muntanyenques.

J. Bordons

Mapa de Catalunya física

Mapa de Catalunya comarques

Esca la 1:300.000. Felipe García Acón. Distrimapas Telstar, S.L. Barcelona 2003.

En s han arribat aquests dos bons mapes, re-

alitzats per Distrimapas Cartografia, S.L. Són uns mapes turístics de carreteres de Catalunya i zones limítrofes, amb gran profusió de topònims, i impresos amb una extraordinària claredat, introduint les últimes vies de comunicació i fent distinció de les diverses llengües dels territoris.

El mapa físic (en tercera edició), amb coloració hipsomètrica i en el qual es distingeixen les diferents classes de carreteres amb les distàncies quilomètriques i altres vies de comunicació i senders de GR que travessen el país, assenyalant amb diferents signes tots els indrets d'interès natural, monuments, etc., constitueix una completa guia que permet recórrer el país amb suficients garanties.

El mapa de comarques (en cinquena edició), distingint cada comarca amb diferents colors i indicant també les carreteres i els indrets d'interès, ens permet recordar clarament la divisió de Catalunya i ser utilitzat com a mapa general.

Cada un dels mapes va acompanyat d'un exhaustiu índex toponímic en for-

ma de llibret, de gran utilitat per a trobar fàcilment els llocs desitjats.

J. Bordons

Sortides amb família

Jordi Bastart. *Pòrtic Guies. Barcelona 2003. 128 pàgs., il·l.*

Ens ha arribat el número 6 de «Sortides amb família», el segon que transcorre a quatre passes de Barcelona d'aquesta col·lecció dedicada als nens i nenes perquè, acompanyats dels pares, puguin gaudir fent unes excursions en les quals tot està previst perquè, a més de fer les caminades per a visitar llocs interessants, s'entretinguin amb observacions que despertin el seu interès, com els animals i les plantes o les llegendes i altres atractius.

Les rutes proposades en el llibre es reparteixen pel Montnegre i el Corredor, el part natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac, el Montseny, Sau, Collsacabra, plana de Vic i Montesquiu, i el Lluçanès. Totes les rutes van acompanyades de mapes, simpàtics dibuixos i croquis dels itineraris, a més de belles fotografies en color; s'hi indiquen també llocs on poder menjar i dormir, fires, festes, activitats i adreces útils.

J. Bordons

Pel Pirineu aragonès

Juli Soler i Santaló. *Corsetània edicions. Valls 2002. 102 pàgs.*

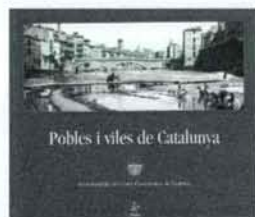
Aquest segon volum de la col·lecció «Pioners» ha volgut recordar un dels grans excursionistes de començaments del segle XX, profund coneixedor del Pirineu, especialment l'aragonès, i una figura decisiva en la construcció del refugi de la Renclusa, que destacà també com a fotògraf, la valuosa col·lecció de clixés del qual està dipositada a l'Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya.

De tots els escrits de Soler i Santaló, s'ha triat per a aquest volum un recull dels centrats en el Pirineu d'Ossa entre els anys 1908 i 1914 i

publicats en els butlletins del Centre Excursionista de Catalunya. Es tracta de textos poc coneguts i d'indubtable valor històric i documental que, llegits avui, encara conserven un veritable interès per al lector: una ascensió als Posets-Llardana, de Benasc a Banheras de Luchon, al pic de Bisaurin, les valls d'Ansó i d'Hecho, i els refugis de muntanya.

J. Bordons

Pobles i viles de Catalunya

Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya. *Editorial Pòrtic. Barcelona 2003. 70 pàgs., il·l.*

Amb la intenció de donar a conèixer els continguts de l'Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya, aquest llibre ens mostra una selecció de 56 excel·lents fotografies de pobles i viles de Catalunya, de gran valor documental, fetes a principis del segle XX i a la darrereria del XIX. Un llibre presentat pel president, Enric Nosàs, i amb una introducció de Francesc Gurri, que també és l'autor dels ajustats peus de fotografia.

Són unes imatges curioses i de gran interès, testimonis d'una època, i que ens porten la percepció de les sorprenents transformacions que s'han produït des d'aquells anys en els nostres pobles i viles, que a vegades són difícils de reconèixer.

J. Bordons

Tartarin en los Alpes

Alphonse Daudet. *Traducció: José Luis Serrano. Desnivel ediciones. Madrid 2003. 214 pàgs., il·l.*

Alphonse Daudet. *Traducció: José Luis Serrano. Desnivel ediciones. Madrid 2003. 214 pàgs., il·l.*

Alphonse Daudet (1840-

nu, fanfarró i ridícul que posteriorment va protagonitzar dos altres volums del mateix cicle: *Tartarin sur les Alpes* (1885) i *Port-Tarascon* (1890).

Ara Desnivel ha volgut incloure en les seves col·leccions de literatura de muntanya, que darrerament ha incrementat amb títols de gran interès, el *Tartarin en els Alps*, traduint-lo al castellà i amb un pròleg d'Eduardo Martínez de Pisón, que ens parla de la figura del protagonista i també de l'autor. En la traducció s'inclou també una selecció de les expressives il·lustracions de la primera edició francesa, amb figures que ajuden a perfilar el personatge de l'obra.

El llibre ens ofereix les xocants aventures d'aquest singular personatge equipat d'alpinista, que tant d'èxit ha tingut des de la seva primera edició el 1885 i que ens proporciona una lectura plena de situacions divertides ambientades en els Alps bernesos, amb problemàtiques ascensions a la Jungfrau i al Mont Blanc, en l'època en què l'ambient social, turístic i esportiu estava ja de moda en certs llocs d'Europa.

J. Bordons

A peu per Osona

Josep Mauri Portolés. *Corsetània edicions. Valls 2003. 168 pàgs., il·l.*

Dins de la col·lecció «Azimut», ens ha arribat aquest nou títol que recull vint itineraris per Osona, procurant donar preferència a les zones menys co-

negudes i visitades de la comarca.

El llibre ens introdueix als aspectes físics i humans d'aquesta comarca, envoltada de muntanyes i d'aspectes i paisatges tan variats que constitueixen unes subcomarques amb personalitat pròpia i ben diferenciades, com són la Plana de Vic, el Collsacabra, el Lluçanès o les Guilleries. La comarca és rica en monuments i cases pairals, que el llibre enumera en un dels capítols.

Dels itineraris se'n fa una completa descripció, estenent-se en els indrets més destacats per on es passa, amb l'acompanyament de mapes i fotografies en blanc i negre. I al final hi trobem una completa informació sobre allotjaments, transports, bibliografia i

cartografia, i un índex toponímic que tanca el llibre.

J. Bordons

Primeros auxilios

Enric Subirats. 144 pàgs., il·l.

Meteorología

Joaquín Colorado. 138 pàgs., il·l. Desnivel Ediciones. Madrid 2002.

Amb aquests dos volums, Desnivel inicia la «Biblioteca Práctica», uns manuals dirigits als aficionats a l'excursionisme, amb dos títols que ben segur que seran d'utilitat a qualsevol muntanyenc per a solucionar alguns imprevistos durant la seva activitat. Es tracta de dos llibres de fàcil maneig, en format 11x19.

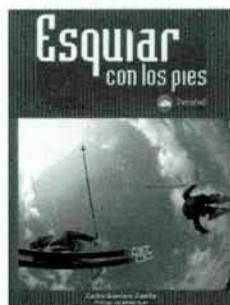
Primeros auxilios, que té per subtítol *Cómo prevenir y curar en la montaña*, ofereix els coneixements indispensables per a practicar una primera cura a un accidentat.

Meteorología, subtítulat *Cómo prever el tiempo en montaña*, ens pot ajudar a conèixer i preveure el temps abans d'una sortida o intentar una ascensió amb un mínim de seguretat.

Són dos llibres abundantment il·lustrats amb dibuixos i fotografies en blanc i negre que ajuden a la comprensió del text, i amb uns índexs alfabètics per a facilitar les consultes.

J. Bordons

Esquiar con los pies

Carlos Guerrero Castillo.

Nutrición para deportistas

Nancy Clark. Desnivel ediciones. Madrid 2002. 232 i 380 pàgs., il·l.

Hem rebut de Desnivel ediciones

aquests dos manuals que poden ser de gran utilitat per a la pràctica de l'esquí i per a aconseguir una bona nutrició dels que practiquen l'esport en totes les seves modalitats.

La primera obra és especialment un compendi de les eines i estratègies que cal considerar més efectives per a aprendre a esquiar. El llibre, que aprofundeix en la decisiva utilització dels peus en l'esquí, està dividit en dues parts: la primera, amb el títol *¿Por qué con los pies?*, i la segona, *Algunos trucos para esquiar con los pies*, acompanyades d'abundants fotografies en blanc i negre.

El segon llibre, de l'experta en nutrició Nancy Clark, directora de serveis nutricionals d'una de les clíniques més reputades dels Estats Units, és una traducció de l'edició anglesa i està dirigit a tots els esportistes per a aconsellar-los sobre l'important tema de l'alimentació amb consells fàcils d'entendre. Hi trobarem un centenar de receptes per a seguir una dieta sana i equilibrada, i algunes lectures recomanades. És un llibre que, amb els seus consells, pot ajudar a obtenir un òptim rendiment físic i un bon manteniment de la salut, cosa que no sempre es té prou en compte en la pràctica esportiva.

J. Bordons

Catalunya vertical

Joan Jover. Col·lecció «Azimut». Cossetània edicions. Valls 2003. 264 pàgs., il·l.

L'autor d'aquest llibre és un destacat escalador i alpinista del nostre país i membre del Centre Excursionista de Catalunya que ha realitzat importants escalades pels Alps, amb algunes de les cares nord més emblemàtiques i nombroses ascensions en altres continents. A *Catalunya vertical* ens ofereix un recull de 136 itineraris d'escalada en roca pels massissos més significatius del nostre país.

Els itineraris estan dividits en quatre zones: serralades costaneres (46), Prepirineus del sud (75), Pirineus (14) i Prepirineus del nord (1). Cada zona inclou un petit mapa i una breu descripció. Totes les vies estan marcades sobre fotografies en blanc i negre de bona definició. És un llibre que cal definir com a pràctic i que es completa amb l'índex de les vies per ordre de dificultats i un índex general.

J. Bordons

Excursions escollides pel Prepirineu

Antoni Cabré i Puig. Cossetània edicions. Valls 2003. 214 pàgs., il·l.

Hem rebut aquest nou llibre del soci del Centre Antoni Cabré, que ja n'ha publicats mitja dotzena dins la mateixa

col·lecció «Azimut».

És un llibre que ofereix 22 itineraris escollits per diferents comarques del Prepirineu català i aragonès amb interessants recorreguts, cada un dels quals és presentat amb un mapa, una detallada descripció horària, fotografies en blanc i negre de bona qualitat i altres informacions pràctiques. Entre altres, hi trobem variats circuits que transcorren per les serres d'Ensià i del Verd, Busa, Cadí, Montsec, Sant Gervàs, pel massís del Turbó, el congost de Montrebei i una ascensió a la Peña Montañesa.

En un apèndix es descriu també la via ferrata Regina, situada damunt l'embassament d'Oliana.

J. Bordons

El Bages en BTT

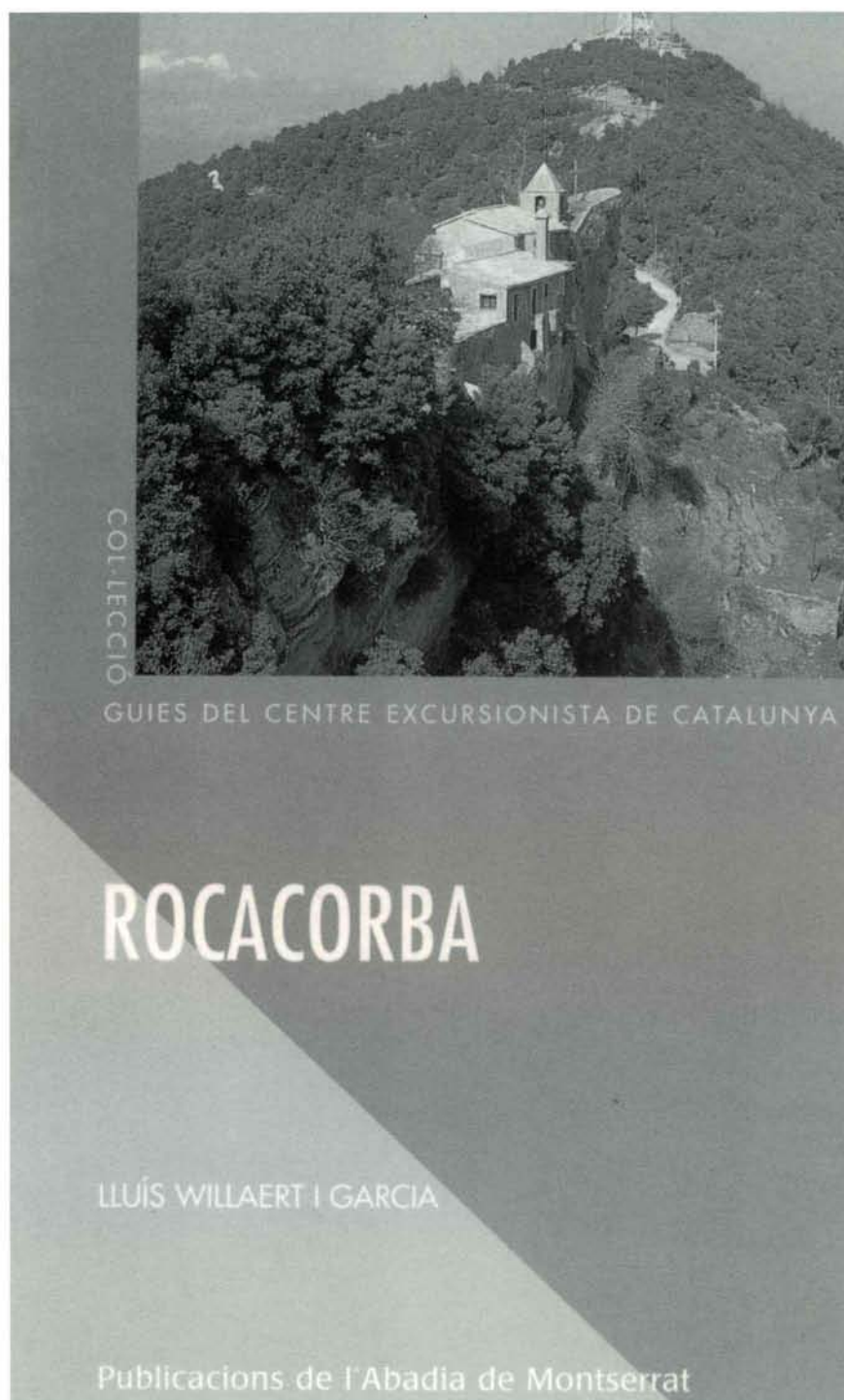

José M. Ferrer i Josep L. Jurado. Col·lecció «Azimut», 49. Cossetània edicions. Valls 2003. 192 pàgs., il·l.

Guanyador del III Premi Vèrtex a un recull d'itineraris de muntanya, aquest volum de la col·lecció «Azimut» ofereix divuit itineraris en BTT per la comarca del Bages. Es tracta d'uns recorreguts, aptes per a persones habitudinades, que es poden fer en un sol dia, amb la sortida i l'arribada al mateix punt, alguns dels quals surten dels límits de la comarca.

Com és habitual en aquesta col·lecció, els itineraris estan ben descrits i van precedits d'una fitxa tècnica, un comentari sobre el recorregut, notes d'interès, el perfil altimètric i un petit mapa, a més de fotografies en blanc i negre.

J. Bordons

Volum 13 de la col·lecció de guies del Centre Excursionista de Catalunya

Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Ausiàs Marc, 92-98 08013 Barcelona
Tel. 93 245 03 03
Web: pamsa.com

A TU, QUE HO VOLS TOT

A ADESLAS hem canviat el concepte d'assegurances de salut amb un nou estil, més eficient, més modern. Amb pòlisses adaptades al teu estil, a qualsevol estil de vida. Amb gestions més ràpides i una resposta eficaç i immediata per a totes les teves necessitats. Les d'avui i les que vinguin.

ADESLAS COMPLETA

- DES DE LA MEDICINA GENERAL FINS A LES ESPECIALITATS MÉS AVANÇADES
- MÉS DE 29.000 METGES O ESPECIALISTES
- 290 CLÍNQUES I HOSPITALS, AMB HABITACIÓ INDIVIDUAL

ADESLAS EXTRA

- LLIURE ELECCIÓ DE METGE O D'ESPECIALISTA DINS DEL NOSTRE QUADRE MÈDIC O FORA D'ELL
- REEMBORSAMENT DEL 80% EN HOSPITALS O METGES NO CONCERTATS
- SENSE LÍMIT DE DESPESES NI DESEMBOLSAMENT EN EL NOSTRE QUADRE MÈDIC

ADESLAS DENTAL

- SENSE PERÍODES DE CARÈNCIA
- SERVEIS ESPECIALITZATS PER UN MÍNIM COST
- URGÈNCIES DENTALS

Compromissos
d'assegurances de
salut per a tots els
ciutadans.

SERVEI D'ATENCIÓ
DIRECTA - 24 h

☎ 902 200 200

@ www.ademas.es

FAX 902 205 205

Consultes, gestions i solucions

ademas

